

โลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่น: ศึกษาชุมชนในเทศบาลนครนนทบุรี

นายหัชชากร วงศ์สายัณห์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

VISION AND CONSCIOUSNESS IN LOCAL ELECTION: A STUDY OF A COMMUNITY IN NON
THABURI CITY MUNICIPALITY

Mr. Hatchakorn Vongsayan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government
Department of Government
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2014
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	โลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่น: ศึกษา
	ชุมชนในเทศบาลนครนนทบุรี
โดย	นายหัชชากร วงศ์สายัณห์
สาขาวิชา	การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. พิษณุ เสี่ยงมพงษ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. อัครณัฐ วงศ์ปรีดี)

หัชชากร วงศ์สายัณห์ : โลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่น: ศึกษาชุมชนในเทศบาลนครนนทบุรี (VISION AND CONSCIOUSNESS IN LOCAL ELECTION: A STUDY OF A COMMUNITY IN NONGTHABURI CITY MUNICIPALITY) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 129 หน้า.

จากการตั้งคำถามและข้อโต้แย้งต่อเนื้อหาสาระของวาทกรรมการซื้อเสียง ที่คาบเกี่ยวกับการมุ่งประណคนจนและคนชนบทของไทย อันนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขสำหรับการสถาปนากระบวนการในการควบคุมการเมืองที่ถอยห่างออกจากวิถีแห่งความเป็นประชาธิปไตยไปทุกขณะนั้น วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงได้อภิปรายโลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่น ที่เกิดจากการเมืองในชีวิตประจำวัน ซึ่งก้าวข้ามพ้นการเมืองที่เป็นทางการและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบจัดตั้งทุกรูปแบบ เพื่อชี้ให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ในชุมชนท้องถิ่นนั้นไม่ได้มีลักษณะที่เรียบง่ายเสมอไป หากแต่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการต่อรองภายในโครงข่ายทางอำนาจที่ซับซ้อน ดังนั้นจึงไม่อาจมีตัวแสดงใดที่สามารถชักจูงการตัดสินใจของชาวบ้านภายใต้กรอบของระบบอุปถัมภ์และการซื้อเสียงแบบเด็ดขาดได้ ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านสามารถเชื่อมโยงตนเองและผู้สมัครรับเลือกตั้ง เข้าไปสู่สายสัมพันธ์ของระบบคุณค่าในท้องถิ่นซึ่งเป็นศูนย์กลางของความคาดหวังในการได้รับการตอบสนองต่อความปรารถนาและการยอมรับทางสังคมได้อย่างลงตัว ในขณะที่นโยบายการพัฒนาท้องถิ่นเองก็ถูกกำหนดโดยความต้องการของชาวบ้านผ่านการใช้อำนาจในการเลือกตั้งที่มีนัยยะสำคัญ พลวัตของสังคมการเมืองท้องถิ่นที่ปรากฏนี้ จึงเป็นการสะท้อนถึงปฏิบัติการทางการเมืองของคนจนและคนชนบทในช่วงหลายปีที่ผ่านมาว่ามีลักษณะที่สามารถฉวยใช้ประโยชน์จากสิทธิ์อันชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเป็นรูปธรรม มากกว่าที่จะเป็นเพียงผู้ล่าหลังทางการเมืองดังที่วาทกรรมการซื้อเสียงได้พยายามอธิบายไว้

ภาควิชา การปกครอง

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา การปกครอง

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2557

5480627424 : MAJOR GOVERNMENT

KEYWORDS: ELECTORAL POLITICS / EVERYDAY POLITICS / POLITICAL CONSCIOUSNESS
/ VOTE BUYING

HATCHAKORN VONGSAYAN: VISION AND CONSCIOUSNESS IN LOCAL
ELECTION: A STUDY OF A COMMUNITY IN NONTHABURI CITY MUNICIPALITY .
ADVISOR: ASSOC. PROF. SIRIPAN NOGSUAN SAWASDEE, Ph.D.}, 129 pp.

The assumption and debate on discourse of vote buying related to condemnation on the poor and the rural villagers leads to conditions making on political control that deviate from democracy way. This thesis examines vision and consciousness in local election from the everyday politics with regardless of formality and any other established social movements in order to indicate that political interactions in rural communities are not always simple but plenty with conflicts and negotiations under complicated power system. Therefore, no one can dominate local Thai people's decision within this patronage system framework and vote buying. On the contrary, the villagers can connect themselves with nominated politicians and enter to a valued local system which properly brings them to meet their expectations and social recognition. Besides, local development policy is also influenced by local needs through their election rights. This local politics' dynamic reflects the political behavior of the poor and the rural villagers in Thailand in the recent years as it can be noticed in fact that these villagers substantially are utilising their authority rights under current democracy regime and they are not just politics followers as discourse of vote buying described before.

Department: Government

Student's Signature

Field of Study: Government

Advisor's Signature

Academic Year: 2014

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงตามความคาดหวังของผู้วิจัยได้ หากปราศจากความกรุณาของรศ.ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ผศ.เวียงรัฐ เนติโพธิ์ อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านทั้งสองได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการค้นคว้าและทำการศึกษา อีกทั้งยังคอยช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการด้วยความเอาใจใส่เสมอมา ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.พิษณุ เสงี่ยมพงษ์ ประธานกรรมการสอบ และ รศ.ดร.อัชกรณัฏ วงศ์ปรีดี กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย สำหรับการเสียสละเวลาอันมีค่ามาให้คำแนะนำและความคิดเห็นที่สำคัญตลอดระยะเวลาของการทำวิจัย ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.จักรกริช สังขมณี สำหรับคำแนะนำที่กลายมาเป็นจุดเริ่มต้นและแรงบันดาลใจที่สำคัญของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

ขอขอบพระคุณชาวบ้านทุกคนในชุมชนมั่งมี ที่ให้ทั้งข้อมูลและการต้อนรับที่อบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับพี่รัตนา ตระกูลผุดผ่อง และ พี่ไพโรจน์ ตระกูลผุดผ่อง ที่คอยเป็นธุระจัดการในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น การติดต่อขอพูดคุยกับบุคคลต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน การเอื้อเฟื้อที่พักอาศัย ตลอดจนอาหารการกินต่างๆ แก่ผู้วิจัยในระหว่างการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดามารดา คุณพ่อ ชวนชัย วงศ์สายัณห์ และ คุณแม่ อรพรรณ วงศ์สายัณห์ ซึ่งเปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา ขอขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน และคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทั้งปวงให้แก่ผู้วิจัยจนวันนี้ได้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามของการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์	7
1.4 สมมติฐาน	7
1.5 ขอบเขตการศึกษา.....	7
1.6 ระยะเวลาของการวิจัย	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	9
2.2 ทบทวนงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	36
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	45
3.1 การวิเคราะห์เอกสาร.....	46
3.2 การวิจัยภาคสนาม	46
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	53
บทที่ 4 การเลือกตั้งกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น	54
4.1 ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน	54
4.2 อำนาจหน้าที่ของเทศบาลนครนนทบุรี	59

4.3 นโยบายการพัฒนาในชุมชน	63
4.4 ปัญหาและความต้องการของชุมชน	66
4.5 การจัดทำแผนพัฒนา	70
4.6 นโยบายของผู้บริหารเทศบาล	73
4.7 โครงการการพัฒนาและงบประมาณ	76
4.8 นัยยะสำคัญของการเลือกตั้งที่มีต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น	80
บทที่ 5 โลกทัศน์ และปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน.....	87
5.1 โครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจ	87
5.2 ระบบคุณค่าในวัฒนธรรมการเลือกตั้งท้องถิ่น.....	97
5.3 รากฐานแห่งมโนสำนึกทางการเมือง	106
5.4 ข้อเท็จจริงเรื่องการซื้อเสียง.....	111
บทที่ 6 บทสรุป.....	116
รายการอ้างอิง	122
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	129

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วิทยานิพนธ์นี้เกิดขึ้นจากการตั้งข้อสังเกตและข้อโต้แย้งบางประการ ต่อวาทกรรมกระแสหลัก ที่มีอิทธิพลต่อวิธีคิดเรื่องพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งระดับชาติของคนไทยโดยเฉพาะคนจนและชนบท ที่ว่า การเลือกตั้งเท่ากับการซื้อสิทธิ์ขายเสียง หรือเป็นเพียงเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้นักการเมือง อย่างไม่ตรงกับข้อเท็จจริงนัก พุดรวมๆแล้ว เสมือนว่า กระบวนการการเลือกตั้งเป็นเพียงพิธีกรรมของโลกสมัยใหม่ที่ปราศจากคุณค่าเชิงจริยธรรมและเป็นเสมือนคราบเปลือก ที่ทำให้วิธีคิดแบบประชาธิปไตยนั้นดูดีและสามารถเดินต่อไปได้ในสังคมไทย พร้อมทั้งอธิบายต่อยอดจากวาทกรรมทำนองนี้ว่า ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะคนไทยยังไม่พร้อม และชักชวนให้เกิดการตั้งคำถามกับความเหมาะสมของการนำประชาธิปไตยมาใช้ในสังคมไทย ตรรกะในลักษณะนี้เอง ได้ผลิตซ้ำชุดคำอธิบายที่วนเวียนอยู่กับความพยายามในการค้นหารูปแบบการปกครองพิเศษที่สอดคล้องกับความเป็นไทย มากกว่าที่เป็นอยู่ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการประณามการเลือกตั้งและยังคาบเกี่ยวไปถึงชาวบ้านผู้ยากไร้ ในทำนองที่ว่า “ยังไม่พร้อม” หรือ “ยังขาดความรู้” ดังนั้นทางออกสำหรับชุดความเชื่อเช่นนี้จึงหนีไม่พ้น การขอเวลาในการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ก่อนที่จะเริ่มลงมือพัฒนาประชาธิปไตยและระบบการเลือกตั้งให้เป็นที่ยอมรับในลำดับต่อไป ด้วยข้ออ้างที่ว่า กระบวนการเหล่านี้มีความจำเป็นต้องอาศัยแผนการพัฒนาที่เป็นขั้นเป็นตอนและยังไม่ใช่อะไรที่จะเกิดขึ้นได้ในเวลานี้นั่นเอง¹

ในงานของประจักษ์ ก้องกีรติ เรื่อง มายาคติและการเมืองของนิทานสอนใจว่าด้วยความโง่งน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท² ได้กล่าวถึง ชุดความคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งดังกล่าวไว้โดยละเอียด ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า มีลักษณะเป็นสถาบันแห่งการเล่าต่อที่เข้มแข็ง ซึ่งสะดวกแก่การถ่ายทอด ปลูกฝัง และ

¹ แผนพัฒนาดังกล่าว ปรากฏใน กลไกการร่างและแนวคิดเบื้องหลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งมีแนวคิดในการจัดการคอร์รัปชันและปราบปรามฝ่ายการเมืองที่ฉ้อฉล โดยพุ่งเป้าไปที่การทุจริตในการเลือกตั้ง รายละเอียดในประเด็นนี้ โปรดดู William A. Callahan, "The Discourse of Vote Buying and Political Reform in Thailand," *Pacific Affairs* 78.1 (2005).

² ประจักษ์ ก้องกีรติ, "มายาคติและการเมืองของนิทานสอนใจว่าด้วยความโง่งน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555).

ทำให้คนทั่วไปเชื่อว่าต้องเป็นเช่นนั้นจริง วาทกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงแค่มุมมองต่อการเลือกตั้งในด้านลบเท่านั้น หากแต่ยังเป็นความพยายามในการระบุดูผู้ร้ายในการเมืองไทย ที่หนีไม่พ้น ชาวบ้านผู้ยากจน กับ นักเลือกตั้ง ซึ่งสมรู้ร่วมคิดกันเหนียวรั้งความเจริญของประชาธิปไตยไทย ผ่านระบบเลือกตั้งที่มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง ดังนั้นเมื่อการเลือกตั้งคือพื้นที่อันสกปรก ทางออกเดียวที่จะทำให้การเมืองไทยหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา ก็คือการพยายามทำให้ “คนดี” สามารถขึ้นมาใช้อำนาจในการปกครองและทำให้การเมืองเป็นเรื่องที่ใสสะอาด³ จะเห็นได้ว่าทางออกของนิทานเรื่องนี้ไม่มีทางเลือกเชื่อมโยงใดๆต่อแก่นแท้ของประชาธิปไตย และดูเหมือนว่าประชาธิปไตยเองก็เป็นเรื่องของผู้ร้ายและมีความสกปรกไม่แพ้กัน

วาทกรรมว่าด้วยการเลือกตั้งเท่ากับการซื้อเสียง โดยนัยยะที่ส่งผลกระทบในทางลบต่อภาพลักษณ์ของคนชนบทและคนด้อยโอกาสในเขตเมือง ได้ปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่องในลักษณะที่เป็นการตีความ ผ่านข้อสรุปของงานวิจัยทางรัฐศาสตร์แนวพฤติกรรมนิยม ที่มุ่งเน้นศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งในไทยเป็นจำนวนมาก⁴ โดยงานที่มีความสำคัญ คือ “พฤติกรรมกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย”⁵ ของ สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ถือได้ว่าเป็นงานที่ทรงอิทธิพล และมีคุณูปการต่อการวางแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งของคนไทยให้แก่ วิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยรุ่นหลังๆ ต่อมาเป็นจำนวนมาก โดยมีข้อสรุปที่สำคัญคือระดับการศึกษาของผู้เลือกตั้งมีผลต่อการกำหนดคุณภาพในการลงคะแนนเสียง โดยผู้ที่มีการศึกษาสูง

³ โปรดดู Callahan, "The Discourse of Vote Buying and Political Reform in Thailand." ได้อธิบายเรื่อง Procedural Democracy ไว้

⁴ ตัวอย่างงานแนวพฤติกรรมนิยมกับโจทย์คำถามและข้อสรุปในแนวทางดังที่ได้กล่าวมา เช่น พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, แบบแผนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของชาวกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2529). ; สติธร ธนานิธิโชติ, รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยประกอบการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2545). ; เมธาวี ปรีดิโตทกพร, "การเมืองท้องถิ่นกับการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นโดยตรงขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี" (วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549). ; ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ และ สีดา สอนศรี, โครงการวิจัยสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548). ; จิตรา พรหมขุติมา, พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน ในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร: รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2541). ; พิชัย คงอยู่, "พฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งทางการเมืองของประชาชนในเขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดลพบุรี" (วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520). ; สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัจจัยประกอบการตัดสินใจของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร : รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2541). เป็นต้น

⁵ สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

ย่อมคำนึงถึงพรรคและนโยบายมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ซึ่งจะยึดติดกับตัวบุคคลและมีโอกาสจะถูกเกณฑ์ไปเลือกได้มากกว่า ข้อสรุปดังกล่าวช่วยทำให้เกิดภาพขยายสำหรับคำอธิบายอย่างกว้างๆ ต่อการวิเคราะห์การเมืองว่าด้วยเรื่อง การเลือกตั้งของไทย โดยมีลักษณะมุ่งเน้นไปที่การให้ความสำคัญต่อปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นตัวแปรในการกำหนดพฤติกรรมการเลือกตั้ง และทำให้คนในเมืองกับชนบทมีลักษณะที่แตกต่างอย่างแยกขาดออกจากกันโดยสมบูรณ์

การอธิบายการเมืองไทย โดยมองผ่านพฤติกรรมการเลือกตั้งอย่างผิวเผินและเล่าชานอย่างปราศจากหลักฐานที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการย้ายอยู่กับที่ภายใต้เพดานความคิดเดิมๆ⁶ ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากกลไกการศึกษาแนวพฤติกรรมนิยมดังกล่าว⁷ เป็นการทำความเข้าใจการเมืองไทยในลักษณะที่หยุดนิ่ง และปราศจากพลวัต ซึ่งตอกย้ำความเชื่อแบบที่มีอคติต่อประชาธิปไตย และเป็นเสมือนวิธีการโดยละมุนละม่อมที่จะลดทอนคุณค่าของประชาธิปไตยอย่างแนบเนียน โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการจรรโลงวาทกรรมเช่นนี้ ก็คือสื่อมวลชนและระบบการศึกษาชาตินิยมที่เต็มไปด้วยเนื้อหาเชิงชนชั้นของไทย การนำเสนอข้อมูลด้านเดียว จนกระทั่งเกิดชุดคำอธิบายแบบเบ็ดเสร็จ คุณจะไม่เป็นธรรมต่อคนชนบท คนจน รวมถึงการเลือกตั้งและความหมายของประชาธิปไตยมากนัก เพราะต้องตกอยู่ในฐานะจำเลยของสังคมการเมืองไทยอยู่ฝ่ายเดียวไปโดยปริยาย

วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงมีความพยายามซึ่งริเริ่มมาจาก การตั้งคำถามต่อความเป็นจริงของวาทกรรมที่ครอบงำความคิดของคนทั่วไป ว่าด้วยเรื่อง การเลือกตั้งกับสังคมไทย และการไม่เห็นด้วยต่อคำอธิบาย ที่ว่าการเลือกตั้งคือพื้นที่อันสกปรก โดยผู้วิจัยประสงค์ที่จะนำเสนอในอีกแง่มุมหนึ่งของ

⁶ ประจักษ์ ก้องกีรติ, "มายาคติและการเมืองของนิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ. หน้า 5.

⁷ เป็นข้อถกเถียงในเชิงวิวิธชัย บนพื้นฐานของความสนใจในคนละประเด็น อย่างไรก็ตามอาจนำไปสู่ข้อจำกัดในการศึกษาของแต่ละสาขาวิชา "นักรัฐศาสตร์ก็ไม่ได้สนใจการเลือกตั้งแบบที่นักมานุษยวิทยาสนใจเช่นกัน นักรัฐศาสตร์เมื่อลงพื้นที่หมู่บ้าน ก็ไปถึงปากประตู่หมู่บ้าน หรือพบปะสนทนากับเฉพาะนักการเมือง แทบไม่ได้ศึกษาการเมืองจากมุมมองของชาวบ้าน ซึ่งก็ไม่แปลกเพราะนักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ถนัด" ในบทความของ ยุक्ति มุกดาวิจิตร, "คนละชนบทเดียวกัน : อ่านร่างงานวิจัยของ ดร. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ [ออนไลน์]," แหล่งที่มา http://www.blogazine.pub/blogs/yukti-mukdawijitra/post/5222?page=8&utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A%20blogazine%20%28blogazine.in.th%20%E0%B8%9A%E0%B8%A5%E0%B9%87%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%99%20%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%97%29 [1 กุมภาพันธ์ 2558].

ปฏิบัติการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้งของชาวบ้าน โดยมุ่งแสดงให้เห็นถึงพลังวัตของวัฒนธรรมการเลือกตั้งท้องถิ่น ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการให้ความหมายและการตีความคุณค่าทางการเมืองที่ซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อเปิดมุมมองให้เข้าใจ ชาวบ้าน การเลือกตั้งและประชาธิปไตยไทยในแบบอื่นๆ ผ่านการศึกษาโลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นที่วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้หยิบยกมาเป็นกรณีศึกษา โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทสรุปของการตั้งคำถามและการศึกษาในครั้งนี้ จะกลายเป็นภาพสะท้อนต่อความคลางแคลงใจในวาทกรรมเลือกตั้งดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

การศึกษาในครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยาการเมือง (Political Anthropology)⁸ ซึ่งจะไม่ทำการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองที่แยกออกจากบริบทของสภาพแวดล้อม โดยใช้งานศึกษาของ Andrew Walker (2008) เรื่อง “The Rural Constitution and Everyday Politics of Elections in Northern Thailand”⁹ และ จักรกริช สังขมณี (2555) เรื่อง “ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารธนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น”¹⁰ เพื่อเป็นต้นแบบในด้านระเบียบวิธีวิทยา โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับ ระบบคุณค่าในท้องถิ่นที่กลายมาเป็นกรอบอย่างไม่เป็นทางการสำหรับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมการเลือกตั้งท้องถิ่น การศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในโลกทัศน์และปฏิบัติการทางการเมืองอันสลับซับซ้อนของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้ง ได้เป็นอย่างดีด้วยมุมมองแบบคนในพื้นที่ มุ่งพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนกับการเมืองในชีวิตประจำวันของพวกเขา มากกว่าที่จะศึกษาเรื่องแรงจูงใจที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมเลือกตั้งของชาวบ้านในชุมชนตามแนวทางแบบพฤติกรรมนิยมดังที่ได้กล่าวมา

การใช้แนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนผ่านปฏิบัติการทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการปะทะสังสรรค์ของชาวบ้านในชุมชน ที่ปลอดจากการชักนำของการเมืองที่เป็นทางการและประชาสังคมแบบจัดตั้ง มาทำการวิเคราะห์กรณีศึกษานั้น มีจุดเด่นประการสำคัญอยู่ที่การสำรวจข้อตกลงที่

⁸ งานที่เป็นแบบอย่างสำคัญในการศึกษาตามวิธีวิทยานี้ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้อ้างอิง คือ James C. Scott, *Weapons of Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance* (New Haven: Yale University Press, 1985).

⁹ Andrew Walker, "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand," *Journal of Contemporary Asia* 38.1 (2008).

¹⁰ จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารธนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น" ((ร่าง)รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ภายใต้การสนับสนุนของแผนงานสร้างเสริมการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทย เพื่อการพัฒนา นโยบายสาธารณะที่ดี (นสร). 2555).

เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการของชาวบ้านในการจัดทำระบบคุณค่าในท้องถิ่นขึ้นมา เพื่อเป็นจักรกลสำคัญในการดึงเอาภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องพัวพันกับโครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจในชุมชน ทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือนักการเมืองท้องถิ่น ต้องถูกพันธนาการด้วยแบบแผนของพฤติกรรมในอุดมคติที่อาจเรียกได้ว่าเป็นธรรมนูญแห่งท้องถิ่น¹¹ รูปแบบหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมและสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจของผู้แทนทางการเมือง ผ่านการสร้างตัวแบบพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และการห้ามปรามการใช้อำนาจไปในทางที่ผิด

ชุมชนมั่งมี¹² เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ถูกห้อมล้อมด้วยการขยายตัวของเมือง ตั้งอยู่ในตำบลตลาดขวัญ ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งในเขตเทศบาลนครนนทบุรี อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ในอดีตยังเป็นชื่อชุมชนเก่าแก่ของจังหวัดนนทบุรีที่เรียกว่า บ้านตลาดขวัญ (ครอบคลุมพื้นที่ของชุมชนอื่นๆ) ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในระดับการปกครองส่วนภูมิภาค ตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้ถูกยกเลิกไปแล้วเนื่องจากเป็นท้องที่ในเขตเทศบาลนคร แต่ระบบหมู่บ้านยังไม่ได้ถูกยกเลิกไปอย่างสิ้นเชิงและยังมีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของราชการ เช่น การกำหนดเลขหมายประจำบ้าน การระบุที่อยู่ทางไปรษณีย์ การแบ่งเขตเลือกตั้งระดับท้องถิ่น การกำหนดพื้นที่บริการของโรงเรียน เป็นต้น ในปัจจุบัน ชุมชนมั่งมี เป็นชุมชนเล็กๆในซอยเพิ่มพูนเติบโตขึ้นมาตามการขยายตัวของเมืองใหม่ จากพื้นที่ซึ่งแต่เดิมเคยทำเกษตรกรรม ต่อมาภายหลังสามารถเชื่อมต่อกับส่วนอื่นๆได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการติดต่อกับคนภายนอก คนในพื้นที่จึงมีความหลากหลายด้านภูมิลำเนาดั้งเดิม จะเห็นได้จากการที่ประชากรส่วนหนึ่งที่มีขนาดใหญ่เป็นคนต่างถิ่นซึ่งย้ายเข้ามาพักอาศัย ในรูปของการเช่าห้องพัก เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปทำงานในตัวเมือง วิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างความสัมพันธ์ที่เป็นกันเองแบบปฐมภูมิที่ชาวบ้านรู้จักกันโดยทั่วไป มีการจัดกิจกรรมงานเทศกาลภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ กับความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจแบบคนเมือง ที่นำไปสู่การต่อสู้ดิ้นรนภายใต้ปฏิสัมพันธ์แห่งการเชื่อมโยงตนเองของชาวบ้านเข้ากับตัวแสดงที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

¹¹ ในการศึกษาของ Walker, "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand." เรียกคำนี้ว่า "The Rural Constitution" หรือ ในงานแปลของ จักรกริช สังขมณี ได้ใช้คำว่า "ธรรมนูญแห่งชนบท"

¹² ชื่อสมมติ เพื่อการรับรองสิทธิส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

จุดเด่นของชุมชนที่ทำการศึกษาคือ อาทิจ เป็นพื้นที่ซึ่งบทบาทของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้มข้นอย่างมากทั้งในด้านภาพลักษณ์การวางตัวและผลงานในการพัฒนา, เป็นชุมชนดั้งเดิมซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางความเป็นเมืองขนาดใหญ่ ทำให้มีการติดต่ออย่างกว้างขวางกับตัวแสดงภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมระดับชุมชน, ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนมีรายได้ต่ำจนถึงปานกลาง ทั้งยังมีชาวบ้านจำนวนมากที่ย้ายถิ่นฐานมาจากต่างจังหวัด ทำให้ประมาณการณ์จำนวนประชากรที่แน่นอนซึ่งมีบทบาทในชุมชนจริงๆ ได้ยาก, เป็นชุมชนที่มีประเด็นความขัดแย้งภายในที่ชาวบ้านทุกคนตระหนักดี, ปัญหาในชุมชนหลายเรื่องกลายเป็นประเด็นที่ท้าทายอย่างมากต่อผู้ที่จะเข้ามาแก้ไข, เป็นชุมชนที่ต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตน้ำท่วมใหญ่ เมื่อปีพ.ศ. 2554 อย่างรุนแรง แต่ก็สามารถป้องกันไว้ได้จนประสบความสำเร็จ สามารถลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นและค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูไปได้เป็นเงินจำนวนมาก, เป็นชุมชนที่ชาวบ้านมีความตื่นตัวทางการเมืองและออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งกันในระดับสูง เป็นต้น

ความเป็นไปของชุมชนดังที่ได้กล่าวข้างต้นนี้ จะถูกนำมาพิจารณาผ่านมุมมองและเรื่องเล่าของชาวบ้าน ภายใต้เงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ตลอดจนรายละเอียดของการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สำหรับการจัดวางผลประโยชน์และการสร้างโอกาสทางการเมืองของชาวบ้านเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาตนเอง ไปจนถึงการแสดงออกทางการเมืองผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่มีนัยยะสำคัญ ท่ามกลางข้อเท็จจริงของการใช้เงินในวาระการเลือกตั้งของผู้สมัครฯ การค้นหาความหมายเชิงวัฒนธรรมต่อการซื้อเสียงที่ผ่านเข้ามาในวิถีชีวิตของชาวบ้าน น่าจะช่วยทำให้เราเข้าใจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการซื้อเสียงในสังคมการเมืองท้องถิ่นของไทยได้มากยิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้เป็นการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ที่หันมาประยุกต์ใช้แนวคิด และวิธีวิจัย ในแวดวงมานุษยวิทยา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ด้วยความพยายามที่จะช่วยสนับสนุนความเข้าใจที่มีต่อโลกทัศน์ทางการเมืองและการเลือกตั้งของชาวบ้าน ด้วยการลดอคติจากภาพของชาวบ้านที่ถูกคนอื่นสร้างไว้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาในครั้งนี้นอกจากจะเป็นการตอบคำถามการวิจัยด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว บทสรุปของงานชิ้นนี้ยังสามารถสร้างคำอธิบายในเชิงโต้แย้งต่อวาทกรรมกระแสหลักที่มีอิทธิพลต่อวิธีคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งและความเป็นประชาธิปไตยของไทยได้บ้างไม่มากนัก

1.2 คำถามของการวิจัย

1. โลกทัศน์และปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการเลือกตั้งเป็นอย่างไร
2. การเลือกตั้งมีนัยยะสำคัญอย่างไรต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น การกำหนดนโยบายต่างๆของรัฐเชื่อมโยงหรือแสดงให้เห็นถึงอำนาจทางการเมืองของชาวบ้านในการเลือกตั้งหรือไม่ อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงโลกทัศน์และปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการเลือกตั้ง
2. เพื่อศึกษาถึงนัยยะสำคัญของการเลือกตั้งที่มีต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น

1.4 สมมติฐาน

1. โลกทัศน์และปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน มีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงตนเองและผู้สมัครรับเลือกตั้ง เข้าไปสู่สายสัมพันธ์ของระบบคุณค่าในท้องถิ่น ด้วยการเมืองในชีวิตประจำวันที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความคาดหวังในการได้รับการตอบสนองต่อความปรารถนาและการยอมรับทางสังคม
2. การเลือกตั้งมีนัยยะสำคัญต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น เพราะนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นถูกกำหนดโดยความคาดหวังและความต้องการของชุมชนผ่านการใช้อำนาจในการเลือกตั้งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

1.5 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ชุมชนมั่งมี ในเขตเทศบาลนครนนทบุรี เป็นกรณีศึกษา และทำการศึกษาเกี่ยวกับ โลกทัศน์และปฏิบัติการทางการเมืองที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจน ระบบคุณค่าในท้องถิ่นที่กำกับการตัดสินใจในการเลือกตั้งของชาวบ้านในพื้นที่ จากการสังเกตทางตรง การพูดคุย และ การสัมภาษณ์เชิงลึก

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

เพื่อทำความเข้าใจกับโลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่น ได้อย่างรอบด้าน ตรงตามคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ และผู้วิจัยได้เลือกชุมชนมั่งมี เป็นกรณีศึกษา งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีลักษณะเป็นการศึกษาชุมชนโดยใช้ทฤษฎีระดับจุลภาค หรือ ระดับเชิงพื้นที่ หรือ กลุ่มบุคคลอย่างเจาะลึก แนวคิดและทฤษฎีจะทำหน้าที่เป็นกรอบสร้างคำอธิบายและแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล กำกับผู้ทำวิจัยในขณะลงศึกษาในภาคสนาม (Field work) ทฤษฎีมีความจำเป็นในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่กำลังทำการศึกษา ในบางสถานการณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์แนวคิด เข้ากับเหตุการณ์ที่ปรากฏเบื้องหน้าได้ทันที ก่อนจะทำการบันทึกภาคสนาม และศึกษาในประเด็นอื่นต่อไปได้

การศึกษาชุมชน มีลักษณะสำคัญคือ เป็นการศึกษาสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ที่ต้องอาศัยหลายสาขาวิชามาร่วมกันในการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ภูมิศาสตร์ สถิติ รัฐศาสตร์ ฯลฯ¹³ ดังนั้นทฤษฎีสำหรับชุมชนศึกษาจึงไม่สามารถแยกออกมาเป็นแนวคิดอิสระได้อย่างสมบูรณ์ หากแต่ต้องอาศัยหลักการจากหลากหลายแขนงวิชาเพื่อนำมาสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ในชุมชน และ วิธีคิดของผู้คนที่เป็กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งยึดโยงกับกลไกในชุมชนที่มีความสลับซับซ้อน จึงจะทำให้สามารถเข้าใจชุมชน เพื่อสะท้อนไปถึงโลกทัศน์และวิธีคิดบางประการของชาวบ้านในด้านต่างๆอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นได้ ท่ามกลางการเคลื่อนไหวที่สำคัญของชุมชน อย่างการเปลี่ยนแปลงชุมชน, วัฒนธรรมชุมชน, ค่านิยมหรือบรรทัดฐานที่ถูกกำหนดให้เป็นคุณค่ากลางสำหรับชุมชน หรือพฤติกรรมและวิถีชีวิตในระดับที่ละเอียดถี่ถ้วน องค์กรความรู้ที่หลากหลาย จึงกลายเป็นปัจจัยอันสำคัญที่จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนคำอธิบายต่อพลวัตดังกล่าวนั่นเอง

¹³ ธีระภทฺธา เอกผาชัยสวัสดิ์, ชุมชนศึกษา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553). หน้า 194.

แนวคิดชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography)

ความเข้าใจเรื่องชาติพันธุ์วรรณาเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ในทุกชุมชนหรือสังคม¹⁴ โดยทั่วไปจะใช้ชุมชนแทนการวิจัยแบบทดลอง เพื่อศึกษาพฤติกรรมด้านต่างๆของมนุษย์ อาทิ การเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่ผูกพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์, เศรษฐกิจปากท้องและความเป็นอยู่, โลกทัศน์และมโนสำนึกในเรื่องต่างๆในชีวิตประจำวันและการเมือง, วัฒนธรรมชุมชนหรือเผ่า, ระบบครัวเรือน, การแต่งงานและประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้อง, กฎเกณฑ์การตั้งชื่อทารก, เทศกาลสำคัญในชุมชน, สภาพปัญหาความขัดแย้งและการต่อสู้ในรูปแบบต่างๆของคนในชุมชน เป็นต้น¹⁵ แนวคิดมีความสำคัญในการศึกษาทางมานุษยวิทยา โดยการเฝ้าสังเกตประชากรที่ศึกษาในสภาพธรรมชาติ (Natural Setting) คือ ในสภาพแวดล้อมที่ผู้คนอยู่อาศัยและใช้ชีวิตประจำวันกัน จากนั้นจะเก็บรายละเอียดรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์(ชาวชุมชน)ในแง่มุมต่างๆ ซึ่งต้องใช้เวลาขั้นต่ำเป็นระดับเดือนไปจนถึงเป็นปี ระหว่างนั้นผู้วิจัยทางมานุษยวิทยาจะเขียนรายงาน ซึ่งหมายถึงการพรรณนาวิถีชีวิตของชุมชนที่เลือกศึกษา โดยพุ่งประเด็นไปที่การกระทำทางสังคมของมนุษย์เป็นหลัก ซึ่งก็ตามแต่มิติที่สนใจหรือตามที่โจทย์การวิจัยได้กำหนดกรอบไว้ ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดซึ่งก็คือผลจากการจดบันทึกภาคสนามในประเด็นดังกล่าว จะเรียกว่า ชาติพันธุ์วรรณา

ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524) นิยามความหมายของคำว่า ชาติพันธุ์วรรณา ในความหมายเชิงวิธีวิจัยอย่างกว้างๆไว้ว่า หมายถึง สาขาของมานุษยวิทยา วัฒนธรรม ที่มุ่งพินิจศึกษาวัฒนธรรมเชิงพรรณนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของชนในระดับดั้งเดิม หรือ ชนก่อนที่มีตัวหนังสือ¹⁶ สำหรับหลักวิชาทางมานุษยวิทยาเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ ยังมีการให้ความหมายจากงานเขียนชิ้นต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นสากลมากกว่า ผู้วิจัยใคร่หิยบายการให้ความหมายดังกล่าวมานำเสนอ ดังนี้

¹⁴ งามพิศ สัตย์สรวง, การวิจัยทางมานุษยวิทยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542). หน้า 11.

¹⁵ ตัวอย่างคัดมาจากชาติพันธุ์วรรณาของเขตวัฒนธรรมเผ่าทีวี (Tiwi) ในทวีปออสเตรเลีย ใน Charles William Merton Hart, Arnold R. Pilling, and Jane Carter Goodale, *The Tiwi of North Australia* (New York Henry Holy & Company, 1960).

¹⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2524). หน้า 135.

Creswell (1998)¹⁷ เห็นว่า ชาติพันธุ์วรรณาเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งการพรรณนา และตีความพฤติกรรมของกลุ่มคน รวมถึงระบบทางสังคมและวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจแบบแผนพฤติกรรมทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และชีวิตประจำวันของผู้คน ด้วยเทคนิคการวิจัยหลากหลายวิธีการ และ ยังเน้นจุดเด่นที่ทำให้แตกต่างจากแนวคิดของศาสตร์อื่นๆ ว่า คือ การมุ่งเน้นที่จะทำความเข้าใจระบบวัฒนธรรมและใช้มิติทัศน์ทางวัฒนธรรมเป็นหลักในการอธิบายอีกด้วย

งามพิศ สัตย์สงวน (2542) ให้ความหมายชาติพันธุ์วรรณา ว่า การพรรณนาถึงวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เฉพาะของสังคมหนึ่ง เพื่อรู้จักวัฒนธรรมนั้นๆ ได้อย่างลึกซึ้ง¹⁸

ในขณะที่ LeCompte and Schensul (1999a)¹⁹ กลับมองว่าเป็นแนวคิดว่าด้วยการเก็บข้อมูล ซึ่งให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของประชาชนผู้ให้ข้อมูล ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยแบบอุปนัย ไม่กำหนดกรอบล่วงหน้าตายตัว แต่วิเคราะห์ข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่ปรากฏขึ้นจริงอย่างละเอียด แล้วสร้างทฤษฎีขึ้นมาจากท้องถิ่นที่ศึกษา เพื่อทำการทดสอบและปรับใช้ในท้องถิ่นอื่นๆ จากความหมายนี้ พอจะเห็นได้ว่า การปรับใช้แนวคิดชาติพันธุ์วรรณากับการศึกษาชุมชนการเมืองระดับท้องถิ่น สามารถกระทำได้ เพราะมีความเหมาะสมในเชิงขนาดพื้นที่และสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิทยาแบบมานุษยวิทยา

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553) อธิบายว่าชาติพันธุ์วรรณา จึงหมายถึง กระบวนการสังเกต พฤติกรรม การกระทำ การดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แล้วพรรณนาโดยละเอียดถึงพฤติกรรม ความเชื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและอื่นๆ อันเป็นผลมาจากพฤติกรรมของคนในกลุ่มนั้นๆ²⁰

¹⁷ John W. Creswell, *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions* (Thousand Oaks, CA: Sage, 1998).

¹⁸ งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา. หน้า 8.

¹⁹ Margaret Diane LeCompte, and Jean J. Schensul, *Designing & Conducting Ethnographic Research (Ethnographer's Toolkit Vol.1)* (Walnut Creek, CA: Altamira Press, 1999).

²⁰ ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, ชุมชนศึกษา. หน้า 196.

ในงานของ ชาย โปธิสิตา (2552) ได้สรุปความหมายของชาติพันธุ์วรรณาจากความหลากหลายของการนำไปใช้ในฐานะเครื่องมือการวิจัยไว้ว่า “ในทางมานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วรรณา มีความหมายได้สองนัย ความหมายแรก หมายถึงกระบวนการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการที่เรียกว่าชาติพันธุ์วรรณาอย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไป ในความหมายนี้ ชาติพันธุ์วรรณาจึงเป็นชื่อเรียกวิธีการวิจัย ความหมายที่สอง หมายถึงผลผลิตของการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา กล่าวคือรายงานการศึกษาของนักมานุษยวิทยาที่ทำการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณานั้นบางทีเรียกว่า ชาติพันธุ์วรรณา”²¹

วิธีการศึกษาตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณา ต้องอาศัยเครื่องมือหลักคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษาคือ ตอบคำถามที่ว่า “วัฒนธรรมของชุมชน หรือชนกลุ่มหนึ่ง นี้เป็นอย่างไร” ในรูปแบบของการพรรณนา การแฝงตัวเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะกล่าวถึงโดยละเอียดในส่วนของระเบียบวิธีการวิจัย เพื่อตอบคำถามดังกล่าว เป้าหมายของการสังเกตจะอยู่ที่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ ความเชื่อ พฤติกรรมทางการเมือง และการดำเนินชีวิตประจำวัน ภายใต้ฐานคติสำคัญ คือ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มในระยะเวลาอันยาวนาน จะเกิดวัฒนธรรมในการประพฤติปฏิบัติจนกลายเป็นแบบแผน ความเชื่อร่วมกัน การกระทำอย่างต่อเนื่องเช่นนี้ อาจเกิดจากข้อตกลงร่วมอย่างไม่เป็นทางการ และมีได้ตั้งใจให้เกิดโดยมีวาระแฝงเร้นแต่อย่างใด ข้อตกลงดังกล่าว อาจถูกเรียกว่าบรรทัดฐานชุมชน หรือมาตรฐานชีวิต หรือ ระบบคุณค่ากลาง ที่มีความสำคัญในการตัดสินว่าอะไรควรอะไรไม่ควร จนนำมาสู่กรอบกำหนดเชิงพฤติกรรมให้บุคคลทั่วไปในชุมชนรับรู้ ว่า สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ²² ระบบคุณค่ากลางที่ว่านี้ จะเป็นทั้งคำตอบต่อคำถามหลักสำหรับการศึกษาตามแนวคิดแบบชาติพันธุ์วรรณา ทั้งยังเป็น ข้อมูลสำคัญในการนำไปวิเคราะห์ประเด็นอื่นตามโจทย์วิจัยที่แตกต่างได้อีกด้วย เช่นในกรณีของงานวิจัยชิ้นนี้ ที่มุ่งศึกษาเพื่อค้นหาาระบบคุณค่ากลางบางอย่าง อันเกิดจากการร้อยเรียงโลกทัศน์และมโนสำนึกทางการเมืองของผู้คน อันจะมีผลผูกพันต่อการกำหนดพฤติกรรมของชาวชุมชนเอง รวมถึงนักรการเมืองที่ประสงค์จะเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ผ่านลงสมัครรับเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ที่ต้องพิจารณาร่วมกันกับมิติทางวัฒนธรรมอย่างแยกกันไม่ออก

²¹ ชาย โปธิสิตา, ศาสตรและศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัดมหาชน, 2552). หน้า 149.

²² ไพรดู่ Ward Hunt Goodenough, *Culture, Language and Society* (Addison-Wesley: Harold Garfinkle, 1971).

จุดเด่นของแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาโดยสรุป ทั้งในฐานะที่เป็นแนวคิด และวิธีการศึกษา²³

1. เป็นการใช้ประโยชน์จากมโนทัศน์ทางวัฒนธรรม (ในที่นี้วัฒนธรรมประกอบด้วย ความเชื่อ พฤติกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทศนคติ การจัดการองค์กรทางสังคม และรูปแบบของการแสดงออกในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบแผนที่บอกได้ มีการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน) เป็นแนวคิดหลักในการอธิบายและตีความผลการศึกษา เพราะเหตุนี้เอง อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาจึงมีค่าเท่ากับการศึกษาวัฒนธรรม และจากความสำคัญและความเข้าใจประการนี้เอง การศึกษาผ่านมโนทัศน์วัฒนธรรม จึงกลายเป็นข้อแตกต่างประการสำคัญของการศึกษาภายใต้กรอบชาติพันธุ์วรรณา ที่จะไม่เหมือนกับการวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้วิธีคิดอื่นๆ
2. ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือนักวิจัยต้องอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนที่ทำการศึกษาเป็นเวลานาน เพื่อซึมซับและทำความเข้าใจวิถีชีวิต ตลอดจนความคิดเห็น โลกทัศน์ ค่านิยมของชนกลุ่มนั้น เสมือนว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มชน กล่าวคือ ตัวนักวิจัยเองต้องเป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวบรวมข้อมูล โดยสวมบทบาทในฐานะ “คนใน” (Insider) ผ่านการสร้างความสัมพันธ์ สร้างความเชื่อใจ เพื่อเปิดประตูให้เข้าถึงข้อมูลที่งานวิจัยเชิงปริมาณและการทำแบบสอบถามทั่วไปไม่สามารถมาถึงได้
3. เน้นความเป็นองค์รวม ตีความข้อมูลเชิงบูรณาการ มองว่าหน่วยการศึกษา (Units of Analysis) เป็นภาพกว้างที่ประกอบด้วยหลายส่วน หลายมิติ และแต่ละส่วนนั้นมีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกันจนนำมาสู่คำอธิบายหนึ่งเดียว กล่าวคือ หากเป็นการนิยามความหมายหน่วยย่อย ก็จะต้องนิยามความหมายองค์รวมที่เป็นศูนย์กลางของหน่วยย่อยทั้งหลายอย่างมีนัยสำคัญด้วย
4. ให้ความสำคัญกับบริบททางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล ความคิด ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ รวมถึงระบบต่างๆทั้งที่เป็นทางการ และ ไม่เป็นทางการ สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการให้ความหมายต่อการกระทำ พฤติกรรม การนิยามคุณค่า

²³ สรุปลักษณะสำคัญของ Ethnographic Approach ใน ชาย โพธิสิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. หน้า 153-157.

ความดีเลว สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร และเพราะมีบริบทเหล่านี้ที่แตกต่างกันแต่ชุมชน เราจึงไม่อาจแน่ใจได้ว่าการกระทำที่เหมือนกันจากต่างพื้นที่ศึกษาจะมีความหมายและที่มาที่ไปเหมือนกันได้

5. นอกจากวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะวิธีการหลักแล้ว ยังมีวิธีการเก็บข้อมูลอีกหลายชนิด อาทิ การสัมภาษณ์, การศึกษาเอกสาร ประวัติศาสตร์ หรือ การบอกเล่าจากผู้รู้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากหลากหลายเทคนิควิธีการ เป็นเพียงส่วนประกอบของข้อมูลหลักที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและทำบันทึกภาคสนามไว้

เนื่องจากชาติพันธุ์วรรณา เป็นรากฐานความคิดทางมานุษยวิทยา ในการเขียนถึงประชากรกลุ่มต่างๆ ในรูปของการพรรณนาถึงวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมเฉพาะของสังคมหนึ่ง โดยอาศัยการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก และศึกษาเป็นกรณีๆไป นักชาติพันธุ์วรรนาก็จะนำเอาแบบแผนทางวัฒนธรรมเหล่านั้น ไปเปรียบเทียบกับแบบแผนในวัฒนธรรมอื่นๆ การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมของชุมชนหรือสังคมต่างๆ เรียกว่า ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology)²⁴ หรือ มานุษยวิทยาวัฒนธรรม จุดเด่นของการศึกษาลักษณะนี้คือการต่อยอดแนวคิดชาติพันธุ์วรรณา เพื่อค้นหาความเหมือนและความแตกต่างของวัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในโลกปัจจุบัน โดยมีกรอบคิดของวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการอธิบาย ประโยชน์สูงสุดที่ได้จากการศึกษาต่อยอดดังกล่าวมานี้จะนำไปสู่การวางกฎเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมที่รับได้และรับไม่ได้ของมนุษย์ ภายใต้การยอมรับกันทั่วไปและความเข้าใจที่มีมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยขั้นนี้มุ่งศึกษาภายใต้กรอบชาติพันธุ์วรรณาเป็นหลัก มีต่อยอดขยายไปสู่ขั้นตอนแบบชาติพันธุ์วิทยาแต่อย่างไร

สำหรับงานวิจัยขั้นนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดและวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณา เพื่อต้องการค้นหาความรู้ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนเกี่ยวกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยเฉพาะในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนโลกทัศน์และมโนสำนึกในหลากหลายมิติของผู้คน ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเมืองและการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ซึ่งมองผ่านมโนทัศน์วัฒนธรรม ทั้งยังขยายไปสู่การพยายามค้นหาคำตอบที่เรา ยังไม่เข้าใจ ต่อแนวทางพฤติกรรมที่แท้จริงภายใต้บริบทและสภาพแวดล้อมแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่เป็นอิสระจากการสร้างภาพเหมารวมในทำนองเดียวกับ วาทกรรมกระแสหลักว่าด้วยการเลือกตั้ง

²⁴ งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา. หน้า 9.

เท่ากับการซื้อเสียง เงินไม่มากก็ไม่เป็น หรือ ชาวชนบทอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ การลงมาคลุกคลีภาคสนามเป็นการเปิดมุมมองใหม่ๆ ที่อาจจะพอให้เราเข้าใจความซับซ้อนของการตัดสินใจและพฤติกรรมที่ข้องแวะกับการเมืองแบบไม่เป็นทางการ ได้อย่างมีน้ำหนักเพียงพอต่อการสร้างคำอธิบายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นสำหรับวัฒนธรรมและการเมือง ที่นำไปสู่พฤติกรรมและการตัดสินใจในการเลือกตั้งของผู้คนในชุมชนได้

แนวคิดวัฒนธรรม (Culture)

แม้วัฒนธรรมจะเป็นคำกว้างๆ ที่ยังไม่ได้สร้างคำอธิบายเฉพาะกรณีเพื่อนำไปสู่การหาคำตอบในฐานะที่เป็นกรอบทฤษฎีของงานวิจัยชิ้นนี้โดยตรง แต่แนวคิดวัฒนธรรม กลับมีความสำคัญอย่างมากในฐานะมโนทัศน์หลักที่ใช้ในการมองและตีความพฤติกรรมมนุษย์ในชุมชนผ่านวิธีการศึกษาภายใต้แนวคิดชาติพันธุ์วรรณา วัฒนธรรม โดยความหมายทั่วไปตามหลักการทางภาษา มีความหมายที่แปลตรงตัวว่าหมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม หรือ คุณธรรม²⁵ อย่างไรก็ตาม ในทางมานุษยวิทยา ได้มีการให้ความหมายของแนวคิดวัฒนธรรม ไว้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ในงาน สังคมและวัฒนธรรม เอกสารประกอบการศึกษา วิชา 313-183 ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อธิบายว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ²⁶

การจะเกิดวัฒนธรรมได้นั้น มนุษย์ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ที่เรียกว่า ชุมชนหรือสังคมเดียวกัน และทำความเข้าใจกันว่า จะมีอะไรเป็นแก่นหลักในการยึดเหนี่ยวร่วมกัน พฤติกรรมใดบ้างที่จะถือว่าควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดคุณค่าอย่างไร ความเข้าใจประการนี้ชี้ให้เห็นถึงเบื้องหลังการให้ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสังคมที่มีระบบการให้ความหมายที่สลับซับซ้อนอยู่ภายใต้กลไกที่เรียกว่าวัฒนธรรม ข้อตกลงที่เกิดขึ้นได้ให้

²⁵ ประธาน เขียวขำ, "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมชุมชน และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต: ศึกษากรณีชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี" (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546). หน้า 9.

²⁶ งามพิศ สัตย์สรวง, "สังคมและวัฒนธรรม," (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531). หน้า 75.

ความหมายใหม่ในการกำหนดนิยามของสิ่งต่างๆรอบตัวกลุ่มชนนั้นๆ เพื่อที่ว่าจะได้ให้สมาชิกในสังคมสามารถเข้าใจตรงกัน หรืออีกนัยหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เองถูกแสดงออกผ่านระบบสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นระบบย่อยในหน่วยระบบวัฒนธรรม เมื่อมีการสร้างขึ้นมาแล้ว คนรุ่นหลังจะสามารถเรียนรู้ นำไปปฏิบัติ และถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไปไม่สิ้นสุด ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมาก

ศิริรัตน์ แอดสกุล และคณะ (2542)²⁷ วัฒนธรรมปรากฏอยู่ในทุกสังคมที่มีหมู่สมาชิกซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ระดับได้แก่ วัฒนธรรมใหญ่ หรือ วัฒนธรรมทั่วไป และวัฒนธรรมย่อย

1. วัฒนธรรมใหญ่คือวัฒนธรรมระดับชาติที่เกิดจากการหลอมรวมและประนีประนอมในชั้นตอนหนึ่ง เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมลาว เป็นต้น กล่าวคือเป็นวัฒนธรรมที่ผู้คนระดับมหภาคมีอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ภาษา ศาสนา ระบบการเมือง การปกครอง การศึกษาที่จัดโดยรัฐบาลกลาง ค่านิยมทางสังคม ประเพณีระดับชาติต่างๆ (เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น) มารยาทพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการวางตัวในสังคม เป็นต้น
2. วัฒนธรรมย่อยคือวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ คนต่างเชื้อสาย (กรณีของไทยเช่น มอญ เขมร จีน มุสลิม ญวน ชาวไทยภูเขา เป็นต้น) กลุ่มอาชีพ ชุมชนย่อยๆที่มี อัตลักษณ์โดดเด่น คนพื้นที่นที่สัมพันธ์กับสภาพทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมตามภูมิภาคต่างๆในประเทศ และวัฒนธรรมเฉพาะของเพศ อายุ เป็นต้น โดยทั้งหมดล้วนเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมใหญ่

สุพัตรา สุภาพ (2541) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ²⁸

²⁷ ศิริรัตน์ แอดสกุล และคณะ, รายงานผลการวิจัย เรื่อง การอ่ารงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (2542).

²⁸ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม: ครอบครัว: ศาสนา: ประเพณี (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541).

Sir Edward B. Tylor (1871)²⁹ ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมคือ ผลรวมทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถอื่นๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม

Fred E. Voget (1975) ได้ให้ความหมายโดยสรุปไว้ว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิต (way of life) ของมนุษย์ในสังคม³⁰ กล่าวคือ ท่ามกลางแนวคิดเรื่องระบบความเชื่อ และค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรมจึงมิใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ แต่เป็นกลไกที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์

ยศ สันตสมบัติ (2556) กล่าวถึงความหมายสั้นๆ ของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือ กฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ³¹ โดยให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า จากการสำรวจงานเขียนทางด้านมานุษยวิทยา จึงพบว่านักมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมต่างกันอย่างกว้างๆ ครอบคลุมความหมาย โดยส่วนใหญ่มีการให้ความสนใจร่วมกันในประเด็นเรื่อง ระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคม

อมรา พงศาพิชญ์ (2533) เห็นว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นสิ่งประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรือ อาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ³²

จุดเด่นและลักษณะพื้นฐานของแนวคิดวัฒนธรรม³³

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดคุณค่าหรือมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกันจะสามารถคาดคะเน

²⁹ Edward Burnett Tylor, *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom* (New York: Harper Torchbooks, 1871).

³⁰ Fred W. Voget, *A History of Ethnology* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975). P. 383-387.

³¹ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556). หน้า 14.

³² อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533). หน้า 1.

³³ สรุปจาก การศึกษาวัฒนธรรมเปรียบเทียบและลักษณะพื้นฐาน ใน ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม. หน้า 14-16.

พฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆได้จากความคาดหวังบางประการ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น เช่น ส่วนมากแล้วเด็กจะรู้ตัวทันทีเมื่อเจอผู้ใหญ่ เขาจะกระทำพฤติกรรมอย่างน้อยที่สุดก็อ่อนน้อม ไปจนถึงการยกมือไหว้ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ สะสม จากการเติบโตมาในสังคมแห่งหนึ่ง เปรียบเปรยได้ว่า วัฒนธรรมเป็น “มรดกทางสังคม” เพราะการเรียนรู้ก็หมายถึงการส่งต่อ สืบทอด ผ่านการขัดเกลาทางสังคม หรือ การพร่ำสอนจากกระบวนการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แนววิถีปฏิบัติเกิดจากการส่งผ่านประสบการณ์ต่อสถานการณ์ต่างๆที่เจอไปด้วยการให้คุณค่า ทศนคติต่อความดีงาม และการตัดสินถูกผิด ซึ่งมองว่าสังคมควรจะเป็นไปในแบบใด
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดคือ ภาษา เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อความหมายระหว่างกัน ทั้งยังช่วยให้มนุษย์สามารถเก็บรวบรวม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างเป็นระบบและถ่ายทอดความรู้นั้นสู่คนรุ่นหลัง ได้โดยสะดวกที่สุด การใช้ภาษาในเชิงการถ่ายทอดข้อมูล ปรากฏผ่านการใช้ ชีวิตประจำวันธรรมดา การตีฉันทินทา การต่อว่า การสาปแช่ง การอำนวยการ หรือบท สอนทนาทั่วไปในชีวิตประจำวัน มิจำเป็นต้องปรากฏตรงๆผ่านการอบรมสั่งสอนก็เป็นได้
4. วัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ อันเกิดจากภูมิปัญญา และพัฒนาไปสู่นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งนี้ องค์ความรู้ดังกล่าว ก็ล้วนมีขึ้นเพื่อตอบสนอง ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น การรู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยนวัตกรรมการเกษตร เป็นต้น ลักษณะพื้นฐานข้อนี้มีส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้เข้าใจได้ ว่าวัฒนธรรมนั้นถูกรังสรรค์ขึ้นเพื่อรับใช้มนุษย์ นี่จึงเป็นที่มาที่ไปและแนวทางที่ สมเหตุสมผลในการค้นหาจุดกำเนิดของพฤติกรรมบางประการของมนุษย์ในแต่ละสังคม ได้อย่างดี
5. วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์นิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งรอบตัวอันเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับการใช้ชีวิตและตอบสนองความต้องการในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งส่วน สำคัญก็เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง เช่น มนุษย์อาจนิยามความหมายในชีวิตตราบ เท้าที่ยังไม่สามารถพิสูจน์บางเรื่องได้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ในรูปของความเชื่อทาง

ศาสนา หรือ การนิยามความหมายของอำนาจ นำมาสู่การออกแบบการปกครอง รวมไปถึง การนิยามองคาพยพย่อยๆที่อยู่ภายในกลไกทางการเมืองอย่าง การเลือกตั้ง หรือ ประชาธิปไตย สู่ปลายทางความต้องการอันเป็นอุดมคติ ซึ่งแต่ละสังคมล้วนเห็นแตกต่างกันไป เป็นต้น

6. วัฒนธรรมได้สร้างสถาบัน หรือ องค์กร ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่รองรับการตีความและการนิยามความหมายที่มนุษย์เห็นร่วมกัน ในขั้นตอนการให้ความหมายกับสิ่งรอบตัว เช่น การเมืองการ หรือ สถาบันทางการเมือง เพื่อเป็นรูปธรรมของความหมายแห่งอำนาจทางการเมืองนั้นๆตามแต่ที่ผู้คนในสังคมจะร่วมกันกำหนดขึ้น เป็นต้น
 7. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีความเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เช่น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (diffusion), ความรู้สึกแปลกแยก (alienation), ปรากฏการณ์วัฒนธรรมล่า (culture lag) เป็นต้น
- บรรพต วีระชัย (2544)³⁴ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ หมายถึง เป็นสิ่งที่ได้รับมาภายหลังการที่กำเนิดมาแล้ว คือ ไม่ใช่เกิดจากพันธุกรรม ดังนั้น สภาวะของชีววิทยาจึงไม่ใช่วัฒนธรรม
2. วัฒนธรรมเป็น “กระสวน” (pattern) แห่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ในความหมายที่แตกต่างกัน ได้แก่ รูปแบบของพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่มีต่อกัน หมายความว่ามิใช่การกระทำโดยอิสระ จากสิ่งหนึ่งจะนำความหมายไปสู่อีกสิ่งหนึ่งอย่างมีที่ไปที่ไปเสมอ / กระสวนในความหมายว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ / กระสวนแห่งพฤติกรรมในความหมายที่เป็น “วิถีชีวิต” ในชีวิตประจำวัน เช่น วิถีชีวิตของชาติ วิถีชีวิตของชาวเมือง วิถีชีวิตของชาวชนบท หรือ วิถีชีวิตของคนหนึ่งๆ เป็นต้น
3. วัฒนธรรมเป็น “ผลผลิต” ของพฤติกรรม หมายถึง ผลิตผลต่างๆของมนุษย์ ที่หมายรวมถึง ทักษะคติ หรือ ความพร้อมที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรม หรือ พร้อมจะมีการกระทำ เป็นความรู้สึกภายใน อาจมีฉันทาคติ หรือ อคติอย่างหนึ่งอย่างใดหรือควบคู่กัน

³⁴ คณาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544).

ไปอยู่เบื้องหลัง / โลกทัศน์ หมายถึง การแสดงทัศนคติให้ประจักษ์ / ค่านิยม หรือ คุณค่า ได้แก่ การประเมินหรือยกย่องว่าอะไรดี อะไรไม่ดี และนำมายึดถือว่าควรกระทำ / ความเชื่อ / องค์ความรู้ต่างๆ หรือ วิทยาการ สรรพวิชาทั้งหลาย

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมรับไว้หรือรู้สึกว่ามีส่วนเป็นเจ้าของไม่มากก็น้อย เช่น ในเรื่องศาสนา เรื่องอุปนิสัย เรื่องนันทนาการ เป็นต้น
5. วัฒนธรรมมีการถูกส่งต่อหรือได้รับการถ่ายทอด การส่งต่อ อาจอยู่ในรูปของ ผู้ใหญ่สู่ผู้น้อย หรือ ผู้น้อยสู่ผู้ใหญ่ การถ่ายทอดระหว่างคนร่วมสมัย ในลักษณะของ ประสบการณ์ที่คล้ายกัน รวมถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามบริเวณที่อาจเรียกว่า การกระจายของวัฒนธรรม
6. วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยอัตราการเปลี่ยนแปลงบางครั้งเร็ว บางครั้งช้า และบางครั้งเกิดขึ้นโดยฉับพลัน อย่างไรก็ตาม ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง จากความไม่เที่ยงแท้ของวัฒนธรรมเช่นนี้ จึงช่วยตอกย้ำให้เข้าใจว่า วัฒนธรรมที่ล้ำหลังจนถึงขั้นหยุดนิ่งอยู่กับที่นั้น ไม่มีอยู่แล้วในโลกร่วมสมัย เพราะทุกๆสังคม ย่อมปรับเปลี่ยนและวิวัฒน์ วัฒนธรรมของตนตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในรูปแบบที่แตกต่างกัน

กลไกทางวัฒนธรรมอีกประการที่ต้องให้ความสำคัญในการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อการศึกษาชุมชนไม่ว่าจะในแง่มุมใดก็ตาม คือ ความเชื่อทางศาสนา ศาสนามีความแนบแน่นกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งยังโยงใยกับสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีอิทธิพลแทรกซึมเข้าสู่ทุกมิติของประสบการณ์ชีวิตมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อทางศาสนามีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ ค่านิยม และ พฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมที่เป็นเบื้องหลังการกระทำของมนุษย์เพื่อทำความเข้าใจ ระบบวิถีคิดที่จะสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของสังคมในแต่ละชุมชนที่ต่างกันอย่างออกไป จึงหนีไม่พ้นการที่ต้องให้ความสำคัญกับ ระบบความเชื่อ ที่อ้างอิงกับศาสนาและความศักดิ์สิทธิ์ ในฐานะสมมติฐานหนึ่งอยู่เสมอที่เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งคอยกำกับ การกระทำและการตัดสินใจของมนุษย์โดยทั่วไปนั่นเอง

ความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์มีส่วนสำคัญลึกซึ้งกับระบบการเมืองในสังคมวัฒนธรรมแทบทุกแห่งบนโลก สัญลักษณ์ พิธีกรรม และตัวแทนแห่งความศักดิ์สิทธิ์มีอยู่ในการเมืองทุกระบบ³⁵ กล่าวคือ

³⁵ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม. หน้า 291.

อำนาจของผู้นำในวัฒนธรรมต่างๆมักจะอาศัยความชอบธรรมของอำนาจที่วางอยู่บนพื้นฐานความศักดิ์สิทธิ์ เช่น การเป็นสมมติเทพ การเป็นตัวแทนของพระเจ้า การกลับชาติมาเกิด หรือ การเป็นผู้มีบุญ เป็นต้น สิทธิธรรมแห่งอำนาจที่วางอยู่บนความศักดิ์สิทธิ์นี้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่สังคมบุพกาล ยุคกลาง จวบจนถึงปัจจุบัน แม้ไม่ได้มีสาระสำคัญเป็นความชอบธรรมสูงสุดหนึ่งเดียวเฉกเช่นในยุคเก่าก่อน หากแต่เป็นไปตามแต่ละสังคมที่จะมีการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ในประเด็นอื่นใดเข้ามาแทนที่ หรือ อาจจะด้วยค่านิยมที่แปรเปลี่ยนไปตามชีวิตความเป็นอยู่ ในแง่ที่ว่าความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอิทธิพลอยู่จริงและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง ความชอบธรรมทางอำนาจที่ผสมผสานสะท้อนถึงความหลากหลายมากขึ้นของการตีความความเชื่อ จนนำไปสู่การแตกแขนงนิกาย หรือ แนวทางการออกแบบคำสอน ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอดของระบบความเชื่อเอง ผสมผสานกับข้ออ้างถึงความจำเป็นบางประการที่สังคมยังต้องการที่พึงทางใจ หรือ ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติซึ่งมนุษย์ไม่เข้าใจ หลีกเลี่ยงความกลัวต่อสิ่งที่มองไม่เห็น ตราบเท่าที่ข้อเท็จจริงนี้ยังดำรงอยู่ ระบบความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ก็จะเป็นกลไกสำคัญที่ดำรงอยู่ในแทบทุกวัฒนธรรมของมนุษยชาติต่างกันว่าความระดับเข้มข้นของศรัทธาปฏิบัติเท่านั้นเอง

ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด วัฒนธรรมและสังคมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่ยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่ยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรม³⁶ ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ชีวภาพ และจิตใจ ดังนั้น การศึกษาโลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่นเพื่อค้นหาแบบแผนทางความคิดจากการนิยามคุณค่าของการเลือกตั้งไปจนถึงการออกแบบการตัดสินใจ ที่กลับกลายมาเป็นบรรทัดฐานบางประการในชุมชน เพื่อพัฒนาการนักการเมืองที่ประสงค์จะเข้าสู่อำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น จึงปฏิเสธไม่ได้ที่จะต้องอาศัยมโนทัศน์เชิงวัฒนธรรมในการทำความเข้าใจพฤติกรรมที่เดี่ยวยข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้งให้ได้มาซึ่งลักษณะเฉพาะที่สามารถอธิบายตัวตนของชุมชนเอง ซึ่งเป็นการก่อสร้างคำอธิบายจากรายละเอียดภายในที่ปราศจากอคติของผู้วิจัย หรือ ภาพจำอื่นๆที่มักจะยึดยึดคำอธิบายแบบเหมารวมต่อพฤติกรรมเลือกตั้งของคนชนบทตามที่วาทกรรมกระแสหลักกล่อมหลอให้คนทั่วไปคุ้นเคยกันได้

³⁶ งามพิศ สัตย์สรวง, "สังคมและวัฒนธรรม." หน้า 91.

ทฤษฎีประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี (Historical Particularism)

หนึ่งในทฤษฎีพื้นฐานของแนวคิดวัฒนธรรม สำหรับการศึกษานักมานุษยวิทยา หลักการสำคัญคือการต่อต้านทฤษฎีวิวัฒนาการและพัฒนาการ (Evolutionism)³⁷ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดแบ่งขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมแบบเส้นตรง เพราะแนวคิดเหล่านี้มักเป็นการสรุปโดยรวบรัดและปราศจากหลักฐานยืนยันว่าเป็นจริง นิยมที่จะอ้างอิงจากคำบอกเล่าหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีอคติของผู้เขียนเจือปนและมีวิธีการศึกษาที่ไม่เป็นระบบนัก Franz Boas (1858-1942)³⁸ จึงริเริ่มเสนอว่า ก่อนที่เราจะมีข้อสรุปเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคมวัฒนธรรมต่างๆ เราจำเป็นต้องมีข้อมูลที่เพียงพอเสียก่อน และข้อมูลที่ว่านั้น คือการทำวิจัยโดยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีวิทยาใหม่ในการเก็บข้อมูล เขาได้เริ่มโจมตีแนวคิดการเหยียดผิวและอคติเชิงชาติพันธุ์ของนักคิดสายวิวัฒนาการ ซึ่งมักเรียกชนเผ่าที่ตามการพัฒนากระแสหลักไม่ทันว่าเป็นคนป่าหรืออนารยชน เพราะเขาเชื่อว่า นักมานุษยวิทยาไม่ควรใช้ค่านิยมของตนเองหรือของสังคมหนึ่ง(อาจจะอยู่ในกระแสหรือเป็นกระแสหลัก) มาเป็นมาตรฐานกำหนดคุณค่าของวัฒนธรรมในสังคมอีกแห่งหนึ่ง

ข้อเสนอที่สำคัญของ Franz Boas ในรูปของ ทฤษฎีประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี คือ การศึกษาทางมานุษยวิทยาควรเกิดจาก ความเข้าใจที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมแต่ละแห่ง อันเกิดจากการรวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ การเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างละเอียด ในแต่ละพื้นที่และกรณี จึงจะสามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เปรียบเทียบทางวัฒนธรรมหรือการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วิทยาในภายหลังได้

ข้อสรุปบางประการภายใต้แนวคิดดังกล่าว อันเกิดจากประสบการณ์ภาคสนามชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และคุณค่าในตัวเอง มีพัฒนาการและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง ไม่เคยหยุดนิ่งมีพลวัตและการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอาจจะด้วยเงื่อนไขของสภาพทางภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี ค่านิยม เศรษฐกิจ และการเมือง ผสมผสานกันในวันธรรมนั้นๆ

³⁷ แนวคิดตามทฤษฎีวิวัฒนาการที่ใช้อธิบายสังคม ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ใน Herbert Spencer, *The Principles of Sociology* (New York: Appleton, 1896).

³⁸ โปรดดูรายละเอียดตัวอย่างกรณีศึกษาใน Ronald P. Rohner, *The Ethnography of Franz Boas: Letters and Diaries of Franz Boas Written on the Northwest Coast from 1886 to 1931* (Chicago: University of Chicago Press, 1969). และ Franz Boas, *Race, Language, and Culture* (New York: Macmillan, 1940).

แนวคิดเรื่องชุมชน (Community)

การศึกษาโลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่นของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้วิธีการศึกษาแบบมานุษยวิทยาการเมือง จึงจำเป็นต้องมีกรณีศึกษา และอาศัยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการศึกษาหลักเพื่อตอบคำถามการวิจัย ดังนั้น แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องชุมชน จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญและหยิบยกมาศึกษา เพื่อเข้าใจถึงลักษณะสำคัญของชุมชน ความหมาย องค์ความรู้เรื่องชุมชน โครงสร้าง องค์ประกอบ และความสำคัญของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องชุมชนยังมีมิติที่เป็นข้อถกเถียงในหลากหลายมุมมองและความคิดเห็น การทำความเข้าใจต่อแนวคิดเรื่องชุมชนจึงกลายเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่สำคัญในการศึกษาชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ได้เป็นอย่างดี

ในส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงความหมายและลักษณะของชุมชนตลอดจนทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจกำหนดความหมายของคำว่า “ชุมชน” และแนวคิดที่ว่าด้วยชุมชนไว้มาก ที่โดดเด่นและมีความสำคัญต่อวงการศึกษามีดังนี้

ความหมายชุมชนโดยทั่วไป(แบบดั้งเดิม)

Webster’s New Dictionary of the American Language ได้ให้นิยามของคำว่า ชุมชนไว้ว่า

1. กลุ่มคนที่อยู่ในท้องถิ่นหรือในเมืองเดียวกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน
2. อาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน
3. ชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายๆ กันร่วมกัน³⁹

จิรพรรณ กาญจนะจิตตรา (2522) ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลหลากหลายกลุ่มที่มารวมกันอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน และผู้คนเหล่านี้มีการปะทะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสังสรรค์กัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน และมีวัฒนธรรมในภาพรวมอย่างเดียวกัน⁴⁰

³⁹ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม. หน้า 58.

⁴⁰ จิรพรรณ กาญจนะจิตตรา, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522). หน้า 4.

เสถียร เหลืองอร่าม (2518) ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอน และติดต่อกัน มีการดำเนินชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียวกัน⁴¹

ทวี ทิมขำ (2528) ได้รวบรวมคำอธิบายต่อแนวคิดชุมชนไว้มากมาย และได้นำเสนอองค์ประกอบจากการสังเคราะห์คำนิยามทั้งหลาย โดยอธิบายว่า จะประกอบเป็นชุมชนได้ต้องมี

1. กลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่ง
2. มีอาณาเขตหรือขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน
3. มีการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมอย่างเดียวกัน
4. มีความสัมพันธ์ติดต่อกัน
5. มีผลประโยชน์ร่วมกัน⁴²

ในขณะที่ Roland L. Warren (1963)⁴³ อธิบายความหมายของชุมชนว่า ต้องแยกพิจารณาออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. สภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographically) ชุมชน หมายถึง อาณาบริเวณที่มีขอบเขต/อาณาเขตโดยเฉพาะและมีกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นจำนวนหนึ่งเป็นระยะเวลาหนึ่ง
2. ความผูกพันหรือความรู้สึกทางจิตใจ (psychologically) ชุมชน หมายถึง ความรู้สึกผูกพันด้านจิตใจของกลุ่มคนที่มีการติดต่อสื่อสาร มีปฏิสัมพันธ์กัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน
3. ประเด็นทางสังคมวิทยา (sociologically) ชุมชน หมายถึง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีคนกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นเป็นระยะเวลาหนึ่ง และ รวมถึงแนวพฤติกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อกันและกันของกลุ่มคนที่อยู่ในขอบเขตหรืออาณาบริเวณเดียวกันด้วย

⁴¹ เสถียร เหลืองอร่าม, ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพรวพิทยา, 2518). หน้า 62.

⁴² ทวี ทิมขำ, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2528). หน้า 2.

⁴³ Roland Leslie Warren, *The Community in America* (Chicago: Rand McNally, 1963).

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553) กล่าวสรุปองค์ประกอบที่จะรวมกันเป็นคำว่าชุมชน จากหลากหลายความหมายไว้ได้อย่างน่าสนใจ จากจุดร่วมที่ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่หรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้กฎระเบียบและกติกาเดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังนี้

1. คน (people) เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชน หากไม่มีคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้
2. ความสนใจร่วมกัน (common interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน และ ความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน
3. อาณาบริเวณ (area) คนและสถานที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ ต่างเป็นส่วนประกอบสำคัญที่มีส่วนสัมพันธ์กัน แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งเป็นเรื่องยาก
4. มีปฏิสัมพันธ์ มีการพบปะสังสรรค์ (interaction) เมื่อมีคนมาร่วมชุมชนเดียวกันแต่ละคนต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นได้
6. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี (cultural traditions) ตลอดจนแบบแผนการดำรงชีวิต (pattern of community life) หรือวิถีการดำเนินชีวิตที่ส่วนใหญ่จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน⁴⁴

ความหมายชุมชนในมิติที่หลากหลาย(ความเป็นสมัยใหม่ในแนวคิดชุมชน)

หากมองชุมชนในความหมายเชิงรูปแบบของหน่วยงานทางสังคมและสถาบันการปกครอง เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท และชุมชนแออัด ตลอดไปจนถึงความสัมพันธ์เชิงสถาบันซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน ป่าชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชน เป็นต้น ความคิดในความหมายลักษณะนี้ รวมถึงการให้นิยามชุมชนในระยะแรกๆ จะอยู่ภายใต้วาทกรรมของรัฐ ที่เกิดขึ้นในบริบทของการพัฒนาให้มีความทันสมัย (modernization) ภายใต้แผนพัฒนาฯ

⁴⁴ ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, ชุมชนศึกษา. หน้า 60.

มุ่งเน้นกลไกที่รัฐหยิบยื่นให้กลุ่มคนเพื่อเสริมสร้างความมั่งคั่ง และ ส่งเสริมระบบบูรณาการสังคม ดังนั้นในประเด็นตั้งต้นนี้เอง ชุมชนโดยตัวของมันเองจึงถูกมองว่าเป็นพื้นที่ล้าหลังด้อยพัฒนา แม้ในปัจจุบันพลวัตของสังคมจะทำให้ ชุมชนซ่อนความหมายที่แท้จริงซึ่งแสดงพลังที่สำคัญและหนักแน่น ในการที่มีศักยภาพขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของกระแสเศรษฐกิจและความ เป็นสมัยใหม่ของโลกได้อย่างแยกคาง แต่อย่างไรก็ตาม มุมมองของ “คนนอก” ก็ยังคงภาพลักษณ์ และคำอธิบายเดิมไว้ มิใช่เพียงเพื่อพรั่นสอนหรือบอกกล่าว แต่เป็นไปเพื่อควบคุมและกำหนดทิศทางที่ เอื้อต่อความเจริญเติบโตของกระบวนทัศน์กระแสหลัก โดยมีได้ให้ความสำคัญกับตัวตนและความหมายที่แท้จริงที่มนุษย์ในชุมชนอื่น ๆ คิดและแสดงออก ชุมชนจึงคู่ขนานกับคำว่า การพัฒนา หรือ ต้องทำให้ดีขึ้นอยู่เสมอ แทนที่จะเข้าใจว่า อาจจะดีอยู่แล้วหรือสามารถปรับตัวให้เข้ากับกระแส โลกได้ด้วยตัวเอง

Lofquist (1983)⁴⁵ ให้ความหมายของชุมชนว่า คือ จิตวิญญาณ หรือ ความรู้สึก เกิดขึ้นได้ เมื่อคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาทำงานร่วมกันเพื่อที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมกัน

Baker Brownell (1950)⁴⁶ ให้ความหมายของชุมชนโดยสรุป คือ การกระทำที่เต็มไปด้วย ความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่รู้จักกันใกล้ชิดท่ามกลางความสัมพันธ์อัน หลากหลาย จะเห็นได้ว่า การให้ความหมายชุมชนในมิติที่หลากหลายในความเป็นสมัยใหม่ จะเริ่มหัน มาให้ความสนใจกับวิถีคิดของมนุษย์ในชุมชนที่มองผ่านมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อน พลังที่แสดงออกจากภายในชุมชนเอง มากกว่าการมองผ่านกรอบของคนนอกในแบบดั้งเดิม

อาริยา เสวตามร์ (2542)⁴⁷ กล่าวว่า ชุมชนมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลาย และ เป็นเรื่องของการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง โดยสรุปแล้ว ชุมชนและความเป็น ชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัวหยุดนิ่ง แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และไม่ได้มีความหมายใน ตัวเอง

⁴⁵ อ้างถึงใน ibid. หน้า 64.

⁴⁶ Baker Brownell, *The Human Community: Its Philosophy and Practice for a Time of Crisis* (New York: Harper & Row, 1950).

⁴⁷ อาริยา เสวตามร์, ฝ่าป่าข้าว: บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542).

ข้อเสนอทางทฤษฎีที่สำคัญคือ แนวคิดชุมชน จากมุมมองของนักพัฒนาเอกชน ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา⁴⁸ โดยแนวคิดดังกล่าว ให้มุมมองที่แตกต่างจากทั้งทฤษฎี modernization และ มาร์กซิสต์ ต่างจาก modernization ในแง่ที่ว่า ไม่ได้มองสังคมและวัฒนธรรมไทยล้าหลังไปเสียหมดในทุกมิติ ล้างภาพที่ว่า ชุมชนหมายถึงสถานที่ที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งมีความหมายอีกนัยหนึ่งว่า มนุษย์ในชุมชนขาดพลังภายใน ที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้มีพัฒนาการหรือคุณค่า ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองของโลกได้ วัฒนธรรมชุมชนอาจสามารถใช้นำพัฒนาการของสังคมไทยแทนวัฒนธรรมกระแสหลักได้อย่างมีศักยภาพ เช่น มรดกทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของชาวบ้านอาจมีคุณค่ากว่าสินทรัพย์ใดๆ ทั้งยังสะท้อนถึงการร้อยรัดชาวบ้านไว้ด้วยกันอย่างมีจิตสำนึกและเอกลักษณ์ ขณะเดียวกัน ก็ต่างจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ ในแง่ที่รับรองให้ที่ยืน ให้ความสำคัญและเห็นศักยภาพเต็มที่จะดำรงอยู่และพัฒนาสูงขึ้นของชุมชนชาวนาและ/หรือหัตถกร ผู้ผลิตรายเล็กอิสระ และชุมชนของพวกเขา เช่น เครือข่ายอาชีพ สหกรณ์ เป็นต้น แนวคิดชุมชน เป็นแนวคิดที่มีข้อเท็จจริงของประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสนับสนุนเต็มที่ อย่างในกรณีของสังคมและวัฒนธรรมไทยเองก็มีแกนกลางคือระบบชุมชน สถาบันชุมชนเข้มแข็ง เป็นลักษณะพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และดำรงอยู่ร่วมสมัยในปัจจุบัน แม้แต่ในมิติของเศรษฐกิจเอง เศรษฐกิจชุมชนและครอบครัว ต่างก็มีเสถียรภาพและพัฒนาได้ โดยใช้แรงงานเข้มข้นและโยงกันเป็นเครือข่ายในรูปแบบสหกรณ์แนวตั้ง

แนวคิดชุมชนในความเป็นสมัยใหม่ ส่วนมากเป็นแนวคิดของฝ่ายซ้าย เพราะมุ่งไปที่ประชาชน ให้ความสำคัญแก่ประชาชน คนธรรมดาสามัญ เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสามัญชน ชื่นชม นิยมองค์กรของประชาชนและเครือข่ายประชาชน (รวมถึงการเมืองภาคประชาชน) แต่ในบางบริบท แนวคิดชุมชนอาจถูกใช้เป็นประโยชน์ โดยรัฐหรือผู้เผด็จการ ทำให้กลายเป็นแนวคิดของฝ่ายขวาไป ความคิดดังกล่าวจะถูกกำหนดมาจากข้างบน อ้างความชอบธรรมในฐานะตัวแทนหนึ่งเดียวของเจตนารมณ์ชุมชนแห่งชาติ ก่อให้เกิดการปราบและทำลายผู้อื่นอย่างรุนแรง ดังที่ปรากฏในเยอรมนีช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้การนำของฮิตเลอร์⁴⁹

⁴⁸ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2553).

⁴⁹ Ibid. หน้า 44.

ในทางหนึ่งแนวคิดชุมชนเช่นนี้ ยังให้ความสำคัญกับความสามารถในการจัดการและควบคุมทรัพยากรในท้องถิ่น ที่เป็นสิทธิและความชอบธรรมที่อยู่บนฐานของสิทธิชุมชน จารีตประเพณีและระบบศีลธรรมของการเอาชีวิตรอด มิใช่ในลักษณะที่เป็นทางการอย่างด้วบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ชุมชนสามารถร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์หรือกติกาบนพื้นฐานของ “ความเป็นธรรมทางสังคม” ให้ดำรงอยู่ในรูปของบรรทัดฐานกลางที่ทุกคนเข้าใจร่วมกันได้ ตัวอย่างที่สำคัญของแนวคิดเช่นนี้ ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนในแง่ที่ได้แย้งแนวคิดชุมชนแบบดั้งเดิม โดยมองว่า ชุมชนไม่ได้เป็นหน่วยอิสระที่อยู่โดดเดี่ยวและมีการผลิตแบบยังชีพเสมอไป เช่นในงานของ Katherine Bowie (1992)⁵⁰ นำเสนอหลักฐานจากประวัติศาสตร์ของชุมชนภาคเหนือของไทยว่า หมู่บ้านไม่ได้มีการผลิตแบบยังชีพเพียงเท่านั้น แต่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกันมานานแล้ว เป็นต้น

โดยสรุป ความเป็นชุมชนในแง่นี้อาจไม่ได้หมายถึงหน่วยทางสังคมที่ยึดติดทางกายภาพ หรือพื้นที่อย่างตายตัว หรือเกี่ยวกับคนเท่านั้น แต่หมายถึง อุดมการณ์ อำนาจ การเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีทั้งนัยยะของความกลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความขัดแย้ง มีพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง และผลิตใหม่ได้ ที่สำคัญเนื่องจากไม่ได้ผูกติดกับหน่วยทางสังคมที่ตายตัว เพราะฉะนั้นจึงสามารถปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระบบเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน การปกครองส่วนท้องถิ่น และ ระบบเครือข่ายทางสังคมหรือเศรษฐกิจอื่นๆ อาจจะขยายกว้างกว่านี้หรือทับซ้อนกันอยู่ก็เป็นไป

เป้าหมายของชุมชน ความสำเร็จ ความปรารถนา และความอยู่รอด⁵¹

1. ด้านเศรษฐกิจ แต่ละชุมชนจะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนเองเป็นตัวตั้ง หรือผสมผสานในฐานะส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจภายนอก ชุมชนจึงจะยังคงอยู่ได้ จากนั้นเครือข่ายโยงใยของชุมชนก็จะเกิดขึ้น ในอดีตชุมชนดำรงอยู่ได้โดยการรักษาสมดุลและเสถียรภาพจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรภายใน เน้นการพอมีพอกิน เศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลง การรักษาชุมชนให้อยู่รอดจึงจำเป็นต้องยอมรับในการเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจระดับมหภาค การพัฒนา

⁵⁰ Katherine A. Bowie, "Unravelling the Myth of the Subsistence Economy: Textile Production in Nineteenth-Century Northern Thailand," *The Journal of Asian Studies* 51.04 (1992).

⁵¹ สรุปรจาก เงื่อนไขความสำเร็จของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ใน อธิระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, ชุมชนศึกษา. หน้า 158-159.

เทคโนโลยี การผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมจากระบบความเชื่อ สู่ระบบความเชื่อ ที่ทันสมัย ประสานวัฒนธรรมชุมชนกับวัฒนธรรมสากลอย่างแยกไม่ออก อย่างไรก็ตาม แม้ ปลายทางจะเหมือนกันแต่วิธีการกำหนดกรอบความคิดภายใต้แนวคิดวัฒนธรรมระหว่าง ชุมชนแต่ละรูปแบบก็ยังคงมีความแตกต่างกันในรายละเอียด

2. ด้านการเมือง เงื่อนไขสำคัญคือ การมีจิตสำนึกของชาวบ้านเพราะการมีจิตสำนึกจะทำให้ชาวบ้านรวมพลังกันกระทำการต่างๆด้วยตนเอง การปลูกจิตสำนึกจึงมักจะถูกมองว่า เป็นเรื่องจำเป็นเริ่มแรกของการพัฒนาการเมืองในชุมชน ต่อการอธิบายสภาพชุมชน ชาวบ้านในปัจจุบัน หากมองว่าสังคมมีพลวัต การเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนให้บางพื้นที่ไม่สามารถดำรงอยู่ในสายธารของการพัฒนากระแสหลัก และ มองว่าถดถอยล้าหลัง อัน นำมาสู่จิตสำนึกที่ยังต้องกลมกลืน ปลูกสร้างกันอีกต่อไปแล้ว ชุมชนเช่นนี้จะถูกอธิบาย ว่ามีลักษณะหยุดนิ่ง เป็นขั้วตรงข้ามระหว่างเมืองกับชนบทที่แตกต่างโดยสมบูรณ์ ในขณะที่มุมมองอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเชื่อในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมมากกว่า อุดมการณ์ในความหมายสากล มองว่าเงื่อนไขเช่นนี้มีพลังทางการเมืองไม่แตกต่างจาก จิตสำนึกแบบที่ส่วนกลางมี ความเข้าใจเป้าหมายของชุมชนในแบบหลังนี้ จึงปฏิเสธ ความจำเป็นของการเสริมสร้างจิตสำนึก การสร้างองค์กรที่เป็นทางการ หรือ การสร้าง ภาคประชาสังคมแบบจัดตั้งเพื่อยกระดับและประดับประดาประคองมนัสสำนึกของชาวบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านก็มีเจตจำนงซึ่งเชื่อมโยงกับจิตสำนึกทางการเมืองของตนเอง และสามารถนำไปสู่ปลายทางของการเมืองแบบที่พวกเขาต้องการได้อย่างมีศักยภาพอยู่แล้ว
3. ด้านวัฒนธรรม อยู่ที่ความสามารถในการเชื่อมวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับวัฒนธรรมโลก คือ สามารถรับส่วนที่ก้าวหน้าเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหรือแบบแผนปฏิบัติใน ชุมชน ทั้งยังประสานกับวัฒนธรรมพื้นบ้านได้อย่างลงตัว และปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ การสร้างชนบระบบกตึกาที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนได้อย่างดียิ่งขึ้น

แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism)

การขยายมุมมองใหม่ๆต่อปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้าน ควรให้ความสำคัญกับการ กำหนดอัตลักษณ์ของชุมชน จนพัฒนาไปสู่การสร้างข้อตกลงร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งหากเรา พิจารณาจากมุมมองของ “คนนอก” อาจจะไม่สามารถเข้าใจกลไกดังกล่าวได้อย่างเพียงพอ แนวคิดที่

สำคัญอีกประการในการศึกษาการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ผ่านวิถีศึกษาแบบมานุษยวิทยาการเมืองก็คือ แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกผูกพัน รัก ห่วงแหน และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ซึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆ เช่น การรับรู้จากการได้ยินได้ฟังเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษ หรือ การฝ่าฟันวิกฤตการณ์ร่วมกันซึ่งเป็นบทเรียนครั้งสำคัญจากอดีต เป็นต้น⁵² หน้าที่สำคัญของท้องถิ่นนิยมคือการสร้างความกระตือรือร้นที่จะปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน สร้างจิตสำนึกของความห่วงใยสาธารณะให้เกิดแก่ชาวชุมชน ทั้งยังช่วยแก้ไขปัญหาทงเศรษฐกิจของท้องถิ่นได้อีกด้วย⁵³

ท้องถิ่นนิยม ช่วยอธิบายการกระทำของผู้คนว่า ย่อมกระตือรือร้นที่จะปกป้องท้องถิ่นของตน ห่วงใยปัญหาและผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่ท้องถิ่นนั้น และพร้อมจะลงมือกระทำการใดๆ เพื่อท้องถิ่น เห็นได้จากบทบาทของคนท้องถิ่นในการดูแลจัดการท้องถิ่นเอง แม้อยู่ห่างไกลส่วนกลาง ประชาชนก็สามารถบริหารจัดการท้องถิ่นของพวกเขาโดยไม่มีตัวแทนจากศูนย์อำนาจเข้าไปควบคุมและบงการ รูปแบบการบริหารชุมชนในลักษณะนี้ ปลายทางจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ด้วยสำนึกสาธารณะซึ่งทำหน้าที่กระตุ้นความคิดและพฤติกรรมแต่ละอย่างของมนุษย์ว่าจะทำอะไรต้องไม่ลืมว่าแต่ละชีวิตดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการพึ่งพาอาศัยกัน อาจจะระลึกผ่านความเชื่อทางศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำสอนหรือธรรมเนียมปฏิบัติในสังคม ความจำเป็นทางเศรษฐกิจปากท้อง ไปจนถึง สาระสำคัญในระบอบประชาธิปไตย ก็ล้วนแล้วแต่เป็นความคิดที่อยู่เบื้องหลังการกระทำอันคำนึงถึงผู้อื่นซึ่งซึมอยู่ในระดับจิตสำนึกทั่วไป

สำนึกสาธารณะจึงเป็นลักษณะร่วมที่ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ตระหนักถึงดี ด้วยเงื่อนไขความจำเป็นทั้งตามธรรมชาติ และการพร่ำสอนด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในสังคมที่ตนดำรงอยู่ กล่าวคือ ผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะในพื้นที่ขนาดเล็กที่ความสัมพันธ์ในเรื่องหนึ่งจะกระทบต่ออีกเรื่องหนึ่งอย่างต่อเนื่องและชัดเจน คนจะรู้คุณค่าและเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม รู้ปัญหาส่วนรวมตระหนักว่า หากส่วนรวมได้รับประโยชน์หรือผลเสีย ผลเหล่านั้นจะตกอยู่กับสมาชิกทุกคนด้วย เช่น ถนนเสียหาย กิจกรรมหลายอย่างอาจจะต้องยุติตาม ต้องใช้เวลาซ่อมแซม ต้องหาคนไปซ่อมแซม

⁵² พัฒนา กิตติอาษา, ท้องถิ่นนิยม (เชียงใหม่: กองทุนอินทร์-สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา, 2546). หน้า 83-112.

⁵³ ธเนศวร์ เจริญเมือง, ทฤษฎีและแนวคิด: การปกครองท้องถิ่นกับการบริหารจัดการท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2551). หน้า 173-175.

งบประมาณที่จะใช้ก็มาจากภาษีของประชาชนเอง บางครั้งต้องการอาสาสมัครเพื่อประโยชน์ในแบบที่คุ้มค่ากว่า เหล่านี้คนในท้องถิ่นจะตระหนักได้ และ เข้าใจสาระสำคัญของปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาที่ดีกว่าคนนอก

ธเนศวร์ เจริญเมือง (2551)⁵⁴ อธิบายว่า โดยทั่วไปสำนักสาธารณะแบ่งได้เป็นสามชั้น คือ

1. สำนักที่ได้รับมาจากการปลูกฝังหรือการถ่ายทอดที่ดำรงอยู่ทั่วไปในสังคมนั้น และสิ่งที่ถ่ายทอดมาก็คือวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่เป็นหลัก
2. สำนักที่ถูกปลูกขึ้นมา นั่นคือ สำนักที่ปรารถนาทางเลือกใหม่ที่แตกต่างจากแนวคิดกระแสหลัก คนที่มีสำนักเช่นนั้น มักเรียกว่ากลุ่มรอบนอกหรือชายขอบ สำนักเช่นนี้มักคัดค้านสถานะที่ดำรงอยู่ สำนักประเภทนี้ประสงค์เรียกร้องสิทธิที่จะเลือกในสิ่งที่ตนเองต้องการได้ และสิทธิที่จะดูแลปกครองตนเอง กำหนดหนทางของตนเอง
3. สำนักที่เพิ่มพูนขึ้น เป็นสำนักที่อยู่ข้างเดียวกับกลุ่มที่เสียเปรียบในสังคม เห็นว่าฐานะตำแหน่งก็คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นปฏิกิริยาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้คือ กระบวนการทั้งชีวิต สำนักเช่นนี้ย่อมเกิดจากความเข้าใจในความสลับซับซ้อนทางสังคมด้านต่างๆ และแสดงออกหลังจากที่ตนเองได้สำรวจค้นคว้าเหตุผลของแต่ละฝ่าย

ท้องถิ่นนิยมและสำนักสาธารณะ เป็นจึงเสมือนคุณธรรมที่ผูกพันแนบแน่นกับท้องถิ่นทั้งในฐานะชุมชนและหน่วยการปกครอง มนุษย์และท้องถิ่นเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ของชุมชนแต่ละชุมชน แนวคิดท้องถิ่นนิยมเช่นนี้ อาจจัดอยู่ใน ทฤษฎีหลังสมัยใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นเฉพาะแห่ง และ กลุ่มคนกลุ่มต่างๆที่ไม่เคยได้รับความสนใจมาก่อน แนวคิดดังกล่าวดำเนินไปในสองลักษณะควบคู่กัน คือ ตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์กระแสความคิดหลักจากภายนอกในการนิยามชุมชน ขณะเดียวกันก็สนับสนุนการปรากฏตัวและขยายตัวของกระแสนิยมท้องถิ่นจากเงื่อนไขภายในให้ที่ยืน ให้สิทธิ ให้เสียงและสะท้อนความต้องการของคนในท้องถิ่นจากแง่มุมต่างๆ⁵⁵

ท้องถิ่นนิยมหลังสมัยใหม่ เน้นการให้ความสำคัญกับสิทธิ เสียง อัตลักษณ์และบทบาททางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของกลุ่มคนที่ถูกมองข้าม เช่น คนชายขอบ กลุ่มชาติพันธุ์ คนยากจน

⁵⁴ Ibid. หน้า 176.

⁵⁵ พัฒนา กิติอาษา, ท้องถิ่นนิยม. หน้า 64.

คนไร้สิทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจ ผู้หญิง แรงงานข้ามชาติ คนพลัดถิ่น ผู้อพยพลี้ภัย ในฐานะกลุ่มคนที่มีความสำคัญและมีแนวโน้มในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคเปลี่ยนผ่าน ภายใต้กรอบความคิดแบบประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน

หากพิจารณาจากงานของ Bourdieu (1990)⁵⁶ จะพบว่าท้องถิ่นนิยมจะถูกอธิบายเพื่อวิพากษ์วิจารณ์คำอธิบายในเรื่องภาพรวม ความเป็นสากลนิยม และการมองโลกแบบแยกขั้ว โดยหวนกลับมาสนใจท้องถิ่นเพื่อรื้อถอนความสำคัญของศูนย์กลาง ขยายมุมมองที่ต่อต้านการแบ่งแยกขั้วระหว่างส่วนกลางกับชายขอบ รวมทั้งวิธีคิดที่ปฏิเสธความหมายเชิงเดี่ยวและครอบจักรวาลที่เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม

แนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา กลไกการสร้างระบบคุณค่า ที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อตกลงร่วมซึ่งเกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านผู้ใช้สิทธิ์เลือกตั้งในชุมชน กับ รัฐหรือผู้บริหารท้องถิ่น โดย เราสามารถใช้ท้องถิ่นนิยมมาอธิบาย ความพยายามของประชาชนที่จะเชื่อมโยงกับภาครัฐ ผ่านตัวแสดงที่มาจากท้องถิ่นเองได้อย่างเหมาะสม เช่น การตระหนักว่าผู้สมัครฯ ที่มาจากคนในพื้นที่ หรือมีลักษณะที่พึงประสงค์ตามระบบคุณค่าของชุมชนจะเป็นผู้ที่สามารถพิทักษ์ประโยชน์แก่ชุมชนได้ดีที่สุด เป็นต้น

แนวคิดคิดท้องถิ่นนิยมถูกกรอบสร้างขึ้นผ่านการรังสรรค์ระบบคุณค่าและวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งๆ เราสามารถอธิบายได้ด้วยการทำความเข้าใจในจินตกรรมทางการเมือง (Political imaginaries) ซึ่งหมายถึง ความเข้าใจว่าระบบดังกล่าว มีผลต่อการจัดการความสัมพันธ์ ความร่วมมือ ความขัดแย้ง การรับรู้อุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนการตื่นรับต่อสื่อเรียกร้องในทางการเมืองอย่างไร⁵⁷ โดยการศึกษาภายใต้ความเข้าใจดังกล่าวนี้ จะช่วยทำให้เราเข้าใจโลกทัศน์ และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการเลือกตั้งได้เป็นอย่างดี

⁵⁶ Pierre. Bourdieu, *The Logic of Practice* (Stanford, California: Standford University Press, 1990).

⁵⁷ ในทางทฤษฎีโปรดดู Julia Paley, "Toward an Anthropology of Democracy," *Annual Review of Anthropology* 31 (2002).

แนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน (Everyday Politics)

อีกหนึ่งแนวคิดหลักทางมานุษยวิทยาการเมือง ในการศึกษาโลกทัศน์และมโนสำนึกในการเลือกตั้งของคนในระดับท้องถิ่น คือ แนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองในชีวิตประจำวัน (Everyday Politics) โดยมีรากฐานทางความคิดซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดดั้งเดิมอย่าง แนวคิดที่ว่าด้วย “การเมืองในการต่อต้านหรือขัดขืนในชีวิตประจำวัน” (Everyday Resistance) ที่ปรากฏในงานของ James C. Scott และ Benedict J. Tria Kerkvliet ซึ่งริเริ่มให้เราลองปรากฏการณ์การเมืองแบบสามัญที่เกิดขึ้นได้ในทุกวันของสังคมชนบท โดยการขยายขอบเขตของการนิยาม “การเมือง” ให้มีลักษณะกว้างขวางออกไป แนวคิดดังกล่าวเริ่มต้นจากการสำรวจ ชีวิตประจำวันว่าด้วยการต่อต้านของผู้ที่ถูกกดขี่ โดยให้ความสำคัญกับจิตสำนึกส่วนบุคคลที่เรียบง่าย และมีลักษณะสำคัญคือ ปราศจากการจัดตั้งและการประสานงานวางแผนอย่างเป็นทางการ แต่เป็นไปในรูปลักษณะของการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก⁵⁸ แนวคิดดังกล่าวเชื่อว่า ปลายทางของการเคลื่อนไหวเรียกร้องมิได้ต้องการที่จะพัฒนาความร่วมมือ (Co-ordination) กับรัฐหรือผู้กดขี่ หากแต่เป็นการก้าวข้ามพ้นหรือค้นหาความเป็นอิสระเสียมากกว่า

แนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน (Everyday Politics) จะมีความแตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิมดังกล่าว ในแง่ของปลายทางในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง หรือ ผลสะท้อนที่จะตามมาจากปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้น โดยยังคงลักษณะเด่นของแนวคิดในทำนองนี้ไว้ อย่างการให้ความสำคัญกับการไหลเวียนของปฏิบัติการที่ไม่เป็นทางการ และ การเมืองที่ปราศจากการจัดตั้ง โดย Kerkvliet (2009) ได้เสนอนิยามไว้ว่า “การเมืองในชีวิตประจำวันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการที่ชาวบ้าน (Peasant) รับเอา ยอมตาม ปรับเปลี่ยน และต่อสู้ต่อรองกับวิถีปฏิบัติ และ กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ/ ผู้มีอำนาจ (Authority) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือจัดสรรทรัพยากร และ การกระทำดังกล่าวนั้นทำไปในลักษณะที่สงบ สามัญธรรมดา และ แยกคาย ทั้งยังเป็นการปฏิบัติการที่แทบจะไม่มี การจัดตั้งหรือการเผชิญหน้าเลย”⁵⁹ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า การศึกษาการเมืองในชีวิตประจำวัน เน้นไปที่ปฏิบัติการทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการปะทะสังสรรค์ของชาวบ้านในชุมชนที่ปราศจากการเหยียดชั้นประเด็นหรือความช่วยเหลือใดๆจากคนภายนอก (ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน

⁵⁸ James C. Scott, and Benedict J. Kerkvliet, eds, *Everyday Forms of Peasant Resistance in South-East Asia* (London: Frank Cass, 1986). P. introduction-7.

⁵⁹ จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารถนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น." หน้า 24.

หรือ องค์กรใดๆก็ตาม) ในบางครั้งปฏิบัติการที่เกิดขึ้นอาจไม่ได้เป็นกิจกรรมที่มีนัยยะสำคัญในทางตรงต่อการเมือง และ หลายครั้งที่ชาวบ้านผู้แสดงบทบาทดังกล่าวก็อาจจะไม่ได้นึกคิดที่กำลังกระทำการทางการเมืองอยู่ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการทั้งหมดนั้น ส่งผลต่อโครงสร้างทางอำนาจ การรักษาไว้ซึ่งอำนาจ และ การได้มาซึ่งอำนาจในการบริหารชุมชน

หัวใจสำคัญประการหนึ่งของการก้าวข้ามผ่านความคิดที่มีต่อชาวบ้านชนบทเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เอื้อต่อปฏิบัติการทางการเมืองในด้านลบ (ลดทอนคุณค่าของประชาธิปไตย อาทิ การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การตัดสินใจเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะหน้า เป็นต้น) คือการสลายภาพที่ว่าชุมชนชนบทมีความเป็นหนึ่งเดียว มีความสมัคสมานสามัคคี อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่เกี่ยวพันกับอำนาจอย่างไม่เป็นทางการของผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น มีความพร้อมเพรียงที่จะแสดงออกทางการเมืองไปในทิศทางเดียวกัน เพราะภาพจำเหล่านี้คืออธิบายการเมืองของชุมชนชนบทในลักษณะที่หยุดนิ่ง ไร้การเปลี่ยนแปลง ปราศจากพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งผู้วิจัยมองว่าไม่เพียงพอในการสะท้อนภาพชีวิตทางการเมืองของชาวบ้านชนบทในทุกวันนี้ได้อีกต่อไป

ประโยชน์ของแนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน ต่อการศึกษาการเมืองและการเลือกตั้งของชนชนบท คือ การช่วยสร้างชุดความเข้าใจใหม่ต่อปฏิบัติการทางการเมืองของคนจนในเมือง หรือ คนชนบท ในแง่ที่ว่า คนเหล่านั้นไม่ได้มีลักษณะที่ยอมจำนนต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบ ครอบงำ หรือ ความขาดแคลนอันนำไปสู่ความยากจนที่ตนเองต้องเผชิญอยู่ หากแต่ มีโลกทัศน์และมุมมองต่อการเมืองและการจัดสรรผลประโยชน์ในชุมชนที่สลับซับซ้อน ทั้งยังมีความพยายามอยู่เสมอที่จะต่อรอง สร้างทางเลือก และ นิยามไปจนถึงจัดตั้งระบบคุณค่าท้องถิ่น ซึ่งจะกลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการนักเลือกตั้ง ให้ตระหนักว่าต้องใช้อำนาจอยู่ภายใต้บริบทของจารีตที่ถูกวางไว้อย่างไม่เป็นทางการ คอยกำกับว่า ทรัพยากรหรืออำนาจกลางในชุมชนนั้น จะถูกผลิต จัดสรร และ นำไปใช้อย่างไร⁶⁰ ความพยายามดังกล่าวนี้เอง ผู้วิจัยมองว่าจะพัฒนาไปสู่กรอบการตัดสินใจในการเลือกตั้งท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป คือ จุดแข็งของการศึกษาตามแนวคิดดังกล่าวนี้ อยู่ที่การให้ความสนใจกับวิวัฒนาการในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรและคุณค่าทางการเมืองมากกว่า

⁶⁰ Benedict J Tria Kerkvliet, "Everyday Politics in Peasant Societies (and Ours)," *The Journal of Peasant Studies* 36.1 (2009). P. 234.

จะไปสนใจกับเรื่องของการระดมมวลชนภายใต้ร่มเงาขององค์กรภาคประชาสังคม⁶¹ หรือ องค์กรเอกชนอื่นๆ แนวทางดังกล่าวยิ่งทำทลาย โดยตรงต่อวาทกรรมกระแสหลักว่าด้วยการเลือกตั้งเท่ากับการซื้อเสียง ที่มุ่งอธิบายพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของชาวชนบท โดยเน้นให้ “ระบบคุณค่าที่กลายมาเป็นกรอบการตัดสินใจในการเลือกตั้งท้องถิ่นของประชาชน” เป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์ ซึ่งจะพบว่ากลไกการสร้างและการปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันนั้น เต็มเปี่ยมไปด้วยการให้ความหมาย และการปฏิบัติการที่สลับซับซ้อน ซึ่งชี้ชวนให้มองการเมืองของคนจนในเมืองและชาวบ้านชนบท ในมุมมองที่แตกต่างได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเลือกตั้งในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม (Elections as Popular Culture)

“การพิจารณาการเลือกตั้งในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม” (Elections as Popular Culture) เป็นการศึกษาค้นคว้าเลือกตั้งผ่านแนวคิดเชิงวัฒนธรรม ภายใต้วิธีวิทยาแบบมานุษยวิทยาการเมือง แนวคิดดังกล่าว ปรากฏในงานของ Chua Beng Huat⁶² ที่มุ่งเน้นอธิบายภาพรวมของการเลือกตั้งแบบสากล โดยไม่พิจารณาแยกส่วนการเมืองและการเลือกตั้งออกจากบริบทเชิงวัฒนธรรม ข้อเสนอที่สำคัญคือ การเลือกตั้งโดยพื้นฐานแล้วเป็นเรื่องของคนหมู่มาก การมีส่วนร่วม และความพยายามในการระดมเสียงสนับสนุน ดังนั้น การเลือกตั้งจึงไม่อาจศึกษาแบบโดดเดี่ยวแยกตัวออกจากบริบทเชิงวัฒนธรรมและระบบคุณค่าในชุมชนได้ โดยปฏิบัติการทางการเมืองในแต่ละท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจะมีบทบาทในฐานะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดทิศทางของการเลือกตั้งรวมถึงการตัดสินใจของประชาชนในท้องถิ่น กล่าวคือหากพิจารณาจากแนวคิดนี้ ความชอบธรรมของนักการเมืองท้องถิ่นจะไม่ได้มาจากผลการเลือกตั้งที่เป็นทางการเท่านั้น แต่รวมไปถึงการกระทำและการแสดงออกทางการเมืองในทุกวันด้วย

⁶¹ แอนดรู วอล์คเกอร์, “ธรรมเนียมแห่งชนบท” ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ.

(นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555). หน้า 84.

⁶² Beng Huat Chua, "Political Election as Popular Culture," in *Election as Popular Culture in Asia*, ed. Beng Huat Chua (Oxon & New York: Routledge, 2007).

แนวคิดดังกล่าว ยังปรากฏในงานของ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ เรื่อง Middle-class Ironic Electoral Culture Practices in Thailand⁶³ ซึ่งเป็นบทความในหนังสือเล่มเดียวกัน พิชญ์เสนอว่า ในการทำความเข้าใจการเมืองในการเลือกตั้งนั้น ต้องให้ความสำคัญกับ ปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไป โดยมุ่งเน้นไปสู่ประเด็นที่ว่า ผู้คนในสังคมนั้นมีโลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้งอันนำไปสู่ปฏิบัติการทางการเมืองอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวันอย่างไร ในภาพรวมแนวคิดว่าการเลือกตั้งในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม จึงช่วยในการอธิบาย การเลือกตั้งจากมุมมองของปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมที่แพร่หลายในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการปะทะสังสรรค์ระหว่างอำนาจหลากหลายรูปแบบ ซึ่งมีได้มีอำนาจใดที่จะผูกขาดอย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้นจึงเน้นให้มองผู้เลือกตั้งในฐานะเป็นผู้กระทำการ ที่สามารถต่อรองและจัดการกับอำนาจที่เข้ามาพัวพันกับสนามเลือกตั้งได้นั่นเอง

การพิจารณาเช่นนี้ ช่วยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้คนนั้นมีลักษณะที่ซับซ้อนเกินกว่าจะพิจารณาในแง่ที่เน้นย้ำถึงความล้มเหลวและการเป็นปัญหาของภาคชนบทต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ก้าวผ่านการตั้งคำถามต่อภูมิภาคในการไปใช้สิทธิ์ในลักษณะที่มีการแบ่งแยกชัดเจน ประเด็นเรื่องการไร้การศึกษาซึ่งเท่ากับการไร้ความชอบธรรมของเสียง หรือ มองว่าเป็นเสียงที่ด้อยคุณภาพ โดยฐานความเข้าใจทางวัฒนธรรม ซึ่งเริ่มให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพฤติกรรมการบริโภค ในบริบทของเทศบาลการเลือกตั้ง เพื่อเข้าใจได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองและการมองตนเองของผู้คน(โดยเฉพาะในชนบท) ที่สัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวันอย่างไร

2.2 ทบทวนงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาประวัติศาสตร์การเลือกตั้งในไทย ช่วยฉายภาพพลวัตของการลงคะแนนเสียงในบริบทต่างๆ ที่ปราศจากการให้คุณค่าว่าดีหรือเลว แต่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลง ความไม่เหมือนเดิมของผู้เลือกตั้งในไทยคือหลักฐานชิ้นสำคัญ ที่กลายเป็นจุดเริ่มต้นของงานศึกษาการเมืองและการเลือกตั้งในชนบทแนวใหม่ ที่ไปไกลกว่าการอบความคิดของนักรัฐศาสตร์กระแสหลักที่มักจะทำให้ภาพของ

⁶³ Pitch Pongsawat, "Middle-Class Ironic Electoral Culture Practices in Thailand: Observing the 2005 National Assembly Election and Its Aftermath," *ibid.*, ed. Beng-Huat Chua.

คนชนบทและคนเมือง ภายใต้ปริมณฑลของการเลือกตั้ง ในแบบที่เป็นขาวหรือไม่ก็ดำ Daniel King & Jim LoGerfo⁶⁴ (1996) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการซื้อเสียงของนักการเมืองไทย ในช่วงหลัง พ.ศ. 2535 ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขาดแคลนระบบโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค ไปจนถึง ความไม่เพียงพอของงบประมาณ คนในชนบทจึงเห็นความสำคัญของมือแห่งความหวังที่นักการเมือง หยิบยื่นให้ ทั้งที่อาจจะเป็นผลประโยชน์ระยะสั้น ไม่ว่าจะในรูปแบบของเงินผ่านการซื้อเสียง หรือ การ จัดสรรทรัพยากรส่วนกลางให้ตกแก่เขตเลือกตั้งหรือฐานเสียงของตน ความเข้าใจดังกล่าวนี้หากมอง ในแง่ของความถดถอยของประชาธิปไตยก็อาจจะอธิบายได้ แต่เป็นไปเพียงในช่วงเวลานั้น ในฐานะ ระยะเปลี่ยนผ่าน หาใช่ภาพหยุดนิ่ง หรือ จุดเริ่มต้นที่ส่งผลกระทบยาวต่อการทำลายประชาธิปไตย เพราะกระบวนการทางประชาธิปไตยและสถาบันทางการเมืองสมัยใหม่หาได้ถูกทำลายลง การเรียนรู้ ทางประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้งยังคงดำเนินต่อไปในการเมืองไทย อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง ก็ช่วย ทำให้เห็นว่า ผู้ร้ายทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมิใช่ชาวบ้านชนบทที่แยกว่าคนในเมืองด้วย ข้ออ้างต่างๆ หรือ แม้แต่นักการเมืองผู้ฉ้อฉลก็ตาม แต่ต้นตอของปัญหาการซื้อเสียงที่แท้จริงกลับเป็น โครงสร้างของสถาบันทางการเมือง แนวนโยบายพื้นฐาน และระบบราชการ ที่ต้องพัฒนากันต่อไป มากกว่านั่นเอง

งานศึกษาที่จะเป็นต้นแบบของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คืองานทางด้านรัฐศาสตร์ที่หันมา ประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎี รวมถึงวิธีวิทยา ซึ่งใช้กันในงานด้านมานุษยวิทยา เพื่อมาศึกษา ปραกฏการณ์ทางการเมือง โดยมีเทคนิควิธีการที่สำคัญร่วมกันคือ การใช้ประโยชน์ในข้อมูลที่ได้มา จากการลงภาคสนามและการเฝ้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ความแตกต่างของเนื้อหาที่ได้รับ เกิดจาก ความคิดตั้งต้นของนักมานุษยวิทยาผู้ทำการศึกษา ที่มุ่งเน้นการเข้าถึงโลกทัศน์และมโนสำนึกของ ชาวบ้านผ่านมุมมองของพวกเขาเอง มากกว่าจะพยายามยึดยึดความหมายที่นักวิจัยก่อสร้าง ขึ้นมาให้และผู้จัดทำสร้างคำอธิบายต่อชาวบ้านที่ตนศึกษา โดยอยู่บนพื้นฐานที่เต็มไปด้วยอคติ การ หยุดตั้งคำถามจากความเข้าใจของคนนอก หรือ ตีกรอบคำตอบเชิงปริมาณ และหันมาสู่ การพยายาม เข้าถึงพวกเขาจากมุมมองของผู้กระทำทางการเมืองด้วยตนเอง จึงเป็นเอกลักษณ์สำคัญของงาน ศึกษาประเภทนี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญในการขยับขยายคำอธิบาย ต่อพฤติกรรมของชาวบ้านที่ ไปไกลกว่าการหยุดนิ่งหรือเป็นเพียงภาพชาวบ้านที่ถูกผู้อื่นสร้างไว้ งานวิจัยและเอกสารที่สำคัญมีดังนี้

⁶⁴ Daniel King, and Jim LoGerfo, "Thailand: Toward Democratic Stability," *Journal of Democracy* 7.1 (1996).

Andrew Walker (2008)⁶⁵ ศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีศูนย์กลางการวิเคราะห์อยู่ที่ ระบบคุณค่าทางการเมืองท้องถิ่น ศึกษาว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร จากระบบคุณค่าแบบเศรษฐศาสตร์ศีลธรรม ที่เน้นการผลิตแบบยังชีพ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ จึงทำให้ผู้นำหรือรัฐ หันมาให้ความสำคัญ การเมืองในชีวิตประจำวันคือการสะท้อนภาวะที่เรียบง่าย แต่อยู่บนพื้นฐานของระบบคุณค่าบางอย่าง ซึ่งที่สุดแล้วจะผูกพันกับระบบเลือกตั้งอย่างแยกไม่ออก เช่น การถกเถียงเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ผู้สมัครฯ นโยบายหาเสียง ที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน คือกรอบสำคัญที่ระบบคุณค่าได้วางไว้กำกับผู้ที่เข้าสู่อำนาจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เป็นต้น

ธรรมนูญชนบท คือการควบคุมการทำงานของรัฐบาล ซึ่งถือกำเนิดจากการถูกแวดล้อมด้วยชนบทรูชนิยมบางอย่างที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้น กลไกดังกล่าวสำคัญเพราะนำไปสู่แนวทางการตัดสินใจในการเลือกตั้ง จากการกำหนดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะมาทำหน้าที่ผู้แทน นำเสนอพฤติกรรมในอุดมคติ รวมถึงห้ามประณามกระทำที่รับไม่ได้ เราอาจจำแนกแกนหลักของธรรมนูญชนบท ออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ท้องถิ่นนิยม ซึ่งหมายถึงการดึงรัฐให้เข้ามาเชื่อมประสานกับกรอบการรับรู้เชิงสังคมวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม เช่น การที่ชาวบ้านเลือกคนที่มาจากภูมิภาคเดียวกัน อันสะท้อนถึงสายสัมพันธ์ ความเข้าใจง่ายทางการเมือง และเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าถึงง่าย (จากความคุ้นเคย พูดภาษาเดียวกัน ยึดมั่นต่อสถาบันท้องถิ่นเช่นเดียวกัน)

ประการที่สอง การสนับสนุนหรือการเกื้อหนุน หมายถึง แนวโน้มในการดึงทรัพยากรภายนอกเข้ามาสนับสนุนกิจการท้องถิ่นที่ต้องการ สิ่งที่ได้รับจะเป็นผลประโยชน์เชิงประจักษ์ทางวัตถุที่จับต้องได้ เช่น การช่วยเหลือเงินทองแก่ฐานคะแนน ปลอ่ยกู้เงินนอกระบบ บริจาคเงินให้วัด ร่วมทำบุญในงานสำคัญ เป็นต้น เหล่านี้มีการให้ความหมายที่หาใช่การซื้อขายสินค้าที่จับแล้วจับกัน แต่เป็นกลไกการเกื้อหนุนต่างตอบแทน ที่ชาวบ้านคาดหวังต่อผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อแสดงออกถึงความ เป็นหนึ่งเดียวกับวงจรแลกเปลี่ยนท้องถิ่น และประการสุดท้ายคือ การพัฒนาและความสามารถในการบริหารจัดการ ผ่านนโยบายทางการเมืองที่จับต้องได้ การบริหารที่ดีในนิยามของชาวบ้านคือ ความสามารถในการนำเงินไปใช้อย่างเหมาะสม อันนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับความกังวลต่อการคอร์รัปชัน ซึ่งสำคัญมากทั้งในฐานะการทำลายภาพลักษณ์ของผู้บริหารที่ดี และ ผู้เสียสละที่พยายามสร้างขึ้นมาตลอด

⁶⁵ Walker, "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand."

เศรษฐกิจเชิงศีลธรรมของชาวบ้านเหล่านี้จึงมีความแบบยลและสุมเสี่ยงเกินไปสำหรับนักการเมืองที่จะกล้าล่วงละเมิดได้หากประสงค์ที่จะได้รับคะแนนนิยมจนสามารถชนะการเลือกตั้งได้ในระยะยาว

Katherine Bowie (2008)⁶⁶ ศึกษาการเลือกตั้งระดับตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ เริ่มจากการทบทวนข้อเท็จจริงเรื่องการซื้อเสียงที่มีนัยยะสำคัญต่อการเมืองและการเลือกตั้งไทย ซึ่งหากพิจารณาในบริบทของประวัติศาสตร์จะพบว่า การซื้อเสียงเริ่มมีขึ้นในช่วงบริบทหนึ่งเมื่อความคลุมเครือทางกฎหมายและการพัฒนาประชาธิปไตยเชิงสถาบัน 2 แนวทางที่ขัดแย้งกันได้เกิดขึ้น การซื้อเสียงขายเสียงจึงหาใช่เป็นสิ่งที่อยู่เคียงคู่หรือฝังรากลึกในพฤติกรรมของคนชนบทที่มีมาอย่างยาวนาน ภายใต้อารมณ์มองว่าชนบทเป็นชุมชนที่ไร้พลวัต ปัญหาสำคัญคือ วาทกรรมการซื้อเสียงที่อธิบายว่าเป็นผลมาจากความไม่รู้ของชาวบ้าน ได้สร้างคำอธิบายที่เบี่ยงเบนออกไปจากปัญหาที่แท้จริง ทั้งยังปิดปากชาวบ้านที่อาจจะไม่พอใจกับการซื้อเสียงเช่นเดียวกับคนเมือง โดยมองว่าเป็นเรื่องไร้เหตุผลเพราะไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในจิตสำนึกระดับชาวบ้าน ช้ำร้ายกว่านั้น วาทกรรมดังกล่าวยังแฝงเร้นไปด้วยความพยายามที่จะการกลบเกลื่อนบทบาทในการสนับสนุนอำนาจเผด็จการของชนชั้นกลางและการแอบอ้างผลประโยชน์ส่วนตนของนักธุรกิจ แทนที่ผลประโยชน์แห่งชาติอีกด้วย

การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณายังพบอีกว่า มีพลวัตที่แตกต่างกันมากในการเลือกตั้งแต่ละระดับอยู่จริง ดังนั้นอิทธิพลและพฤติกรรมของการซื้อเสียง ย่อมไม่มีผลคุกคามที่ครอบคลุมความหมายที่เป็นสากลต่อระบอบประชาธิปไตยได้ ทั้งนี้พลวัตดังกล่าวในระดับหมู่บ้านหรือชุมชนขนาดเล็ก ยังเต็มเปี่ยมไปด้วยเงื่อนไขที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การให้ความหมายของรูปแบบการซื้อเสียงที่แตกต่างกัน มีความสำคัญเชิงคุณค่าและผลลัพธ์ เช่น การให้ของฟรี การบริจาคเงินช่วยเหลือ การติดสินบนเจ้าพนักงาน แตกต่างจากการแจกเงินเพื่อให้ไปเลือกตั้งตน เป็นต้น

Daniel Arghiros (2001)⁶⁷ ศึกษาการเลือกตั้งในจังหวัดอยุธยา ให้ความสำคัญกับผลกระทบที่นักการเมืองภายนอกโครงสร้างชุมชนชาวบ้านมีต่อการเลือกตั้งภายใน เช่น การใช้ประโยชน์จากระบบหัวคะแนน เป็นต้น พบว่า การซื้อเสียงในการเลือกตั้งระดับหมู่บ้านเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงโดยทั่วไป

⁶⁶ Katherine A. Bowie, "Vote Buying and Village Outrage in an Election in Northern Thailand: Recent Legal Reforms in Historical Context," *The Journal of Asian Studies* 67.02 (2008).

⁶⁷ Daniel Arghiros, *Democracy, Development and Decentralization in Provincial Thailand* (London, New York: RoutledgeCuzon, 2001).

เป็นเรื่องปกติ อันมีอิทธิพลมาจากการเลือกตั้งระดับชาติในช่วง 1980 เพื่อประโยชน์ทางการเมืองของ นักการเมืองและพรรคการเมืองภายนอก ในมุมมองของชาวบ้านมันจึงเป็นผลประโยชน์ที่ได้เปล่า แต่เมื่อ มาถึงทศวรรษ 1990 การแทรกซึมของกลไกการซื้อเสียงที่ได้เข้าไปในการเลือกตั้งระดับหมู่บ้าน เมื่อ ต้นทุนที่ชุมชนจะต้องร่วมกันแบกรับมีมากขึ้น จึงทำให้สิ่งที่เคยได้รับการนิยามว่าเป็นประโยชน์สำหรับ ชาวบ้าน กลับเริ่มถูกตั้งคำถามและมองว่าเป็นโทษต่อพวกเขาเอง กล่าวคือ หากการใช้สอยเงินของ นักการเมืองไม่ได้เชื่อมโยงกับสายสัมพันธ์บางอย่างในชุมชน และมีภาพลักษณ์ที่จะหวนกลับมาทำร้าย ชุมชน เงินของพวกเขาในลักษณะเช่นนี้ ก็ย่อมไร้ความหมายและอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในการ เลือกตั้งก็เป็นได้

Yoshinori Nishizaki (2011)⁶⁸ ศึกษาการเลือกตั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ให้ความสนใจกับ การสร้างและการได้รับมอบอำนาจทางศีลธรรม ของบรรหาร ศิลปอาชา ผ่านโครงการในการแก้ไข ปัญหาเสพติดในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยพิจารณาร่วมกับการเลือกตั้ง ที่บรรหารและพรรคการเมือง ของเขาสามารถชนะทุกเขตในสุพรรณบุรีด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น (ในขณะนั้น) พบว่า ลึกลงไปกว่า การเป็นกลเม็ดในการสร้างคะแนนนิยมเพื่อหาเสียงเลือกตั้ง โครงการดังกล่าวยังเป็นโอกาสที่ชาวบ้าน ใช้เพื่อยืนยันและตอกย้ำบรรทัดฐานทางสังคม ในการไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทั้งในแนวระนาบที่ พัฒนาเป็นระบบคุณค่ากลางอันเกิดจากข้อตกลงของผู้คน และ แนวตั้งกับปฏิสัมพันธ์ภาครัฐที่ ผู้บริหารระดับสูงเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

จากข้อมูลภาคสนามสู่ข้อสรุปประการสำคัญคือ ชาวบ้านมิได้เลือกเพราะไร้การศึกษา ถูกชัก จูงได้ง่ายจากโครงสร้างระบบอุปถัมภ์ รวมถึงมีกลไกการคิดที่ขัดหลักการเชิงศีลธรรมแบบที่ชนชั้น กลางปัญญาดีขึ้นแต่อย่างไร แต่จริงแล้ว พวกเขาเหล่านี้ก็มีได้ต่างจากคนทั่วไป ซึ่งเลือกที่จะตัดสินใจ เรื่องต่างๆจากสิ่งที่เห็นและสัมผัสได้จริง กล่าวคือ ชาวสุพรรณต่างก็ตระหนักดีเรื่องปัญหาการ คอร์รัปชัน แต่เมื่อไม่อาจยืนยันความอื้อฉาวที่มองไม่เห็นเป็นรูปธรรมได้ พวกเขาจึงผสมผสานคุณค่า ก่อนการตัดสินใจ เข้ากับด้านบวกที่ได้เจอกับตัวเอง แล้วจึงเลือกที่จะชอบหรือไม่ชอบใครสักคน ดังนั้น แนวโน้มที่เป็นสากลของพฤติกรรมจึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับระดับการศึกษาของพวกเขาเลย

⁶⁸ Yoshinori Nishizaki, *Political Authority and Provincial Identity in Thailand: The Making of Banham-Buri* (Ithaca, New York: Southeast Asia Program Publications, Southeast Asia Program: Cornell University, 2011).

จักรกริช สังขมณี (2555)⁶⁹ ศึกษาวัฒนธรรมการเมืองและการเลือกตั้งในชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ให้ความสำคัญกับ เศรษฐกิจการเมืองเชิงศีลธรรมของความพึงมีพึงได้ ในฐานะที่เป็นแกนกลางสำคัญซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงชาวบ้านกับการนิยามความหมายและคุณค่าของการเลือกตั้ง ความเข้าใจดังกล่าว ช่วยทำให้เราเห็นว่า ชาวชนบทไม่ใช่ผู้ที่ล้าหลังทางการเมือง แต่อาศัยการเชื่อมต่อกับสถาบันที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพื่อการดำรงอยู่ชีวิตต่อไปให้เป็นปกติรวมถึงการมีความคาดหวังต่อสิ่งที่ดีขึ้นอย่างหลากหลาย โดยนโยบายและการเมืองระดับท้องถิ่นเอง จะเข้ามาเชื่อมโยงผ่านปฏิบัติการแบบชาวบ้านด้วยเงื่อนไขแห่งการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ผลลัพธ์ก็คือการพัฒนาขึ้นของเครือข่ายพัฒนาท้องถิ่นท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างวิถีเก่าและใหม่ อันปราศจากการจัดตั้งในความหมายของการองค์กรเคลื่อนไหวทางการเมือง แต่เป็นเพียงความเชื่อมต่ออย่างหลวมๆจากปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวบ้านเอง

นอกจากงานวิจัยทางมานุษยวิทยาการเมือง ที่ได้นำเสนอมาแล้ว ยังมีงานศึกษาและบทความบางส่วนที่ให้แง่มุมเกี่ยวกับ การเมืองและการเลือกตั้งในเชิงวัฒนธรรม การให้ความสำคัญกับความคิดที่กลายเป็นวาทกรรมซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้ง ชาวบ้าน ความล้าหลัง ความไม่เป็นประชาธิปไตยและประเด็นตอบโต้ต่อการสร้างภาพเหมารวมของชาวชนบท รวมไปถึงการตั้งคำถามต่อการสร้าง “ภาพคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองกับชนบท” ดังที่ปรากฏในงานเขียนเชิงทฤษฎีอย่างสองนคราประชาธิปไตย⁷⁰ เน้นการสร้างคำอธิบายที่แตกต่างไปจากงานศึกษาการเลือกตั้งเชิงปริมาณด้วยข้อค้นพบที่หลากหลาย ได้ช่วยคลายภาพของความหยุดนิ่งตายตัวของการดำเนินชีวิตในชนบทที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับคนในเมืองได้เป็นอย่างดี งานเหล่านี้เป็นทั้งความรู้และแรงบันดาลใจที่สำคัญของผู้วิจัยเอง ในการเลือกหัวข้อสำหรับการทำวิจัยครั้งนี้

ประจักษ์ ก้องกีรติ (2555)⁷¹ กล่าวถึง ชุดความคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ถูกผลิตขึ้นโดยนักวิชาการทางรัฐศาสตร์และวนเวียนอยู่ในความเข้าใจของชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งอธิบายว่า มี

⁶⁹ จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารถนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น."

⁷⁰ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, สองนคราประชาธิปไตย: แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538).

⁷¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, "มายาคติและการเมืองของนิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ.

ลักษณะเป็นสถาบันแห่งการเล่าต่อที่เข้มแข็ง ซึ่งสะดวกแก่การถ่ายทอด ปลุกฝัง กล่อมเกลา และทำให้คนทั่วไป เชื่อว่าต้องเป็นเช่นนั้นจริงในรูปของนิทานสอนใจ วาทกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงแค่ มุมมองต่อการเลือกตั้งในด้านลบเท่านั้น หากแต่ยังเป็นความพยายามในการระบุดูผู้ร้ายในการ เมืองไทย ที่หนีไม่พ้น ชาวบ้านผู้ยากจน กับ นักเลือกตั้ง ซึ่งสมรู้ร่วมคิดกันเหนียวรั้งความเจริญของ ประชาธิปไตยไทย ผ่านระบบเลือกตั้งที่มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง ในอีกทางหนึ่ง วาทกรรมว่าด้วยการ เลือกตั้งเท่ากับการซื้อเสียง ได้ถูกเน้นย้ำอย่างต่อเนื่องในลักษณะที่เป็นการตีความ ผ่านข้อสรุปของ งานวิจัยทางรัฐศาสตร์ แนวพฤติกรรมนิยม ที่มุ่งเน้นศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรม การเลือกตั้งในไทยเป็นจำนวนมาก

งานชิ้นนี้จึงชี้ชวนให้มีการศึกษาแบบมานุษยวิทยาว่าด้วยเลือกตั้ง เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของ การศึกษาแนวพฤติกรรมนิยม อคติ และมายาคติที่ครอบงำการศึกษาไว้ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การใช้วิธีวิทยาที่แตกต่าง ใส่ใจการกระทำที่มีความหมายกำกับอยู่มากกว่าพฤติกรรมที่แยกออกจาก บริบทแวดล้อม ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์และความแตกต่างหลากหลายของผู้กระทำการทาง การเมือง ภายใต้บริบทของสังคมการเมืองไทยที่มีพลวัตและการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลนับตั้งแต่ การปฏิรูปการเมืองปี 2540 เป็นต้นมา การศึกษาเช่นนี้จึงน่าจะช่วยให้เข้าใจกับความสลับซับซ้อนของ โลกทัศน์และแนวทางการตัดสินใจของชาวชนบทได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

William A. Callahan (2005)⁷² อธิบายให้เห็นปัญหาใหม่ของการให้ความสำคัญกับปัญหา การซื้อเสียง ในฐานะภัยคุกคามหลักของสังคมไทยอย่างมากจนเกินไป และกลายเป็นรากฐานของแนว ทางการปฏิรูปการเมืองในปี 2540 (และรวมถึง 2550 ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ) โดยมองว่า การ นำเสนอปัญหาการซื้อเสียงอย่างหมกมุ่น ได้เบี่ยงเบนความสนใจของผู้คนออกจากปัญหาเชิงโครงสร้าง อื่นๆ ผ่านกรอบการอธิบายปัญหาการซื้อเสียงอย่างไม่รอบด้าน ในฐานะวิถีชีวิตของชาวบ้านชนบท หรือการละเมิดหลักธรรมาภิบาล นอกจากนี้ ยังนำไปสู่ปัญหาใหม่ๆภายใต้การซ่อนเร้นเชิงอุดมการณ์ ของนักปฏิรูปที่มีแนวคิดต่อต้านประชาธิปไตย เช่น การปกครองโดยคนดีอย่างประชาธิปไตยแบบเทค โนแครต หรือ การต่อต้านความเป็นสมัยใหม่ในหลากหลายมิติ เป็นต้น ความคิดดังกล่าวปรากฏในรูป ของข้อเสนอสำหรับการปฏิรูป และการแก้ปัญหาที่นิยามประชาธิปไตยว่าเป็นเพียงการเลือกตั้ง ทางออกจึงวนเวียนอยู่ที่การเสริมสร้างจริยธรรม การลงโทษผู้กระทำผิด ไปจนถึงการจำกัดอำนาจของ

⁷² Callahan, "The Discourse of Vote Buying and Political Reform in Thailand."

ผู้นำที่มาจาก การเลือกตั้ง จนกว่าการชำระล้างสังคมให้ใสสะอาดจะเกิดขึ้นได้จริงเสียก่อนตามที่ นักปฏิรูปคาดหวังไว้

แท้จริงการซื้อเสียงไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่รัฐ ระบบราชการ ผสานเข้ากับ เครือข่ายหลายระดับในท้องถิ่น ดังนั้น ทางแก้ไขปัญหาการซื้อเสียงจึง มิใช่การตัดขาดสายสัมพันธ์และเปลี่ยนชาวบ้านชนบทผู้ถูกให้ภาพว่าอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ให้เป็น พลเมืองแบบปัจเจกชนที่มีเหตุผลและมีอิสระ แต่ควรปรับเปลี่ยนสายสัมพันธ์เหล่านั้นให้มุ่งหวังไปสู่สิ่ง อื่น อาทิ ประชาสังคมในชนบท หรือ วัฒนธรรมชุมชน จึงจะเป็นการเสริมสร้างอำนาจให้กับ ประชาชนได้มากกว่า

Anyarat Chatthrakul (2010)⁷³ ศึกษาาระบบหัวคะแนนในการเลือกตั้ง เป็นหนึ่งในงานที่ พยายามเชื่อมโยงเอาการเมืองทั้งในระดับความสัมพันธ์ทางสังคม ระดับสถาบัน และระดับโครงสร้าง เข้ามาในการอธิบายและจัดที่ยืนให้กับผู้คนในชนบทอย่างหลากหลายมากขึ้น โดยได้วิพากษ์งานของ เอนก (2538) ที่ว่าประเทศไทยแบ่งออกเป็นสองสังคมในบริบทของการเลือกตั้งภายใต้ข้อที่แตกต่าง ด้วยคะแนนเสียงในชนบทซึ่งได้รับอิทธิพลจากเงินและระบบอุปถัมภ์ กับ คะแนนเสียงในเมืองของชน ชั้นกลางที่จะให้ความสำคัญต่อบริบทที่นำเสนอโดยพรรคการเมืองเป็นหลัก Anyarat เสนอว่า ภาพ คู่ตรงข้ามดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจริงโดยทั่วไปทุกกรณี กล่าวคือ แม้ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการใช้เงินผ่าน เครือข่ายของหัวคะแนนและระบบอุปถัมภ์ มีส่วนสำคัญจริงในการได้มาซึ่งชัยชนะในหลายเขต เลือกตั้งในชนบท แต่ก็ไม่ได้แปลว่า ในเขตการเลือกตั้งแบบเมือง ที่ผู้เลือกตั้งเป็นชนชั้นกลาง จะ ปราศจากการใช้เครือข่ายของระบบเก่าเหล่านี้อย่างเด็ดขาด กรณีศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าในความเป็นจริง นัยยะสำคัญของระบบอุปถัมภ์และเครือข่ายหัวคะแนนต่อการเลือกตั้งในไทย ยังคงมีอยู่จริงแต่ต่าง รูปแบบในแต่ละพื้นที่ เราจึงไม่อาจปฏิเสธความสำคัญของระบบหัวคะแนนดังกล่าว และรวมถึงไม่ สามารถสร้างภาพหยุดนิ่งดีตราคนชนบทว่าด้อยการศึกษาและเอื้อให้เกิดการยอมจำนนต่ออิทธิพลที่ ไม่เป็นทางการของนักการเมืองท้องถิ่นได้ หากว่าชนชั้นกลางในเมืองก็มีได้มีพฤติกรรมที่แตกต่างอย่าง แท้จริงในทางปฏิบัติ

⁷³ Anyarat Chatthrakul, "Thai Electoral Campaigning: Vote-Canvassing Networks and Hybrid Voting," *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 29.4 (2010).

เหตุผลของความไม่แตกต่างกัน Anyarat ได้สรุปไว้ว่า “อันที่จริงความเชื่อมั่นของประชาชน คนธรรมดาต่อผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่ทางการในประเทศไทยไม่น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอันใกล้ได้ (คือหลุดจากระบบอุปถัมภ์และห้วคะแนน ทั้งในเขตเมืองและชนบท⁷⁴) เว้นแต่ว่า ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและช่องว่างทางสังคมในแต่ละภาคส่วนของไทยจะลดลงก่อน”⁷⁵

Jim LoGerfo (1996)⁷⁶ พูดถึงความแตกต่างของแนวทางการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคน กรุงเทพฯ และคนชนบทในภาคเหนือ ที่ต่างไปจากภาพที่อธิบายความเป็นคู่ตรงข้ามในความหมายที่ มักจะมองคนชนบทว่าถูกซื้อเสียงง่าย ไม่สนใจเรื่องนโยบาย และมองคนในเมืองว่ามีลักษณะเลือก พรรคมากกว่าตัวบุคคลเพราะคำนึงถึงนโยบายเป็นหลัก ว่าแท้จริงแล้วทั้งคนเมืองและคนชนบทนั้น ให้ความสำคัญและสนใจที่นโยบายของพรรคทั้งสิ้น ต่างกันเพียงความสนใจดังกล่าวอยู่ในนโยบายคน ละครูปแบบกัน ซึ่งก็เชื่อมโยงกับผลประโยชน์ ความจำเป็น และความต้องการที่ไม่เหมือนกัน โดยคนใน ชนบทในภาคเหนือจะให้ความสำคัญกับนโยบายประเภทที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรสาธารณูปโภคและ ระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ยังขาดแคลน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบุคลิกที่พึงประสงค์ของนักการเมืองว่า จะต้องมีความใส่ใจและความซื่อสัตย์ต่อคะแนนเสียงที่ได้รับไป ในขณะที่คนกรุงเทพฯ จะมีความ คาดหวังต่อการพัฒนาของชาติในภาพรวม ดังนั้นบุคลิกของผู้สมัครฯ ที่ขึ้นช่อบจึงต้องเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถและมีคุณลักษณะของการทุ่มเททำงานหนัก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷⁴ ตัวเอียงโดยผู้วิจัย

⁷⁵ Anyarat Chatthrakul, "Thai Electoral Campaigning: Vote-Canvassing Networks and Hybrid Voting." P. 93.

⁷⁶ Jim LoGerfo, "Attitudes toward Democracy among Bangkok and Rural Northern Thais: The Great Divide," *Asian Survey* 36.9 (1996).

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

เนื่องจากงานชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาการเมือง นอกจากการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาขั้นพื้นฐานของงานวิจัยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยต้องใช้วิธีการแฝงตัว(ฝังตัว หรือ immerse) ไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เพื่อให้ได้เห็นภาพและข้อสรุปบางประการจากมุมมองของ “คนใน” วิธีการศึกษาหลักๆ ได้แก่ การศึกษาภาคสนาม(Field Research) โดยทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) การสังเกตทางตรง(Direct Observation) หรือการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม(Participant Observation) และการทำแบบสอบถาม(Questionnaire) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key Informant) และบุคคลทั่วไป ที่มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเลือกตัวอย่างที่มีสถานะและจุดยืนที่หลากหลาย เช่น ประชาชนในชุมชน (ชาวบ้านทั่วไป) ในฐานะกลุ่มหลัก, คนเมืองหรือชนชั้นกลางในพื้นที่รอบนอกชุมชน, ผู้นำท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการในระบบบริหาร(นายกเทศมนตรี) และ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ภายนอกโครงสร้างการบริหารของรัฐ(ผู้นำชุมชน) และสมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นต้น สำหรับวิธีการในการสังเกตนั้น จะทำการเก็บข้อมูลแบบไม่มีโครงสร้าง(Unstructured Observation) เพื่อรักษารายละเอียดอย่างครอบคลุม และใช้คำถามในลักษณะปลายเปิดแบบ Grand Tour Questions เพื่อได้รับข้อมูลที่สะท้อนมุมมองซึ่งปราศจากการชี้นำหรืออคติของผู้ตั้งคำถามอย่างแท้จริง

สำหรับขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะต้องนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและสังเกตจากการศึกษาบทสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยตัวผู้วิจัยเอง โดยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา ตามกรอบของแนวคิดและทฤษฎีที่วางไว้ เน้นการประสานข้อมูลจากทั้งสองแหล่งที่มีวิธีการในการได้มาซึ่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เพื่อยืนยันแนวทางการวิเคราะห์ โดยเมื่อการตีความจากข้อมูลทั้งสองแหล่งสอดคล้องต้องตรงกัน ก็จะถือว่าขั้นตอนการวิเคราะห์อยู่ในขั้นสมบูรณ์ต่อประเด็นนั้นๆ และผู้วิจัยจึงจะทำการวิเคราะห์ในประเด็นอื่นๆ ด้วยวิธีการเดียวกันนี้ต่อไป

ขั้นตอนการศึกษา

3. การวิเคราะห์เอกสาร
4. การวิจัยภาคสนาม
5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

3.1 การวิเคราะห์เอกสาร (Documents Research)

ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล ที่ส่วนมากจะเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) หรือ รายละเอียดข้อเท็จจริงที่ได้มาโดยการอ้างอิงจากผู้อื่นมาอีกทอดหนึ่งไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ทฤษฎี และ ผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง ประเภทของเอกสารได้แก่

1. เอกสารวิชาการ ได้แก่ บทความทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์
2. เอกสารกึ่งวิชาการ และ ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ได้แก่ บทความในหนังสือพิมพ์
3. เอกสารราชการ (ในฐานะเอกสารชั้นต้น (Primary Documents)) ศึกษาบทบาทปฏิบัติในกฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การบริหารงบประมาณในการกำหนดนโยบายที่ส่งผลต่อชาวบ้าน

เอกสารเหล่านี้ใช้ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยแนวคิดในการศึกษาการเมืองในชนบท วาทกรรมที่ครอบงำความคิดว่าด้วยการเลือกตั้ง การซื้อเสียงในการเลือกตั้ง และงานศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาการเมืองที่เป็นต้นแบบของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ โดยครอบคลุมประเด็นศึกษาไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโลกทัศน์ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ทางการเมือง ไปจนถึงแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนในชนบท

3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

การปฏิบัติการภาคสนามเริ่มต้นหลังจากการทบทวนงานที่มีอยู่ก่อนทั้งเอกสารและไม่เป็นเอกสาร มีขั้นตอนหลักๆคือ การเข้าสู่พื้นที่สนามการวิจัย (travelling) การเก็บข้อมูลและการนิเทศการทำงานในพื้นที่วิจัย (conduct and supervision) การทวนสรุปย่อประจำวันจากข้อมูลและการสังเกตที่ค้นพบ (daily debrief) การสรุปย่อจากการวิเคราะห์ วิจัย เมื่อจบการวิจัยในสนาม (final debrief) และ รายงานข้อมูลทั้งหมด (data report)

โดยทั้งนี้ในการปฏิบัติการภาคสนาม มีความสำคัญอย่างมากที่ควรพิจารณาถึง นอกเหนือจากหลักการและขั้นตอนใหญ่ๆที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ การพิจารณาเลือกสนามในการวิจัย โดยพิจารณาว่า พื้นที่นั้นสามารถตอบโจทย์ปัญหาของการศึกษาวิจัยได้หรือไม่ พิจารณาควบคู่กับความเหมาะสมเชิงกายภาพ อาทิ ขนาดของชุมชน จำนวนประชากร เป็นต้น รวมถึงการจัดเตรียมเครื่องมือ

ที่จำเป็นต่อการวิจัย ในกรณีนี้ผู้วิจัย ต้องทบทวนเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ข้อมูลเบื้องต้นที่สะท้อนวิถีชีวิตโดยคร่าวๆของชุมชนจากการพูดคุยกับคนรู้จัก และ เอกสารข้อมูลทุติยภูมิบางชิ้น

ขั้นตอนประการต่อมาที่สำคัญ คือการแนะนำตัวและการกำหนดสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัยเองในการเข้าสู่ชุมชน โดยในงานวิจัยขั้นนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการติดต่อกับคนที่รู้จักเป็นการส่วนตัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่จะทำการศึกษา เพื่อขอเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยนอกจากคนรู้จักผู้นี้แล้ว ผู้วิจัยไม่ได้เปิดเผยตัวว่าเป็นนิสิตที่กำลังทำวิจัยวิทยานิพนธ์ หรือเรียกว่าการฝังตัว(immerse) เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่เกิดจากชีวิตประจำวันและปราศจากการถูกแทรกแซงด้วยความไม่ไว้วางใจหรือหวาดระแวงจากกลุ่มเป้าหมายในชุมชน

หลังจากการฝังตัวเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ไม่ใช่การจัดฉาก ขั้นตอนที่สำคัญประการต่อมาคือการสร้างความสัมพันธ์ หมายถึงการผูกมิตรไมตรี จนเกิดความไว้นิ่งเชื่อใจ โดยผู้วิจัยประสบปัญหาในเรื่องนี้น้อยมาก เพราะคนรู้จักที่ผู้วิจัยติดต่อขอเข้าร่วมสังเกตการณ์ เป็นคนที่มีอัธยาศัยดีและแนะนำว่าผู้วิจัยเป็นญาติสนิทคนหนึ่งในครอบครัว ทำให้เงื่อนไขของการสร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่จึงไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาในครั้งนี้มากนัก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยต้องระวังมิให้ตนเองมีบทบาทเกินกว่าที่ควรจะเป็น และ ระวังมิให้เกิดความลำเอียงในการรวบรวมข้อมูลและการตีความข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดท่าทีในฐานะขั้นตอนสำคัญของการลงพื้นที่ภาคสนามสำหรับผู้วิจัยเอง ได้แก่ การวางท่าทีสงบไม่ทำตัวเด่นจนผิดสังเกต, หลีกเลี่ยงการถามคำถามที่ทำให้ผู้ตอบต้องรู้สึกอึดอัดและจำเป็นต้องปกป้องตนเอง, หลีกเลี่ยงการตั้งคำถามปลายปิดเจาะจงหรือเชิงวิชาการมากเกินไป เน้นให้ชาวบ้านในพื้นที่เล่าเรื่องแบบไม่มีกรอบมากกว่า, พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมหรืองานเทศกาลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเมืองและการเลือกตั้ง และพยายามเป็นมิตรกับทุกคนที่พบเห็น

วิธีการศึกษาแบบปฏิทินชุมชน หมายถึง การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้านในแต่ละวันแต่ละเดือนว่าประกอบกิจกรรมอะไรบ้าง เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการให้ความหมายของการเมืองและการเลือกตั้งของชาวบ้านผ่านนโยบายต่างๆอย่างไร ประเด็นที่จะศึกษาครอบคลุมเรื่องต่างๆ อาทิ การประกอบอาชีพงานบุญประเพณี การออกไปรับจ้างนอกชุมชน ผู้มีอิทธิพล นักการเมือง หรือ หัวคะแนนที่มาร่วมงานประเพณี ฯลฯ

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน คือ การศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองตั้งแต่อดีต ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในระดับโลกทัศน์ มุมมอง และจิตสำนึกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาเช่นนี้จะทำให้เห็นภาพรวมของชุมชนชัดเจนมากขึ้นจากความเข้าใจในมิติเวลา นำมาสู่การสร้างคำอธิบายต่อเหตุผลแห่งการกระทำบางอย่างของชาวบ้านได้ ตัวอย่างแนวทางการเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการตอบคำถามการวิจัยในครั้งนี้ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน การก่อตัวและการขยายตัว, พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญในอดีตจนถึงปัจจุบันมีอะไรบ้าง และสามารถสร้างแรงยึดเหนี่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนได้มากน้อยเพียงใด, เหตุการณ์ร่วมที่สำคัญในชุมชนที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพ ความสัมพันธ์ การตื่นตัว และจิตสำนึกทางการเมือง เช่นเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554, ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชนจากอดีตเป็นต้นมา เป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลง และมีการเชื่อมโยงระหว่างกันด้วยอะไรบ้าง, ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการเมืองและการพัฒนา ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้ง ทั้งระดับหน่วยงานรัฐและชาวบ้าน เป็นต้น

นอกจากศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนแล้ว ยังมีประเด็นเรื่องประวัติชีวิตบุคคลในชุมชนซึ่งเป็นหัวข้อที่ไม่อาจละเลยสำหรับการทำความเข้าใจโลกทัศน์และมโนทัศน์ทางการเมืองและการเลือกตั้งของชุมชน โดยมองผ่านบุคคลสำคัญที่มีประสบการณ์ตรงทางการเมือง หรือร่วมสมัยกับเหตุการณ์สำคัญที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม เป็นเครื่องมือที่ทำให้เราเห็นรายละเอียดวิถีชีวิตของผู้คน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องราวชีวิตของชาวบ้าน เพิ่มมุมมองในมิติความเป็นมนุษย์ของชุมชนมากยิ่งขึ้น ขั้นตอนสำคัญในการศึกษาภายใต้วิธีการนี้ ได้แก่ การวางกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา อาทิ กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ คนจนหรือคนด้อยโอกาสทางอำนาจ เป็นต้น, กำหนดคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบปลายเปิด ให้ผู้สัมภาษณ์เล่าเรื่องราวของตนอย่างอิสระภายใต้โจทย์กว้างๆที่ครอบคลุมเรื่อง อาชีพ ค่านิยม ทศนคติ โลกทัศน์ ความเชื่อ ฯลฯ, แนวทางการสัมภาษณ์ที่สำคัญ(เป็นวิธีการเพื่อประกอบกับข้อมูลหลักที่ได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม) คือ การมุ่งเน้นศึกษาเรื่องราวจากรูปร่างของชีวิตชาวบ้านมากกว่าข้อเท็จจริงกลางๆ และต้องรู้จักข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์มาก่อน ซึ่งจะช่วยในเรื่องการเตรียมคำถามสัมภาษณ์ที่เฉพาะเจาะจง, การจดบันทึกประวัติชีวิตระหว่างฟังโดยละเอียด

การใช้แบบสอบถาม(Questionnaire) ในฐานะชุดของคำถามที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ตัวบุคคลในด้านต่างๆโดยตรง โดยผู้ให้ข้อมูลจะตอบคำถามกับผู้ทำวิจัย และผู้ทำวิจัยจะเป็นผู้กรอกข้อมูลเองจำนวน 30 ชุด เป้าหมายสำคัญของวิธีการนี้คือ เพื่อทำความเข้าใจสถานะชุมชนจากข้อมูลพื้นฐาน จากการสำรวจเรื่องเศรษฐกิจ ประชากร ระบบเครือญาติ สวัสดิการ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทักษะและอุดมการณ์ทางการเมือง การรับรู้ข่าวสาร ฯลฯ ผลจากการสำรวจนี้จะเป็นฐานความรู้ในการศึกษาชุมชน และใช้สนับสนุนการอภิปรายในประเด็นอื่นๆได้

การสังเกตการณ์(Observation) เป็นเครื่องมือหลักในขั้นตอนการทำวิจัยภาคสนาม มีความสำคัญในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป้าหมายหลักเพื่อให้เข้าใจลักษณะธรรมชาติและขอบเขตของการเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆของปรากฏการณ์ทางสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นในแง่หนึ่ง การสังเกต คือการเฝ้าดู หรือศึกษาเหตุการณ์โดยละเอียด เป็นจิตวิทยาการรับรู้และเข้าใจโดยไม่ต้องใช้วาจาเกี่ยวกับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยในวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participant observation) หนึ่งในรูปแบบของการสังเกตทางตรง(Direct observation) เป็นวิธีการหลัก

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participant observation) เป็นวิธีที่ผู้ศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หรือกลุ่มที่ทำการศึกษา และทำตัวเป็นสมาชิกคนหนึ่งๆของชุมชน เน้นที่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยอาศัยเครื่องมือช่วยอย่างการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อข้อมูลที่รอบด้านมากยิ่งขึ้น กิจกรรมหลักที่จะเข้าไปสังเกต อาทิ กิจกรรมพัฒนาชุมชน กิจกรรมทางการเมือง กิจกรรมการผลิตการประกอบอาชีพ กิจกรรมทางศาสนาและความเชื่อ กิจกรรมทางสังคม เป็นต้น

วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมมีลักษณะสำคัญได้แก่ การกำหนดมุมมองต่อคนในฐานะสมาชิกของชุมชนและพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สิ่งที่ต้องเน้นสังเกต อาทิ สถานที่ที่ใช้สำหรับส่วนรวม ท่าเลที่ตั้งและการทำหน้าที่ในการรวมชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน ความแตกต่างของสมาชิกในชุมชนตามฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม และบทบาทหรืออิทธิพลทางการเมือง เป็นต้น ใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือรองเพื่อให้ได้

ข้อมูลเฉพาะเรื่องที่ละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อให้คำตอบไม่คลาดเคลื่อน จะต้องมีการซักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาด้วยการเปลี่ยนคำถามหรือตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอื่นๆประกอบด้วย

การเก็บข้อมูลแบบไม่มีโครงสร้าง(Unstructured Observation) เป็นการสังเกตการณ์ที่ผู้วิจัยจะไม่เตรียมวัตถุประสงค์ของการสังเกตการณ์ล่วงหน้า เนื่องจากการสังเกตการณ์แบบนี้เป็นการสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม พฤติกรรมที่แสดงออกจึงเป็นไปตามเงื่อนไขของบุคคลนั้น ผู้ศึกษาไม่อาจจะเตรียมการล่วงหน้าได้ เช่น ผู้ศึกษาไปสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน พฤติกรรมของแต่ละบุคคลแต่ละครอบครัวย่อมแตกต่างกันไป รวมไปถึงมุมมองต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่อธิบายออกมาผ่านโลกทัศน์ที่ไม่อาจจะตั้งเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวได้ เป็นต้น

กรอบการสังเกต เนื่องจากไม่สามารถจะสังเกตทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสนามได้หมด ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องมีศูนย์กลางในการสังเกต กรอบของปรากฏการณ์ในฉากสนาม ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 6 หน่วยหลักๆ ดังนี้

1. สภาพสังคม (ฉากและบุคคล) หมายถึง ภาพรวมของสนามวิจัย เป็นการตอบคำถามเบื้องต้นอย่างหยาบๆว่าในชุมชนนี้มีลักษณะพื้นฐานที่พอจะมองออกกว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ได้ โดยหน่วยการสังเกตนี้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเชิงประจักษ์ เห็นได้ชัด
2. พฤติกรรม หรือ ปฏิบัติการ หรือ การกระทำต่างๆ ของสมาชิกในชุมชนอันแสดงออกในสถานการณ์หนึ่งๆ พิจารณาว่า ใครสามารถทำอะไรได้บ้าง ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ ซึ่งทำให้พอจะเห็นความสำคัญของสถานภาพที่เอื้อต่อการกระทำได้และกระทำไม่ได้ได้ในระดับหนึ่ง
3. แบบแผนพฤติกรรม โดยมองผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ภายใต้ฉากเดียวกันที่เต็มเปี่ยมไปด้วยการให้คุณค่า และนิยามความสำคัญที่แตกต่างหลากหลาย ได้ก่อให้เกิดความผูกพันของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับหลายบุคคลมากกว่าที่จะเป็นเรื่องส่วนตัว อาจหมายถึงการกระทำที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องโดยทั่วไป แสดงให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาท ที่สะท้อนถึงอำนาจในพื้นที่ของสมาชิกในชุมชน ที่ควบคุมเชิงโครงสร้างของชุมชนไว้ด้วย ความสำคัญของหน่วยการสังเกตนี้ คือการช่วยตอบคำถามการวิจัยว่า แบบ

แผนดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร มีปฏิสัมพันธ์อะไรที่นำมาสู่การกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมอย่างไม่เป็นทางการ ที่มีอิทธิพลควบคุมความเป็นไปของการแสดงบทบาททางการเมืองในชุมชน รวมถึงตัวแบบแผนนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร

4. ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มต่างๆ และ กลุ่มต่างๆกับกลุ่มต่างๆ ที่เป็นสมาชิกในชุมชน ว่ามีลักษณะที่ราบรื่นหรือขัดแย้งกันอย่างไร อันจะทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โครงสร้างในชุมชนนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ผ่านเหตุการณ์สำคัญต่างๆที่กระทบต่อการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน
5. การมีส่วนร่วมของบุคคลในสถานการณ์อันสำคัญ การแสดงออกที่เกิดขึ้นอาจหมายถึง การให้ความร่วมมือ การยอมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมูลเหตุของการจำยอมว่าด้วยการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียในกิจกรรม เช่น การออกไปเข้าร่วมทำประชาคมระดับชุมชน เป็นต้น หรือ อาจหมายถึงการไม่ให้ความร่วมมือ ขัดขึ้นไปจนถึงต่อต้าน อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใด จะต้องคำนึงถึงผู้ที่ไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือ ผู้ที่ไม่ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ ถึงเหตุผลและความจำเป็นที่แตกต่างกันด้วย
6. การให้ความหมาย ของกิจกรรมหรือการกระทำ โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) อธิบายให้คำจำกัดความและทิศทางกระทำต่อเหตุการณ์ต่างๆ เป็นการที่บุคคลมองตนเองในสังคม หน่วยการสังเกตนี้อาจหมายถึง การให้ความสำคัญหรือการรับรู้เหตุการณ์หนึ่งของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หรือผู้ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มนั้น เช่น ประสบการณ์ทางการเมืองที่นำไปสู่การให้ความหมายของการเลือกตั้งในสายตาของสมาชิกในชุมชน เป็นต้น ข้อมูลอันเกิดจากความหมายที่กล่าวกันเช่นนี้ จึงเป็นเนื้อหาที่ปราศจากอคติของผู้วิจัย และเป็นการรับรู้ในทัศนะของ “คนใน” ว่ามีรายละเอียดอย่างไรโดยแท้จริง

การสัมภาษณ์(Interview) หรือ การสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการ ประโยชน์หลักก็คือ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น จะช่วยอธิบายสิ่งที่พบเห็นหรือสังเกตได้แต่ยังไม่เข้าใจ ให้ผู้วิจัยมีเข้าใจมากยิ่งขึ้น โดยในงานวิจัยขั้นนี้ได้เลือกใช้ วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการหลักใน

การเก็บข้อมูลภายใต้วิธีวิทยาของการสัมภาษณ์ โดยมีหลักการสำคัญคือ เป็นวิธีการที่ต้องการรายละเอียดมากที่สุด ดังนั้น ความเป็นไปได้ของวิธีการนี้จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องความคุ้นเคยและความไว้วางใจที่ผู้ให้ข้อมูลมีต่อผู้วิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง เป็นเทคนิคการสัมภาษณ์ที่ไม่มีขอบเขตของคำถามที่แน่นอน มีเพียงแต่แนวทางกว้างๆ เป็นกรอบของการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการแต่เกิดจากชุดคำถามที่ปราศจากการชี้นำและอคติของผู้วิจัย มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดแบบ Grand Tour Questions เช่น ให้เล่าถึงประวัติชุมชน การประกอบอาชีพ ประสบการณ์การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งในแต่ละประเด็นคำถามจะมีการแจกแจงคำถามย่อยๆ ที่ผู้วิจัยเตรียมไว้และสอดแทรกไปเรื่อยๆ ระหว่างการพูดคุย แบบไม่เจาะจงมากนัก เป็นต้น

การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บางส่วนผู้วิจัยจะมีการใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ซึ่งมีการนัดแนะเวลาสถานที่ไว้แน่นอน รวมทั้งอาจมีการบันทึกเทปสัมภาษณ์เป็นทางการ แม้อาจจะไม่เป็นธรรมชาติมากนัก แต่มีความจำเป็นในกรณีที่ต้องสัมภาษณ์ผู้นำระดับท้องถิ่น หรือบุคคลสำคัญ ในฐานะผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key Informant) ซึ่งจะให้คำตอบกับผู้วิจัยภายใต้หัวข้อของสถานภาพที่ตนเองดำรงอยู่ เช่น ประธานชุมชน เจ้าหน้าที่ในเทศบาล กรรมการชุมชน หัวคะแนน เป็นต้น ในขณะที่ส่วนใหญ่กับบุคคลอื่นๆ หรือชาวบ้านทั่วไป ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดจากการพบปะโดยส่วนตัว บรรยากาศการพูดจาโต้ตอบจะเป็นกันเองกว่าแบบแรก การสัมภาษณ์เช่นนี้เหมาะที่จะใช้เพื่อทราบข้อมูลทางวัฒนธรรม เช่น เพื่อรู้ระบบคิด โลกทัศน์ มโนสำนึก หรือ การให้ความหมายของบุคคลต่อเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นไปตามบริบททางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้นๆ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับคนจำนวนมาก จะช่วยให้ผู้วิจัยเริ่มตระหนักถึงค่านิยมที่ชาวบ้านยึดถือร่วมกันได้

สรุปขั้นตอนการทำวิจัยภาคสนาม

1. การพิจารณาเลือกสนามการวิจัย
2. การเข้าสู่พื้นที่สนามการวิจัย เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวและการกำหนดสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัยเองในการเข้าสู่ชุมชน หรือการฝังตัว(immerse)
3. การสร้างความสัมพันธ์ จนเกิดความไว้วางใจ

4. ทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนผ่าน วิธีการศึกษาแบบปฏิทินชุมชน, การใช้แบบสอบถาม, การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน
5. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเก็บข้อมูลแบบไม่มีโครงสร้าง
6. การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
7. การรายงานข้อมูลทั้งหมด

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

เป็นขั้นตอนการตรวจสอบข้อเท็จจริง ควบคู่กับการตีความข้อมูล ในกรณีนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัย(inductive approach) ซึ่งมีหลักการสำคัญได้แก่ การแยกแยะการแปลความหมาย การเปรียบเทียบ การหาแบบแผน และการหาความสัมพันธ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ โดยเปิดกว้างให้ปรับแนวคิด และสมมติฐานได้เท่าที่จำเป็น สำหรับกระบวนการในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะกระทำในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ มีการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดเวลาจนถึงการสรุปแต่ละพฤติกรรมและเรื่องที่ศึกษา

ระดับในการวิเคราะห์ข้อมูลของงานชิ้นนี้เรียกว่า การพรรณนาโดยการตีความ(interpretive descriptive) มีลักษณะสำคัญคือ มุ่งเน้นการวิเคราะห์เพื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับการอธิบายความเป็นจริงชุดหนึ่งตามความเข้าใจของผู้วิจัย โดยจะสร้างข้อมูลขึ้นมาใหม่จากการรับรู้และเข้าใจในการวิจัยภาคสนาม โดยให้กลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์คำอธิบาย ชุดข้อมูลที่ได้นั้นเกิดจากการคัดเลือกและตีความข้อมูล สร้างสายสัมพันธ์จากคำพูดหรือการบันทึกภาคสนามในชุมชนตามสมมติฐานตั้งต้นของผู้วิจัย ประกอบกับการใช้ทฤษฎีเป็นกรอบใหญ่ในการวิเคราะห์ เรียบเรียงสรุปและอภิปรายผล เพื่อตอบคำถามหลักของการวิจัยต่อไป

สรุปขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการพรรณนาโดยการตีความ

1. การคัดเลือกข้อมูล
2. การตีความข้อมูล
3. สร้างสายสัมพันธ์จากคำพูดหรือการบันทึกภาคสนาม เพื่อให้เกิดความอธิบาย
4. สร้างข้อมูลใหม่จากการรับรู้และเข้าใจที่มีกลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญ
5. ปรับข้อมูลให้ตรงกับโจทย์คำถาม เพื่อตอบคำถามการวิจัย

บทที่ 4 การเลือกตั้งกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น⁷⁷

การให้ความสำคัญต่อการศึกษาคณะเมืองในชีวิตประจำวันเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับการทำความเข้าใจบทบาทของการเลือกตั้งในสังคมเมืองระดับท้องถิ่น ทั้งยังเป็นการตั้งคำถามกับความเป็นจริงของวาทกรรมเรื่องการซื้อเสียง ที่ได้สร้างมุมมองต่อภาพลักษณ์ของการเลือกตั้งไทยว่าเต็มไปด้วยการทุจริตฉ้อฉล และนักการเมืองยังสามารถครอบงำผู้ลงคะแนนเสียงด้วยระบบอุปถัมภ์และการซื้อเสียงเชิงนโยบายได้ โดยผู้วิจัยไม่ได้พยายามจะตอบโต้ว่าการซื้อเสียงไม่มีอยู่จริงหรือไม่ใช่สิ่งที่เป็นปัญหา แต่ผู้วิจัยสนใจที่จะอภิปรายปฏิบัติการทางการเมืองในท้องถิ่นของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจทางการเมืองของพวกเขาในการเลือกตั้งซึ่งมีนัยยะสำคัญต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น โดยแตกต่างไปจากคำอธิบายของวาทกรรมดังกล่าวนั่นเอง

ด้วยความที่จุดเด่นประการสำคัญของแนวการศึกษาขึ้นอยู่กับความสนใจกับวิวัฒนาการในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นชุมชน อันเกี่ยวเนื่องกับการจัดสรรทรัพยากรและคุณค่าทางการเมือง และได้กลายมาเป็นระบบคุณค่ากลางที่เติบโตขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต ทำให้ศูนย์กลางของการวิเคราะห์และสำรวจตรวจสอบสาระสำคัญของการเลือกตั้ง อยู่ที่ปริมาตรแห่งปฏิสัมพันธ์ทางอำนาจและการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับนักการเมืองท้องถิ่นในกลไกทางประชาธิปไตย ดังนั้นในบทต่อไปนี้จะผู้วิจัยจึงมุ่งนำเสนอข้อมูลพื้นฐานและวิธีคิดของตัวแสดงภายใต้หน่วยวิเคราะห์หลักทั้งสองในปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว โดยเนื้อหาจะประกอบไปด้วย ข้อมูลเบื้องต้นและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทจริงในพื้นที่ และนัยยะสำคัญของการเลือกตั้งที่มีต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น

4.1 ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน

หากพิจารณาในฐานะหน่วยการปกครอง ชุมชนมั่งมี จะมีสถานะเทียบเท่าหมู่บ้านเรียกว่า หมู่ 6 เนื่องจากการปกครองส่วนภูมิภาคในพื้นที่นี้ได้ถูกยกเลิกไปจากการยกฐานะเป็นเทศบาลในปี พ.ศ. 2479 แต่ระบบหมู่บ้านยังไม่ได้ถูกยกเลิกไปอย่างสิ้นเชิงและยังมีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของราชการ เช่น การกำหนดเลขหมายประจำบ้าน การระบุที่อยู่ทางไปรษณีย์ การแบ่งเขตเลือกตั้งระดับท้องถิ่น การกำหนดพื้นที่บริการของโรงเรียนและหน่วยสาธารณสุข เป็นต้น ชุมชน

⁷⁷ ในบทที่ 4,5,6 นี้ ชื่อบุคคลจะเป็นชื่อสมมติทั้งหมด เพื่อการรับรองสิทธิส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

มั่งมี ตั้งอยู่ในตำบลตลาดขวัญ ขึ้นกับเขตอำนาจขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเทศบาลนครนนทบุรี อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ในอดีตยังเป็นส่วนที่ติดต่อกับชุมชนเก่าแก่ของจังหวัดนนทบุรีที่เรียกว่า บ้านตลาดขวัญ ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในปัจจุบันชุมชนมั่งมี เป็นชุมชนเล็กๆในซอยเพิ่มพูน ที่มีการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพในช่วงเวลาสั้นๆอันเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาด้านการคมนาคมและแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของความเจริญในเขตเมือง ทำให้สามารถเชื่อมต่อกับส่วนอื่นๆและก่อให้เกิดการติดต่อกับคนนอกชุมชน ผลที่เกิดขึ้นคือทำให้คนในชุมชนออกไปทำมาหากินนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่คนนอกพื้นที่หรือคนต่างถิ่นก็เข้ามาจับจองบ้านเช่าเพื่อเป็นที่พักอาศัย เพราะความสะดวกในการเข้ามาทำงานในเขตเมือง ชุมชนที่เดิมเคยมีอาชีพเกษตรกรรมและเศรษฐกิจแบบยังชีพจึงได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นการผลิตเพื่อการค้า การบริการ และแสวงหารายได้จากการทำงานในระบบโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น

ในมิติทางด้านวัฒนธรรม คนในพื้นที่จะมีความหลากหลายด้านภูมิลำเนาตั้งเดิม จะเห็นได้จากการที่ประชากรส่วนหนึ่งที่มีขนาดใหญ่เป็นคนต่างถิ่นซึ่งย้ายเข้ามาพักอาศัยและต้องการทำงานในเมือง ดังนั้น แม้จะอยู่ใจกลางเมืองนครนนทบุรี แต่วิถีชีวิตของผู้คนจำนวนมาก กลับมีลักษณะไม่แตกต่างจากชาวบ้านในชนบท ที่เป็นมาตฤมิตของพวกเขา นั่นคือ เป็นชุมชนแบบปฐมภูมิที่ผู้คนรู้จักกันโดยทั่วไปผสมผสานเข้ากับแรงกดดันเชิงเศรษฐกิจแบบคนเมืองและกับคนที่มีพื้นเพดั้งเดิมอย่างซับซ้อน มีปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวัน และ มีการจัดกิจกรรมร่วมกันในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

ประวัติชุมชน การยกฐานะเป็นเทศบาลและเมืองนนทบุรี⁷⁸

ชุมชนมั่งมี เป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ชุมชนที่สัมพันธ์กับชุมชนโบราณซึ่งเก่าแก่ที่สุดของนนทบุรี โดยแต่เดิมเรียกว่า “บ้านตลาดขวัญ” ก่อตั้งมากกว่า 400 ปี เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ผู้คนประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ที่ขึ้นชื่อของกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในปีพ.ศ. 2092 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดเกล้าฯให้ยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี โดยตัวเมืองนนทบุรีแต่เดิมนั้นตั้งอยู่ที่ตำบลบางกระสอในปัจจุบัน โดยมีวัดหัวเมืองเป็นเขตเหนือ(ปัจจุบันเป็นสถานที่ตั้งของโรงพยาบาลพระนั่งเกล้า (เดิมชื่อโรงพยาบาลนนทบุรี)ตำบลบางกระสอ อำเภอเมือง) และวัดท้ายเมืองเป็นเขตใต้ ต่อมาในปี

⁷⁸ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เทศบาลนครนนทบุรี และเอกสารประกอบ กองวิชาการและแผนงานเทศบาลนครนนทบุรี, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลนครนนทบุรี พ.ศ.2558-2561 (2557).

พ.ศ. 2179 สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดตัดส่วนโค้งของแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ใต้วัดท้ายเมืองไปทะลุออกหน้าวัดเขมา(ปัจจุบันคือวัดเขมาภิรตาราม) ทั้งนี้เพราะเดิมที่นั้นแม่น้ำเจ้าพระยาไหลวกวนโดยเข้าไปทางคลองบางกรวยข้างซอยวัดชะลอและบางใหญ่ ซึ่งทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทางเดินไหลเข้าคลองที่ขุดใหม่กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าศาลากลางจังหวัดหลังเก่าในปัจจุบัน ส่วนแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมก็ตื้นเขินลงเป็นคลองอ้อม คลองบางกอกน้อย และคลองบางกรวย ในที่สุด

เมื่อคราวสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2208 พระองค์ทรงเห็นว่าแม่น้ำเจ้าพระยาเปลี่ยนทางเดินและสั้นลงจะทำให้ข้าศึกเข้าประชิดพระนครได้ง่ายขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการตรงปากคลองอ้อมขึ้น 2 ป้อม คือ “ป้อมแก้ว” ตั้งอยู่ที่บ้านตลาดแก้ว(วัดปากน้ำในปัจจุบัน) และ “ป้อมทับทิม”(วัดเฉลิมพระเกียรติในปัจจุบัน) และให้ย้ายเมืองนนทบุรีจากบ้านตลาดขวัญไปตั้งบริเวณปากคลองอ้อม บ้านบางศรีเมือง(ตั้งที่นี้จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5) ในช่วงนี้เองสภาพเศรษฐกิจของเมืองนนทบุรีมีความมั่นคงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้จากการค้าขายพืชพันธุ์จากสวนผลไม้ จนกระทั่งถึงยุคสมัยของกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อป้อมและเมืองบางส่วนเพื่อนำอัฐ(เงิน) ไปสร้างวัดเฉลิมพระเกียรติ(วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร ตำบลบางศรีเมือง) และบางส่วนก็ถูกกระแสน้ำพัดเซาะพังทลายลงน้ำไป ปัจจุบันเหลือแต่ศาลหลักเมืองเท่านั้น ในสมัยเดียวกันนี้ยังมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาของชาวมุสลิมเมืองไทรบุรีที่ถูกกวาดต้อน โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวปัตตานีซึ่งถูกกวาดต้อนเช่นเดียวกันที่บ้านท่าอัฐ(อำเภอปากเกร็ดในปัจจุบัน) และบ้านบางบัวทอง จึงกลายเป็นที่มาของชุมชนชาวมุสลิมในนนทบุรีในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นจังหวัด เมืองนนทบุรีจึงถูกเรียกว่าจังหวัดนนทบุรีเป็นครั้งแรก โดยยังมีพื้นที่ของชุมชนบ้านตลาดขวัญเป็นศูนย์กลางของความเจริญเช่นเดิม จนมาถึงปี พ.ศ. 2486 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางราชการจึงยุบจังหวัดนนทบุรีลงเพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณ โดยโอนอำเภอเมืองนนทบุรีและอำเภอปากเกร็ดไปขึ้นกับจังหวัดพระนคร(จังหวัดในอดีตของไทยช่วงพ.ศ. 2408-2515 ก่อนจะรวมกับจังหวัดธนบุรีเป็นกรุงเทพฯในปัจจุบัน) และโอนอำเภอบางกรวย บางใหญ่ และบางบัวทองไปขึ้นกับจังหวัดธนบุรี จนกระทั่งพ.ศ.2489 นนทบุรีได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด

อีกครั้งในปีพ.ศ.2489(วันที่ 9 พฤษภาคม) อำเภอด่างต่างๆจึงกลับมาอยู่ในเขตปกครองของจังหวัดตามเดิม

สำหรับเทศบาลนครนนทบุรี เดิมเป็นสุขาภิบาลเมืองนนทบุรี ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2479 โดยครอบคลุมตำบลสวนใหญ่ทั้งตำบล มีพื้นที่ 2.5 ตารางกิโลเมตร(ระยะแรกยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนโบราณบ้านตลาดขวัญ) และด้วยความเจริญจากสภาพพื้นที่อันเป็นปริมณฑล พื้นที่ติดต่อกรุงเทพมหานคร ความเหมาะสมทางด้านผังเมือง การมีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นเต็มที่แล้ว ความต้องการในการให้บริการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการมีมากขึ้น และความเหมาะสมด้านการเมืองการปกครอง รวมถึงด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็วเทศบาลจึงได้รายงานกระทรวงมหาดไทยขอขยายเขตเทศบาลจากเดิมออกไปอีก 4 ตำบล คือตำบลตลาดขวัญ ตำบลบางเขน ตำบลบางกระสอบ และตำบลท่าทราย

เทศบาลได้รายงานขอขยายเขตเทศบาลเมืองนนทบุรี โดยไม่ต้องหยั่งเสียงประชามติเป็นกรณีพิเศษเมื่อปี พ.ศ. 2529 และกระทรวงมหาดไทยได้มีความเห็นชอบโดยเสนอร่างพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองนนทบุรีพ.ศ. 2531 ในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลจากพื้นที่ 2.5 ตารางกิโลเมตรเป็น 38.9 ตารางกิโลเมตร รวมทั้งสิ้น 5 ตำบล คือตำบลสวนใหญ่ ตำบลตลาดขวัญ ตำบลบางเขน ตำบลบางกระสอบ และตำบลท่าทราย ต่อมาเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2538 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเทศบาลเมืองนนทบุรีขึ้นเป็นเทศบาลนครนนทบุรี ซึ่งมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2538 เป็นต้นไป(ตามพระราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 112 ตอนที่ 40 วันที่ 24 กันยายน 2538)

ที่ตั้ง ประชากรและการใช้ประโยชน์จากที่ดินในเขตเทศบาล⁷⁹

ชุมชนมั่งมี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตตำบลตลาดขวัญ(จากทั้งหมด 11 หมู่บ้าน) ซึ่งเป็นชื่อของชุมชนเก่าแก่ที่เรียกว่า “บ้านตลาดขวัญ” ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทางทิศใต้ของวัดท้ายเมือง โดยมีหอคอยเขยิบที่ดินเก่าเป็นสิ่งยืนยันความเก่าแก่ของชุมชนในเขตตำบลนี้ ส่วนตัวตำบลตลาดขวัญในปัจจุบันไม่ได้มีอาณาเขตติดแม่น้ำเจ้าพระยา แต่อยู่ลึกเข้ามาตอนใน ส่วนบริเวณชุมชนบ้านตลาดขวัญหรือเมืองนนทบุรีโบราณนั้น ทุกวันนี้อยู่ในเขตตำบลสวนใหญ่ ประชากรส่วน

⁷⁹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เทศบาลนครนนทบุรี และเอกสารประกอบ ibid.

ใหญ่มีรายได้ปานน้อยถึงปานกลาง อาชีพส่วนใหญ่คือรับจ้างและค้าขายทั่วไป และเป็นส่วนน้อยมากที่ยังคงทำสวนปลูกผลไม้

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของเขตเทศบาล มีการขยายตัวของเมืองในรูปแบบการกระจายตามเส้นทางคมนาคมสายหลักที่เชื่อมกับกรุงเทพมหานคร การพัฒนาของพื้นที่ฝั่งตะวันออกของจังหวัดนนทบุรี มีการพัฒนารูปแบบความเป็นเมืองที่เข้มข้น เนื่องจากการพัฒนาต่อเนื่องจากกรุงเทพมหานคร ตามแนวถนนงามวงศ์วานและถนนแจ้งวัฒนะ โดยมีพื้นที่จังหวัดแบ่งเป็น 2 ฝั่ง คือ ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก โดยมีถนนรัตนาธิเบศร์(สะพานพระนั่งเกล้า) ถนนนครอินทร์(สะพานพระราม5) และถนนชัยพฤกษ์(สะพานพระราม4) เป็นเส้นทางคมนาคมที่เพิ่มความสะดวกในการเดินทางของประชาชนทั้ง 2 ฝั่ง จึงเป็นผลทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินฝั่งตะวันตกของจังหวัดมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่จากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยตลอดจนธุรกิจการค้าที่ตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดังกล่าว

แนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาล

1. จากการที่เขตเมืองส่วนใหญ่อยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผลดึงดูดให้ประชากรเพิ่มความหนาแน่นขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของประชากรทั้งในจังหวัดและรองรับประชากรจากกรุงเทพมหานคร จึงทำให้พื้นที่เมืองเกิดความหนาแน่น และมีการขยายตัวไปในพื้นที่โดยรอบเมือง โดยเฉพาะในฝั่งตะวันตกของจังหวัด ดังนั้นจึงเกิดแนวโน้มด้านการขยายตัวของเมืองมาทางทิศตะวันตก ซึ่งเคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและชนบทอย่างรวดเร็ว
2. การใช้ประโยชน์จากที่ดินในด้านอุตสาหกรรมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งส่งผลให้การขยายตัวภาคอุตสาหกรรมในภาพรวมมีแนวโน้มลดลงตามไปด้วย และอาจคงไว้ในรูปกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการอยู่อาศัยในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี แนวโน้มในด้านอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นทดแทนในส่วนของภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ เพื่อรองรับประชากรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้น

3. แนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินภาคเกษตรกรรมลดลงโดยปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่รองรับการบริการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอยู่อาศัย
4. การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโครงการรถไฟฟ้า มีแนวโน้มปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมมากขึ้น รวมทั้งการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความหลากหลายในกิจกรรมต่างๆ ตามไปด้วย

ชุมชนมั่งมีเองก็ถือเป็นหนึ่งในชุมชนดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของประชากร และต้องรองรับต่อการเคลื่อนตัวเข้าพื้นที่ของแรงงานที่อพยพมาจากต่างจังหวัดนับตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา กลายเป็นแหล่งที่พักอาศัยในรูปของห้องเช่า ที่ทางเทศบาลสนับสนุนให้มีการลงทุนก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ไว้ใช้เป็นร้านค้าและหอพัก การใช้ประโยชน์จากที่ดินเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาจากพื้นที่เกษตรกรรมที่เคยมีการปลูกสวนทุเรียนและสวนผลไม้อื่นๆ เต็มพื้นที่ ที่ดินส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนไปเพื่อรองรับการบริการและการอยู่อาศัย

4.2 อำนาจหน้าที่ของเทศบาลนครนนทบุรี

ในการทำความเข้าใจการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนั้น ไม่อาจมองข้ามบทบาทของการเมืองเชิงโครงสร้างในระบบที่เป็นทางการได้เลย ความเชื่อมโยงที่สำคัญประการหนึ่งอยู่ที่กลไกการเลือกตั้ง มันทำหน้าที่สะท้อนเจตจำนงและการปะทะต่อรองทางผลประโยชน์อย่างซับซ้อนระหว่างชาวบ้านกับนักการเมือง ไม่ใช่แค่ผ่านการลงคะแนนเสียงในวันเลือกตั้งเท่านั้น แต่หมายถึงการให้ความสนใจและนำเอาเรื่องราวว่าด้วยการหาเสียง การนำเสนอนโยบาย รวมถึงบทบาทที่ผ่านมาของตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งให้เข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านเองผ่านการพูดถึงกันอย่างต่อเนื่อง การติฉินนินทา และการประเมินค่าในบทสนทนาต่างๆ ไป ดังนั้นในเบื้องต้นนี้จำต้องไล่เรียงถึงอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทและเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการเมืองในเทศกาลการเลือกตั้งของชาวบ้านอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยสำหรับชุมชนมั่งมีแล้ว หน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นที่ถูกพูดถึงมากที่สุดก็คือเทศบาลนครนนทบุรีนั่นเอง

อำนาจหน้าที่ของเทศบาล ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจาย
อำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

1. เทศบาลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองดังนี้ (มาตรา16)
 1. การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
 2. การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ
 3. การจัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้ามและที่จอดรถ
 4. การสาธารณสุขูปโภคและการก่อสร้างอื่นๆ
 5. การสาธารณูปการ
 6. การส่งเสริม การฝึก และประกอบอาชีพ
 7. การพาณิชย์ และการส่งเสริมการลงทุน
 8. การส่งเสริมการท่องเที่ยว
 9. การจัดการศึกษา
 10. การสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส
 11. การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
 12. การปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย
 13. การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
 14. การส่งเสริมการกีฬา
 15. การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน
 16. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น
 17. การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง
 18. การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย
 19. การสาธารณสุขการอนามัยครอบครัวและรักษาพยาบาล
 20. การจัดให้มีและควบคุมสุสานและฌาปนสถาน
 21. การควบคุมการเลี้ยงสัตว์

22. การจัดทำมีและควบคุมการฆ่าสัตว์
 23. การรักษาความปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการอนามัยโรงพยาบาล และสาธารณสุขอื่น ๆ
 24. การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 25. การผังเมือง
 26. การขนส่งและการวิศวกรรมจราจร
 27. การดูแลรักษาที่สาธารณะ
 28. การควบคุมอาคาร
 29. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
 30. การรักษาความสงบเรียบร้อยการส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 31. กิจการอื่นใดที่เป็นผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด
2. อำนาจหน้าที่ของเทศบาลตามข้อ 1 ต้องดำเนินการตาม “แผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”
 3. การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของเทศบาลและตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล การจัดทำงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบและการประเมินผลการปฏิบัติงาน และการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร

อำนาจหน้าที่ของเทศบาลตามพระราชบัญญัติเทศบาล และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2546

1. มีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาล ดังต่อไปนี้
 1. รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน
 2. ให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ

3. รักษาความสะอาดของถนนหรือทางเดิน และที่สาธารณะรวมทั้งการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
 4. ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
 5. ให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิง
 6. ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม
 7. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็กเยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
 8. บำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น
 9. หน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของเทศบาล
 10. ให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา
 11. ให้มีโรงฆ่าสัตว์
 12. ให้มีและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์รักษาคนเจ็บไข้
 13. ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
 14. ให้มีและบำรุงส้วมสาธารณะ
 15. ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
 16. ให้มีการดำเนินกิจการโรงรับจำนำหรือสถานสินเชื่อท้องถิ่น
 17. ให้มีและบำรุงการสงเคราะห์มารดาและเด็ก
 18. กิจการอื่นซึ่งจำเป็นเพื่อการสาธารณสุข
 19. การควบคุมสุขลักษณะและการอนามัยในร้านจำหน่ายอาหาร โรงมหรสพ และสถานบริการอื่น
 20. จัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม
 21. จัดให้มีและควบคุมตลาดท่าเทียบเรือ ท่าข้ามและที่จอดรถ
 22. การวางผังเมืองและการควบคุมการก่อสร้าง
 23. ส่งเสริมกิจการท่องเที่ยว
2. มีหน้าที่อาจจัดทำกิจการใดๆ ในเขตเทศบาล ดังต่อไปนี้
 1. ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม
 2. ให้มีสุสานและฌาปนสถาน
 3. บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร

4. ให้มีและบำรุงการสงเคราะห์มารดาและเด็ก
5. ให้มีและบำรุงโรงพยาบาล
6. ให้มีการสาธารณสุข
7. จัดทำกิจการซึ่งจำเป็นเพื่อการสาธารณสุข
8. จัดตั้งและบำรุงโรงเรียนอาชีวศึกษา
9. ให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการกีฬาและพลศึกษา
10. ให้มีและบำรุงสวนสาธารณะ สวนสัตว์และสถานพักผ่อนหย่อนใจ
11. ปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมและรักษาความสะอาดเรียบร้อยของท้องถิ่น
12. เทศพาณิชย์

ขอบเขตอำนาจตามกฎหมายของนายกเทศมนตรีและเทศบาลได้ช่วยตีกรอบการวิเคราะห์ความปรารถนาของชาวบ้านและการตอบสนองของนักการเมืองให้อยู่ในบริบทที่เป็นจริงมากที่สุด ในขณะเดียวกันก็ช่วยทำให้คำอธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของระบบคุณค่ากลางในท้องถิ่นมีความชัดเจนมากขึ้นด้วย เมื่อพบว่านักการเมืองหรือผู้บริหารท้องถิ่นต้องพยายามเพิ่มบทบาทหน้าที่ของตนให้ครอบคลุมเรื่องทั่วไปไกลกว่าที่กฎหมายให้อำนาจหรือบัญญัติไว้ให้ปฏิบัติ ทั้งนี้พวกเขาไม่ได้ทำผิดกฎหมาย เพียงแต่เพิ่มภาระความรับผิดชอบให้สอดคล้องกับความคาดหวังของชาวบ้านเท่านั้นเอง กล่าวคือเป็นการต่อยอดว่าระบบคุณค่าดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นที่นักการเมืองซึ่งอาศัยกลไกการเลือกตั้งเป็นบันไดเพียงหนทางเดียวในการขึ้นสู่อำนาจจะต้องทำความเข้าใจและจัดวางตนเองให้อยู่ในกรอบอย่างเข้มข้นไม่ต่างจากบทบัญญัติในทางกฎหมาย

4.3 นโยบายการพัฒนาในชุมชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทโดยตรงทั้งทางกฎหมายและทางปฏิบัติต่อทิศทางการพัฒนาชุมชนมั่งมี คือเทศบาลนครนนทบุรี บทบาทดังกล่าวแสดงออกผ่านนโยบายการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมรวมไปถึงความสามารถของผู้นำองค์กรที่มาจาก การเลือกตั้งในการรับมือวิกฤตและการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ การรับรู้ของชาวบ้านต่อนโยบายการพัฒนามีกลไกความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนบนพื้นฐานที่ถูกจัดวางด้วยกรอบของกฎหมาย ควบคู่ไปกับการทำทนายและการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของชาวบ้าน จนกลายมาเป็นแผนพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นหนึ่งในแผนแม่บทของโครงการพัฒนาที่ทางเทศบาลจะตัดสินใจเพื่อเลือกนำไปดำเนินการในขั้นตอนต่อไป ก่อนที่จะกล่าวถึง

กลไกนั้นโดยละเอียด จะขอกกล่าวถึงที่มาอื่นๆของการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นในทางกฎหมายว่ามีสายสัมพันธ์โยงใยกับแนวทางการบริหารและพัฒนาประเทศในแต่ละระดับอย่างไรบ้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างแผนพัฒนาระดับต่างๆกับแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นสามารถดำเนินการสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับต่างๆองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับแผนพัฒนาและนโยบายที่เกี่ยวข้อง โดยทิศทางการพัฒนาในระดับต่างๆที่สัมพันธ์กับกรอบแนวคิดในการวางแผนพัฒนาของเทศบาลนครนนทบุรี สรุปได้ดังนี้⁸⁰

1. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยมีแนวทางในการขับเคลื่อนที่สำคัญคือ การสร้างและพัฒนาเครือข่ายที่ดำเนินการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ถอดบทเรียนจากกิจกรรมสู่ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม พัฒนาแนวคิดให้ชัดเจนจับต้องได้ นิยามกรอบความเข้าใจหลักร่วมกันอันได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และ การมีภูมิคุ้มกัน ในทางปฏิบัติมุ่งให้เกิดผลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตของประชาชน
2. นโยบายของรัฐบาล นโยบายของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นนโยบายเร่งด่วนที่จะดำเนินการในปีแรกของการเป็นรัฐบาล อย่าง การสร้างความปรองดอง การแก้ปัญหาเสพติด การบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการและเร่งรัดการขยายเขตพื้นที่ชลประทาน การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุน การพัฒนาระบบประกันสุขภาพและวงการสาธารณสุข ฯลฯ หรือ ระยะเวลาบริหารราชการ 4 ปีของรัฐบาล อาทิ การเกิดทุนและพิทักษ์ไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ นโยบายด้านเศรษฐกิจว่าด้วยการสร้างรายได้และการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ นโยบายด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี คือส่งเสริมให้เกิดหลักธรรมาภิบาลในทางปฏิบัติ สนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ สื่อมวลชนทุกประเภทได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว ถูกต้อง เป็นต้น
3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ใช้หลักการที่ต่อยอดจากแผนพัฒนาฯในฉบับที่ 8-10 กับหลักการ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” / “คน

⁸⁰ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เทศบาลนครนนทบุรี และเอกสารประกอบ ibid.

เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” / “สร้างสมดุลการพัฒนา” กรอบดังกล่าวนี้จึงเป็นการดำเนินการเพื่อบรรลุถึงวิสัยทัศน์ระยะยาว คำนึงถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดของการพัฒนาภายใต้แนวทางเหล่านั้น

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตอนกลางตอนบน 1 พ.ศ. 2557 -2560 (นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา และสระบุรี) ต้องมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน 1 ที่ว่า “เป็นแหล่งฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สะอาด อุดมสมบูรณ์เพื่อสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิต การค้า และการบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” โดยเน้นประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเกษตร ส่งเสริมความร่วมมือชุมชนกับภาคอุตสาหกรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมบทบาทชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ
5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนนทบุรี (พ.ศ.2557-2560) ตามวิสัยทัศน์ของจังหวัดนนทบุรี “จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดีของคนทุกระดับโดยมีคุณภาพชีวิตที่ดีเยี่ยม และเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน” เน้นไปที่การสร้างและพัฒนาให้เป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดีเพื่อรองรับการอยู่อาศัยของประชาชนที่เป็นผลมาจากการขยายตัวของเมืองรอบด้าน
6. กรอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ระบุให้พัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมคุณภาพชีวิต การจัดระเบียบชุมชน การวางแผนและส่งเสริมการลงทุนทางพาณิชย์กรรมและการท่องเที่ยว การบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตอนกลางตอนบน 1 ในเขตจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างอะไรเป็นพิเศษจากกรอบตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542 โดยกำหนดขึ้นมาเป็นวิสัยทัศน์ว่า “เมืองน่าอยู่ มีความปลอดภัย และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี”

8. นโยบายของผู้บริหารเทศบาลนครนนทบุรี (จากที่หาเสียงและแถลงต่อสภาฯ) วิสัยทัศน์ของการพัฒนา “เมืองน่าอยู่ มีความปลอดภัย และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” ได้กลายมาเป็นกรอบสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมดในเขตจังหวัดนนทบุรี (พ.ศ. 2557-2559) อันเกิดจากการที่ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันกำหนดกรอบขึ้นมา โดยนำข้อมูลจากปัญหาความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมาเป็นฐานทางนโยบายใหญ่ ประกอบกับคำแถลงของคณะรัฐมนตรี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับจังหวัด และยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกันและตอบสนองต่อการแก้ไขและป้องกันปัญหาอย่างบูรณาการ มากที่สุด
9. ปัญหาความต้องการของชุมชนภายในเขตเทศบาลนครนนทบุรี (แผนพัฒนาชุมชน)

กรอบแนวคิดจากแผนหรือนโยบายทั้ง 9 ส่วนที่ได้กล่าวมานี้ เป็นเสมือนแผนแม่บท หรือกรอบเชิงยุทธศาสตร์ ในการนำไปกำหนดโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่นำไปใช้จริงในขั้นตอนต่อไป ข้อมูลในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่าช่องทางของกฎหมายได้เปิดโอกาสให้การมีส่วนร่วมของชาวบ้านมีพื้นที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายที่จะนำไปบังคับใช้กับพวกเขาเองอยู่บ้าง

4.4 ปัญหาและความต้องการของชุมชน

แบบสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในมโนทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่นซึ่งเกิดจากการทำประชาพิจารณ์และการขอความร่วมมือจากชาวบ้านในรูปของแผนพัฒนาชุมชนนั้น ได้ถูกนำมาสังเคราะห์เป็นนโยบายในระดับเทศบาลเพื่อตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว โดยแม้กินพื้นที่ไปไกลกว่าชุมชนที่ทำการศึกษ แต่อย่างไรก็ตามข้อมูลนี้ได้ช่วยสะท้อนประเด็นปัญหาพร้อม ซึ่งคาบเกี่ยวกับพื้นที่ที่ศึกษาในหลายเรื่องและยังช่วยขยายภาพกว้างอันแสดงถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่อื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี ปัญหาและความต้องการของชุมชนต่างๆที่มีลักษณะทางกายภาพไม่แตกต่างกันมากนักในเขตเทศบาลนครนนทบุรี สามารถสรุปได้เป็น 14 หมวดหมู่ดังนี้⁸¹

⁸¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เทศบาลนครนนทบุรี และเอกสารประกอบ ibid.

1. ถนน / คลองระบายน้ำ / ป้ายชื่อซอย / ป้ายชื่อชุมชน บางพื้นที่เป็นซอยตัน หรือ ทางไกลถนน การเข้าถึงการคมนาคมทำได้ไม่สะดวก ถนนที่จะเข้าสู่ซอยซึ่งเป็นแหล่งชุมชนต่างๆบางที่คับแคบ ประกอบกับป้ายชื่อซอยมีบ้างไม่มีบ้าง ทำให้ไม่เอื้อต่อการเข้าถึงในบางพื้นที่
2. น้ำเสีย / คลองระบายน้ำอุดตัน / ฝาปิดท่อระบายน้ำ เนื่องจากมีการขยายตัวทางด้านชุมชนเมืองเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาทางด้านปริมาณน้ำเสียที่เพิ่มมากขึ้นตามมาด้วย และจากการที่ประเทศไทยในช่วง 2-3 ปีมานี้ ได้มีปัญหามลภาวะทางอากาศ บางครั้งมีปริมาณฝนตกติดต่อกันหลายวัน จนทำให้บางพื้นที่ซึ่งเป็นที่ต่ำเกิดน้ำท่วมขัง โดยเฉพาะตลาดสดจะมีขยะ ตกค้างอยู่เป็นอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเก็บไม่ทันเมื่อฝนตกมากจึงทำให้น้ำเน่าเสีย และส่งกลิ่นเหม็น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาแนวทางการบริหารจัดการน้ำเสียที่เหมาะสมต่อเมืองขนาดใหญ่ และสามารถรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต เพื่อลดปัญหามลภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น
3. การรักษาความสะอาด / การจัดเก็บขยะมูลฝอย / ที่ทิ้งขยะ การขยายตัวของชุมชนเมืองทำให้จำนวนประชาชนเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย
4. หาบเร่และแผงลอย เนื่องจากในเขตเทศบาลนครมีความเป็นเมืองสูง ความหลากหลายของความต้องการจึงปรากฏให้เห็นเด่นชัด กรณีหาบเร่และแผงลอยคือการรुक้าทางเท้า หรือ การปะปนในย่านธุรกิจซึ่งกลายเป็นเสียงปฏิเสศจากชนชั้นกลาง และเรียกร้องให้มีการจัดระเบียบ
5. ไฟฟ้าสาธารณะ การติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะตามถนนสายรองตามซอยต่างๆ และบางจุดดวงโคมไฟยังไม่ได้มาตรฐานทำให้มีแสงสว่างในเวลากลางคืนไม่เพียงพอ
6. การจราจร เนื่องจากมีพื้นที่ติดกับกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของธุรกิจ การจราจรจึงติดขัด อีกทั้งพื้นที่ในเขตเทศบาลแทบทุกชุมชนเป็นย่านที่พักอาศัยของประชาชนจึงทำให้เกิดการเดินเข้ากรุงเทพฯมากเป็นพิเศษ ทำให้เกิดปัญหาการจราจรที่หนาแน่น จึงจำเป็นต้องวางระบบการจราจรที่สามารถอำนวยความสะดวกของการเดินทางให้มีความรวดเร็ว ปลอดภัย รวมถึงความหลากหลายในการเดินทางที่สามารถเชื่อมต่อระบบ

คมนาคมประเภทต่างๆเข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน การจัดระเบียบทางเท้าให้สามารถเดินได้ การขยายถนนค้ำแคบและการจัดระเบียบการเดินเดินรถ ก็ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการแก้ปัญหาจราจร

7. สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ / การดูแลปรับปรุงสวนสาธารณะ
8. การประชาสัมพันธ์ สะท้อนถึงความไม่เพียงพอของช่องทางการติดต่อกับเทศบาล การเข้าถึงแหล่งชุมชนด้วยระบบเสียงตามสายที่ยังไม่ครอบคลุม ส่งผลต่อความบกพร่องของขั้นตอนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนด้วย
9. การศึกษา เรื่องการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนของเทศบาล
10. ยาเสพติด เนื่องจากในชุมชนต่างๆจะมีปัญหาการสร้างควมรำคาญของกลุ่มวัยรุ่นและยาเสพติดควบคู่กันอยู่ ประชาชนจึงต้องการให้เทศบาลและตำรวจได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาการมั่วสุมของวัยรุ่นอันเป็นต้นตอของปัญหายาเสพติด
11. การปรับปรุงตลาดสดเทศบาล เรื่องความสะอาด การลดปริมาณขยะมูลฝอย และความทันสมัย
12. การส่งเสริมอาชีพ / การสร้างงาน / สร้างรายได้ แก้ไขปัญหาโจรผู้ร้ายในระยะยาว ควบคู่กับการแก้ปัญหาระยะสั้นอย่างการเรียกร้องให้มีการจัดเวรยามร่วมกับผู้นำชุมชน และให้เจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจตราอย่างสม่ำเสมอ
13. ที่รกร้างว่างเปล่า สัมพันธ์กับปัญหาการมั่วสุมของวัยรุ่น ยาเสพติด โจรผู้ร้าย การปรับปรุงสวนสาธารณะ ศูนย์จรจัด(สาเหตุมาจากการขาดความรับผิดชอบของเจ้าของสุนัข โดยปล่อยให้เกิดการแพร่พันธุ์มากขึ้น ทางเทศบาลจึงมีบริการทำหมัน และ ฉีดวัคซีน) และยุ้งลาย(ทางเทศบาลมีบริการฉีดพ่นหมอกควันเพื่อตัดวงจรของยุงและให้คำแนะนำประชาชนเพื่อทราบถึงวิธีป้องกันการถูกยุงกัด)
14. อื่นๆ อาทิ เช่น เหตุรำคาญ การส่งเสริมศาสนาและวัฒนธรรม การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมชุมชน

ปัญหาที่ปรากฏในเขตเทศบาล สะท้อนถึงภาพรวมของความต้องการที่ไปไกลกว่าการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ข้อมูลคร่าวๆนี้ชี้ให้เห็นว่าเขตเทศบาลและชุมชนที่ทำการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องมาตลอด ความทันสมัยจากการเติบโตและการเป็นส่วนหนึ่ง

ของเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมคือผลพวงจากนโยบายเศรษฐกิจระดับชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เรื่อยมาจนเป็นรูปธรรมชัดเจนราวปี พ.ศ.2528 เกิดสภาพเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่ล้อมชุมชนดั้งเดิม แรกปีบคั้นทางเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน พร้อมๆกับการเผชิญหน้าต่อปัญหาใหม่ๆในแบบสังคมเมือง ยิ่งเมื่อมีสถานะเป็นคนจนในเมืองก็ตี ชุมชนแออัดก็ตี หรือจะเรียกว่าชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทก็ดี การรับมือกับปัญหารวมถึงการถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของ ปัญหาจึงเป็นเรื่องที่ชาวบ้านในระดับล่างล้วนต้องแบกรับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการใช้ชีวิตประจำวัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การประเมินสภาพปัญหาและความต้องการยังคงเป็นคนละเรื่องกับความสามารถในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาล่าช้าได้จริง ข้อจำกัดที่สำคัญ ได้แก่ ประการแรก ขอบเขตอำนาจตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติเทศบาลแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2546⁸² ซึ่งเป็นข้อจำกัดทางกฎหมายที่ให้อำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ในระดับหนึ่ง และอาจมีการซ้อนทับกับอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลส่วนกลางอยู่มาก ส่งผลให้กระบวนการแก้ปัญหาในแต่ละเรื่อง มีขั้นตอนในการดำเนินการและการจัดองค์ประชุมสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นไปในลักษณะที่ใหญ่จนเกินไป อาทิ ปัญหาการจราจร การเพิ่มขึ้นของขยะที่มาจากนอกพื้นที่ อันเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของระบบคมนาคมขนส่งสาธารณะ รวมไปถึงปัญหายาเสพติด เป็นต้น เงื่อนไขสำคัญคือการแก้ปัญหาแบบบูรณาการด้วยคณะกรรมการร่วมหลายระดับ ที่คอยกำกับการทำงานของเทศบาล ทำให้การแก้ปัญหาที่มีความล่าช้าและอาจจะไม่ตอบโจทย์ความต้องการในพื้นที่อย่างแท้จริง ในขณะที่ความเห็นต่อประเด็นปัญหาจากปากฝั่งของเทศบาลเองก็เป็นเพียงข้อมูลหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้มีน้ำหนักหรืออิทธิพลที่นำไปสู่การรับฟังหรือการพิจารณาไปกว่าข้อเสนอจากหน่วยงานในระดับอื่นๆ

ประการที่สอง เสียงของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย ในแง่หนึ่งนับได้ว่าเป็นข้อจำกัดในการผลักดันนโยบายการพัฒนาในพื้นที่ อาทิ การจัดระเบียบทางเท้าเพื่อแก้ปัญหาหาบเร่และแผงลอยที่ผู้ขายดั้งเดิมแสดงความไม่พอใจแม้จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีส่วนประกอบจากทุกฝ่ายเพื่อกำหนดจุดผ่อนผันร่วมกันแล้วก็ตาม แต่ปัญหายังไม่หมดไป การขอขยายพื้นที่จุดผ่อนผันหรือเพิ่มจุดผ่อนผันใหม่ยังคงเป็นประเด็นที่นำไปสู่การพูดคุยอยู่เสมอ เป็นต้น อย่างไรก็ตามข้อจำกัดนี้กลับสะท้อน

⁸² ได้กล่าวถึงไปแล้วในส่วนของอำนาจหน้าที่ของเทศบาล หน้า 59-63.

ถึงกลไกการมีส่วนร่วมและเจตนาที่จะรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในเรื่องที่เป็นชีวิตประจำวัน การต่อรองได้เกิดขึ้นในระดับที่สามารถเห็นยั้งหรือผลักดันนโยบายของเทศบาลได้ในมิติที่ก้าวไปไกลกว่าแค่การเลือกตั้งหรือการจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นมาต่อสู้ แสดงให้เห็นว่า เสียงของชาวบ้านที่ต้องถูกรับฟังนี้มีความหมายในตัวของมันเองต่อความชอบธรรมทางอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ

ข้อจำกัดข้างต้นที่ผู้วิจัยค้นพบนั้น ไม่ได้มีความสำคัญในทำนองที่เป็นเกณฑ์การตัดสินเชิงประสิทธิภาพของหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นแต่อย่างใด สารสำคัญนั้นอยู่ที่ความสามารถในการอธิบายสภาพจริงในการใช้อำนาจของผู้บริหารเทศบาลที่มาจากการเลือกตั้งมากกว่า กล่าวคือไม่ใช่เรื่องของการแก้ปัญหาได้เด็ดขาดและลุล่วงมากน้อยเพียงใด แต่คือเรื่องที่ทำให้ความสำคัญกับปัญหาและประเด็นที่เห็นว่าจะแก่นั้นมีการรับฟังและเกิดการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นมากน้อยเพียงใดต่างหาก ความสนใจต่อข้อสังเกตที่ได้กล่าวถึงนี้คือพื้นฐานของการสำรวจรสนิยมทางการเมืองของชาวบ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของพวกเขา ควบคู่ไปกับอิทธิพลของระบบคุณค่ากลางที่คอยกำกับนักการเมืองท้องถิ่นให้ไม่อาจที่จะเพิกเฉยต่อเสียงกรุ่นต่ำหรือนินทาว่าร้าย และหันมาใส่ใจต่อ “การถูกพูดถึง” ในด้านดี ๆ นั้นเอง

4.5 การจัดทำแผนพัฒนา

การจัดทำแผนพัฒนาจึงเป็นเรื่องสำคัญและละเอียดอ่อนในทุกขั้นตอนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น โดยถือเป็นภารกิจอันดับแรกในการบริหารงานตามอำนาจหน้าที่ของเทศบาล กระบวนการในการจัดทำแผนจะเริ่มต้นจากการกำหนดโครงสร้างจัดทำแผน 2 องค์กรได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น และคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการทั้ง 2 องค์กรประกอบไปด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งโดยมากเป็นอำนาจการตัดสินใจคัดเลือกโดยนายกเทศมนตรีเว้นแต่กรรมการที่เป็นโดยตำแหน่งทางราชการหรือการเมืองและกรรมการชาวบ้านที่ถูกเลือกสรรมาจากกลไกการจัดทำประชาคมระดับชุมชน รายละเอียดของคณะกรรมการทั้ง 2 องค์กรเป็นไปดังนี้

1. คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย⁸³

1.1 นายกเทศมนตรี

ประธานกรรมการ

⁸³ พรศรี กิจธรรม, ฝ่าวิกฤตน้ำท่วมมหาโหด 2554 เทศบาลนครนนทบุรี (ปฐมธานี: บริษัท ดูโอ-อาร์ตจำกัด, 2557). หน้า 28-29.

1.2 รองนายกเทศมนตรีทุกคน	กรรมการ
1.3 สมาชิกสภาเทศบาล 3 คน	กรรมการ
1.4 ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน	กรรมการ
1.5 ผู้แทนภาคราชการ/รัฐวิสาหกิจ ไม่น้อยกว่า 3 คน	กรรมการ
1.6 ผู้แทนประชาคมท้องถิ่น จำนวน 3-6 คน	กรรมการ
1.7 ปลัดเทศบาล	กรรมการ / เลขานุการ
1.8 หัวหน้าส่วนราชการที่จัดทำแผน	ผู้ช่วยเลขานุการ
2. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย	
2.1 ปลัดเทศบาล	ประธานกรรมการ
2.2 หัวหน้าส่วนราชการของเทศบาล	กรรมการ
2.3 ผู้แทนประชาคมท้องถิ่น จำนวน 3-6 คน	กรรมการ
2.4 หัวหน้าส่วนราชการที่จัดทำแผน	กรรมการ / เลขานุการ
2.5 เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน	ผู้ช่วยเลขานุการ

จะเห็นได้ว่าการจัดองค์ประกอบของคณะกรรมการ เป็นไปตามแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถคิด วางแผนและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชนเอง มากกว่าจะเป็นการกำหนดงบประมาณในการพัฒนาจากบนลงล่างอย่างเดียว ในขณะที่ผู้แทนจากชาวบ้านก็ได้มาจากการจัดทำประชาคม ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของคณะกรรมการชุมชนทั้ง 90 ชุมชนที่จะคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นกรรมการ ควบคู่ไปกับการนำเสนอแผนชุมชนที่ชาวบ้านร่วมกันจัดทำขึ้นเอง โดยผ่านที่ประชุมระดับชุมชนหลายครั้งและมีการร่วมรับฟังความคิดเห็นโดยสมาชิกสภาเทศบาลและเจ้าหน้าที่กองสวัสดิการสังคมในฐานะผู้สังเกตการณ์ของที่ประชุม ในทางปฏิบัติแล้ว ขั้นตอนดังกล่าวได้เกิดขึ้นจริงจากการสนับสนุนของนายกเทศมนตรี โดยสั่งให้มีการสร้างศูนย์บริการสาธารณสุขขอเนกประสงค์ประจำชุมชนขึ้น ซึ่งคณะกรรมการชุมชนสามารถนำไปใช้จัดห้องประชุมได้ แต่โดยมากแล้วมักจะจัดกันเองอย่างเรียบง่ายตามบ้านของคณะกรรมการมากกว่า ในกรณีของชุมชนมั่งมี จะจัดประชุมประชาคมกันที่บ้านของประธานชุมชนเอง ซึ่งสะดวกเพราะอยู่ใจกลางซอยพอดีและสังเกตง่ายเพราะเปิดเป็นร้านขายของชำไปด้วย วิธีเรียกคนเข้าร่วมประชุมก็จะใช้การส่งจดหมายตามบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาและเมื่อถึงวันประชุมก็จะมีประกาศเชิญชวนด้วยเสียงตามสายอีกครั้งหนึ่ง

หลังจากที่ได้แผนพัฒนาจากแต่ละองค์กร(คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการสนับสนุนแผนพัฒนาท้องถิ่น และประชาคมท้องถิ่น)มาแล้ว แผนดังกล่าวจะถูกจัดทำเป็นข้อเสนอที่ไหลเวียนเข้าสู่คณะกรรมการจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์⁸⁴ ร่วมกับแผนพัฒนาของผู้บริหารท้องถิ่นซึ่งได้มาจากการแถลงนโยบายต่อสภาเทศบาล ก่อนที่จะเข้าสู่วาระการพิจารณาให้ความเห็นชอบและอนุมัติประกาศใช้เป็นเทศบัญญัติหรือโครงการต่างๆต่อไป กระบวนการทางนโยบายขั้นตอนสุดท้ายคือกลไกการติดตามและประเมินผล โดยมีคณะกรรมการที่ทำหน้าที่เฉพาะเป็นผู้ดูแล ส่วนประกอบของคณะกรรมการชุดดังกล่าวประกอบไปด้วย⁸⁵

1. สมาชิกสภาเทศบาล ที่สภาคัดเลือก	จำนวน 3 คน
2. ผู้แทนชาวบ้าน ที่ประชาคมชุมชนคัดเลือก	จำนวน 2 คน
3. ผู้แทนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้บริหารท้องถิ่นเลือก	จำนวน 2 คน
4. หัวหน้าส่วนการบริหาร คัดเลือกกันเอง	จำนวน 2 คน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้บริหารท้องถิ่นเลือก	จำนวน 2 คน

แม้ว่าการมีอยู่ของคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นจะเป็นไปตามข้อบังคับทางกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักการวางจรรยาบรรณ ที่มีกระบวนการทางนโยบายเป็นสากล อันประกอบไปด้วย การกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย ก็ตาม แต่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการในแทบทุกขั้นตอนนั้น นับเป็นความก้าวหน้าของประชาธิปไตยในท้องถิ่น ในขณะที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าในทางปฏิบัติ ผู้แทนจากการเลือกกันเองโดยการทำประชาคมอาจจะมีลักษณะของการผูกขาดซึ่งทำให้เรามักจะเห็นคนหน้าเดิมๆเข้าไปเป็นกรรมการอยู่บ่อยครั้ง แต่สิ่งที่มีอาจมองข้ามไปได้ด้วยเช่นเดียวกันกับเรื่องดังกล่าวก็คือ ข้อเสนออันเกิดจากการทำประชาคมนั้นเป็นกลไกที่เกิดขึ้นจริง และมันได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะชักชวนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่จะเป็นไปได้หรืออย่างน้อยที่สุดก็ดีกว่าปราศจากกลไกใดๆเลย ส่วนการตอบรับในการเข้าร่วมการทำประชาคมระดับชุมชนในแต่ละครั้งจะมีมากหรือน้อยเพียงใด สำหรับผู้วิจัยแล้วยังไม่ถือว่าสำคัญต่อสาระสำคัญของประชาธิปไตยมากเท่ากับการเปิดโอกาสในเชิงวิธีการที่หน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นในขณะนี้ได้ดำเนินการอยู่

⁸⁴ นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาสามปี

⁸⁵ พรศรี กิจธรรม, ฝ่าวิกฤตน้ำท่วมมหาโหด 2554 เทศบาลนครนนทบุรี. หน้า 31.

4.6 นโยบายของผู้บริหารเทศบาล(นายกเทศมนตรี)

นโยบายของผู้บริหารเทศบาลนครนนทบุรีนับเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการกำหนดนโยบายโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการเป็นเงื่อนไขในการจรรโลงความสำคัญของการเลือกตั้งและคุณค่าของประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น เพราะนโยบายภายใต้กรอบแนวคิดนี้ จำเป็นต้องสอดคล้องกับเนื้อหาเชิงการพัฒนาที่ได้หาเสียงไว้ในช่วงก่อนการเลือกตั้ง และนำไปสู่การแถลงต่อสภาเทศบาลนครนนทบุรี โดยกรอบแนวนโยบายของผู้บริหารชุดปัจจุบัน เป็นของนายสมนึก ธนเดชากุลนายกเทศมนตรีนครนนทบุรีหลายสมัย การเลือกตั้งครั้งนี้ก็เป็นอีกหนึ่งครั้งของการลงสมัครเพื่อรักษาเก้าอี้ นโยบายที่แถลงต่อสภาเทศบาล(แถลงเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2555) แบ่งหลักๆออกเป็น 4 ด้านดังนี้

ด้านแรก นโยบายการป้องกันน้ำท่วมอย่างยั่งยืน มีนโยบายเพื่อการรับมือกับปัญหาน้ำท่วมซึ่งสืบเนื่องมาจากการแก้ปัญหาน้ำท่วมในวิกฤตปีพ.ศ. 2554 ที่ประสบความสำเร็จอย่างมาก จึงกลายมาเป็นแม่แบบของแผนป้องกันที่เป็นรูปธรรม ครอบคลุมปัญหาน้ำท่วมจากน้ำฝนและน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีเป้าหมายหลักคือให้เขตเทศบาลนครนนทบุรีเกิดความเสียหายจากน้ำท่วมน้อยที่สุด ทั้งนี้เพื่อลดความเสียหายที่จะเกิดกับชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน แนวทางการดำเนินนโยบายได้แก่

1. ขุดลอกท่อระบายน้ำ ขุดคูคลอง ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่
2. เสริมความแข็งแรงของคันกั้นน้ำ โดยทำคันกั้นน้ำ ความยาว 10 กิโลเมตร ครอบคลุมทุกพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
3. ส่งเสริม สนับสนุนการจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำท่วม
4. ส่งเสริม สนับสนุนมาตรการใช้ครุภัณฑ์ สิ่งก่อสร้างในการป้องกันและแก้ปัญหาน้ำท่วม
5. ส่งเสริม สนับสนุนมาตรการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
6. ส่งเสริม สนับสนุนมาตรการเพิ่มความตื่นตัวให้ชุมชน ขยายการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในรูปแบบสื่อต่างๆ
7. ส่งเสริม สนับสนุนมาตรการฟื้นฟูและบรรเทาทุกข์

ด้านที่สอง นโยบายด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต อ้างอิงตามวิสัยทัศน์และพันธกิจของจังหวัดนนทบุรีที่ว่า “จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดีของคนทุกระดับโดยมีคุณภาพชีวิตที่ดีเยี่ยม และเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน” จึงมีนโยบายเพื่อสร้างชุมชนน่าอยู่ ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพอนามัย การป้องกันและแก้ปัญหาอาชญากรรม การฝึกอาชีพ ไปจนถึงการสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสในสถานะต่างๆในชุมชน แนวทางการดำเนินนโยบาย ได้แก่

1. จัดให้มีศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร
2. ส่งเสริม สนับสนุนการฝึกและการประกอบอาชีพ
3. ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยว

ด้านที่สาม นโยบายด้านการศึกษา เน้นไปที่การทำของเดิมให้มีศักยภาพมากขึ้น ส่งเสริมพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครนนทบุรีให้มีคุณภาพ มีเป้าหมายให้เป็นโรงเรียนชั้นนำระดับประเทศ ควบคู่กับอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่โดดเด่นให้คงอยู่ แนวทางการดำเนินนโยบาย ได้แก่

1. ส่งเสริม สนับสนุนนักเรียน เรียนภาษาต่างประเทศกับเจ้าของภาษา
2. ส่งเสริม สนับสนุน การนำเทคโนโลยีและสารสนเทศมาใช้ในการเรียนการสอน
3. ส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาล
4. พัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี
5. จัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษา
6. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน
7. สนับสนุนให้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพ
8. ส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน
9. ส่งเสริม สนับสนุนบำรุงรักษาศิลปะ โบราณสถาน วัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
10. ส่งเสริม สนับสนุนด้านศาสนา
11. ส่งเสริม พัฒนาพิพิธภัณฑ์จังหวัดนนทบุรี

ด้านที่สี่ นโยบายด้านภูมิทัศน์เมือง มีหลักการที่จะบริหารจัดการ โดยยึดหลักความคุ้มค่าต่อส่วนรวมด้วยการสร้าง และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาล เพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่ โดยจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคที่มีคุณภาพได้มาตรฐานรวมทั้งการพัฒนาพื้นที่สีเขียว เพื่อความสวยงามของเมือง ตลอดจนดูแลผังเมืองเพื่อรองรับการเจริญเติบโตและการขยายตัว แนวทางการดำเนินนโยบายได้แก่

1. ปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองนทให้เป็นที่สีเขียว
2. พัฒนางานผังเมือง และควบคุมอาคาร
3. ส่งเสริม สนับสนุน โครงการมอขนาดนครนท ปี 2022 บ้านเมืองสะอาด อากาศแจ่มใส คีนชีวิตคนนทบุรี
4. ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ
5. พัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ
6. ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาตลาด
7. ส่งเสริม สนับสนุน นครนทบุรีให้เป็นถนนไร้สาย
8. บริหารจัดการระบบกำจัดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล น้ำเสีย และมลพิษต่างๆ
9. ส่งเสริม สนับสนุน บำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอทั้งสี่ด้านพัฒนามาจากนโยบายที่ใช้หาเสียงก่อนการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2555 หน้าที่จะอยู่ที่การมุ่งนำเสนอผลงานแก่อย่างความสำเร็จของการบริหารจัดการน้ำในภาวะอุทกภัยใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2554 จนทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของเขตเทศบาลรอดพ้นจากวิกฤตมาได้ ต่างจากพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆในจังหวัดนทบุรีที่ได้รับความเสียหายอย่างหนัก ควบคู่ไปกับการแสดงวิสัยทัศน์ที่ต่อยอดมาจากประสบการณ์จนนำไปสู่การเสนอแนวทางการป้องกันน้ำท่วมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีนโยบายอื่นๆซึ่งส่วนมากจะมาจากแผนงานที่ทำค้างไว้ตั้งแต่สมัยที่ดำรงตำแหน่งอยู่ และขอเรียกร้องในระดับชุมชนที่เครือข่ายของนายสมนึกได้ทำการรวบรวมขึ้นมาใหม่และนำมาเปรียบเทียบกับแผนประชาคมระดับชุมชนฉบับเดิม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการทำงานและความใส่ใจในข้อเรียกร้องต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละชุมชน

ในส่วนนี้เองถือเป็นความได้เปรียบจากการเป็นผู้บริหารเก่าที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ความโดดเด่นของนโยบายที่ประสบความสำเร็จและชาวบ้านสามารถจับต้องได้จริง มีผลอย่างยิ่งต่อการสร้างภาพจำที่ดีของผู้นำท้องถิ่นเจ้าของนโยบายนั้น และในความเห็นของผู้วิจัยนโยบายในลำดับรองลงไปจึงกลายเป็นเพียงตัวเสริมภาพลักษณ์ให้กับพระเอกของเรื่องหรือผู้กอบกู้วิกฤตบ้านเมืองไปโดยปริยาย ซึ่งในประเด็นนี้มีความสำคัญต่อการอธิบายเกี่ยวกับโลกทัศน์และมโนสำนึกทางการเมืองของชาวบ้าน ว่ามันไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดเลยที่ชาวบ้านจะไม่สามารถจดจำนโยบายทุกข้อของผู้สมัครฯได้ ในทางตรงกันข้ามพวกเขาอาจจะจำไม่ได้เลยสักข้อเดียวเสียด้วยซ้ำไป เพราะพวกเขาได้ย้ายไปให้ความสนใจที่มากกว่ากับตัวบุคคลในทำนองที่เป็นภาพจำของผู้นำในดวงใจ กระนั้นก็ตามภาพจำที่ว่านี้หาใช่จะได้มาเองโดยไม่ต้องทำอะไร ในมุมมองของชาวบ้านการจะเป็นผู้นำในดวงใจได้จะต้องหมายถึงผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการเสนอและบังคับใช้นโยบายอย่างเป็นรูปธรรม จากข้อสังเกตนี้จึงอธิบายได้ว่า ชาวบ้านย่อมสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยชุดความคิดที่เชื่อมโยงกับความเข้มข้นของนโยบายได้ โดยไม่จำเป็นต้องท่องจำได้ว่าผู้สมัครฯแต่ละคนเสนออะไรบ้างแบบงูๆปลาๆ หรือหลงเพื่อไปกบ้นโยบายขายฝันจากผู้สมัครฯที่ไม่เป็นที่รู้จักนั่นเอง

4.7 โครงการการพัฒนาและงบประมาณตามแผนพัฒนาสามปีของเทศบาลนครนทบุรี (2555-2557)⁸⁶

โครงการพัฒนาในท้องถิ่นและโดยเฉพาะที่มีผลต่อชุมชนมั่งมีแทบทั้งหมดบริหารจัดการโดยเทศบาลนครนทบุรี นับตั้งแต่การวางโครงสร้างพื้นฐานต่อเติมจากที่เคยมี การสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กในพื้นที่ตรอกซอกซอย การบุกเบิกถนนดินลูกรัง ไปจนถึงการวางระบบท่อระบายน้ำที่ทันสมัย ได้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่พื้นที่จนเติบโตเป็นสภาพเมืองที่ล้อมกรอบชุมชนดั้งเดิมมากยิ่งขึ้น เข้าไปทุกขณะ ชุมชนมั่งมีในฐานะที่เป็นชุมชนเก่าแก่ก็จำต้องปรับตัวและมีสภาพทางกายภาพที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากนี้ด้านโครงสร้างพื้นฐานในอดีตแล้ว ปัจจุบันเทศบาลนครนทบุรียังใช้งบประมาณไปเพื่อการพัฒนาบุคลากร เช่น ส่งผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชนเข้ารับการอบรมสัมมนาเรื่องการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ การส่งพนักงาน

⁸⁶ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เทศบาลนครนทบุรี และเอกสารประกอบ กองวิชาการและแผนงานเทศบาลนครนทบุรี, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลนครนทบุรี พ.ศ.2558-2561. และ พรศรี กิจธรรม, ฝ่าวิกฤตน้ำท่วมมหาโหด 2554 เทศบาลนครนทบุรี. หน้า 32-34.

เทศบาลเข้ารับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งนิยมจะศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ การปกครองส่วนท้องถิ่น และสาธารณสุขศาสตร์ ตามลำดับ เป็นต้น

สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่นๆ อย่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมทั้งจังหวัด โดยมากแล้วโครงการและการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะเป็นไปเพื่อการสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงของการพัฒนาระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาลและตำบล ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบายหรือการพูดคุยระหว่างนักการเมืองกับนักการเมือง มากกว่าจะเป็นเรื่องที่ประชาชนในพื้นที่จะสัมผัสหรือได้รับผลกระทบจากนโยบายจริงๆ ในทางปฏิบัติแล้วชาวบ้านจึงเข้าใจว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นของไกลตัว ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน และให้ภาพที่ไม่แตกต่างไปจากบทบาทของการปกครองระดับภูมิภาคมากนัก ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะบทบาทที่เข้มข้นของเทศบาลนครนนทบุรีเป็นปัจจัยหนุนด้วยเช่นกัน ดังนั้นในงานชิ้นนี้ผู้วิจัยจึงเน้นไปที่บทบาทของเทศบาลเป็นหลักในการศึกษา

งานวิเคราะห์นโยบายและแผน ฝ่ายแผนงานและงบประมาณ ร่วมกับกองวิชาการของเทศบาลได้จัดทำรายงานแสดงผลการพัฒนาในแผนพัฒนาสามปี เทศบาลนครนนทบุรี แสดงรายละเอียดจำนวนโครงการและงบประมาณที่ได้ใช้จริง สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีสุขภาวะที่ดี มีรายได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

- ปี พ.ศ. 2555	181 โครงการ	งบประมาณ 609,869,500 บาท
- ปี พ.ศ. 2556	150 โครงการ	งบประมาณ 536,738,250 บาท
- ปี พ.ศ. 2557	91 โครงการ	งบประมาณ 609,246,200 บาท

เป็นการพัฒนาและส่งเสริมเรื่องที่อยู่ให้ดียิ่งขึ้น โดยครอบคลุมเรื่องหลักๆ เช่น สนับสนุนการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน การป้องกันและเฝ้าระวังยาเสพติด การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กเล็ก คนชราและผู้ด้อยโอกาส การสนับสนุนงานสังคมสงเคราะห์

การจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขสุขชุมชน การสร้างสวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเล่นกีฬา การบริหารจัดการขยะและมลพิษ สนับสนุนการลงทุนทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม สนับสนุนการพาณิชย์และการลงทุน เป็นต้น

2. การพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลโดยเน้นบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของประชาชน

- ปี พ.ศ. 2555	396 โครงการ	งบประมาณ 1,460,303,935 บาท
- ปี พ.ศ. 2556	307 โครงการ	งบประมาณ 777,493,500 บาท
- ปี พ.ศ. 2557	251 โครงการ	งบประมาณ 1,284,211,220 บาท

เป็นการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและเพื่อสร้างสิ่งใหม่ หรือเพื่อขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยครอบคลุมเรื่องหลักๆ เช่น การพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายขององค์กรภาคประชาชน พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเฉพาะในเรื่องการทำแผนชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางของนโยบายและโครงการต่างๆ การปรับปรุงการบริการประชาชนในที่ทำกรเทศบาลให้มีความทันสมัย สะดวก รวดเร็ว และมีภูมิทัศน์ที่ดี การบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ในพื้นที่ทั้งทางบก ทางน้ำและทางระบายน้ำ สนับสนุนงานวิจัยด้านผังเมืองและการใช้ประโยชน์จากที่ดินรวมถึงการควบคุมอาคาร การบำรุงรักษาและพัฒนาระบบไฟฟ้าและประปา การก่อสร้างและบำรุงรักษาตลาดท่าเรือข้ามฟากและที่จอดรถ การสนับสนุนด้านศาสนา จารีตและวัฒนธรรม งานปรับปรุงป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยอย่างการรับมือกับอุทกภัยใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2554 และการฟื้นฟูหลังจากนั้น เป็นต้น

3. การเร่งพัฒนาศักยภาพทรัพยากรบุคลากรในการปฏิบัติงานโดยอาศัยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ปี พ.ศ. 2555	25 โครงการ	งบประมาณ 12,830,000 บาท
- ปี พ.ศ. 2556	19 โครงการ	งบประมาณ 18,952,300 บาท

- ปี พ.ศ. 2557 13 โครงการ งบประมาณ 7,418,500 บาท

ใช้ไปกับการพัฒนาส่งเสริมเทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมถึงการจัดฝึกอบรมบุคลากรในเทศบาล

รวมงบประมาณทั้งสิ้นในแต่ละปี

- ปี พ.ศ. 2555 602 โครงการ งบประมาณ 2,083,003,435 บาท
- ปี พ.ศ. 2556 476 โครงการ งบประมาณ 1,333,184,050 บาท
- ปี พ.ศ. 2557 355 โครงการ งบประมาณ 1,900,875,920 บาท

เทศบาลได้ทำงานร่วมกับกระทรวงมหาดไทยผ่านทางกรมการพัฒนาชุมชนและสำนักงานพัฒนาชุมชนของจังหวัด เพื่อกำหนดข้อสรุปสำหรับการวางแผนหลักของการพัฒนาท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญไปที่การส่งเสริมให้ประชาชนสามารถคิดและเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเอง จึงมีการสนับสนุนให้เกิดโครงการประเภทการส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะขึ้นเป็นจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบการใช้งบประมาณไปในแต่ละด้านจะเห็นได้ว่า ด้านการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลโดยเน้นบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีจำนวนโครงการมากที่สุดและการใช้งบประมาณเป็นมูลค่าสูงที่สุดด้วย

ตัวอย่างที่สำคัญคือโครงการคลองสวยน้ำใส ซึ่งเป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก็คือแม่น้ำลำคลองในเขตชุมชนของตนเอง ความสำเร็จของกิจกรรมดังกล่าวเริ่มเห็นผลชัดเจนในปีที่ 3 ขยายขอบเขตของพื้นที่จัดโครงการจาก 35 ชุมชนไปเป็น 52 ชุมชน กินพื้นที่ทั้งสิ้น 24 คลอง โดยชุมชนมั่งมีเป็นหนึ่งในชุมชนเริ่มแรกที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ ปัจจุบัน (2558) ดำเนินงานมาแล้วเป็นปีที่ 9 รูปแบบของโครงการจะเป็นการจัดประกวดคลองสวยน้ำใสแข่งขันกันเป็นชุมชน ดำเนินงานและบริหารงบประมาณกันเองในชุมชนโดยคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการระดมชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม ชุมชนมั่งมี

เองก็เคยชนะและได้รับรางวัลชุมชนดีเด่นด้านความสะอาด และเงินรางวัลกว่า 60,000 บาท ไว้สำหรับเป็นทุนหมุนเวียนและใช้จัดกิจกรรมของชุมชนต่อไป

4.8 นัยยะสำคัญของการเลือกตั้งที่มีต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น

นโยบายที่นำไปใช้จริงกับที่ได้หาเสียงและแถลงต่อสภาไว้ มีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจน ทั้งในแง่จำนวนโครงการและเม็ดเงินลงทุนทางงบประมาณที่ต้องจ่ายไป หลักๆคงจะหนีไม่พ้นเรื่องการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งต่อยอดมาเป็นการวางแผนป้องกันน้ำท่วมอย่างยั่งยืน งบประมาณหลักๆของนโยบายนี้ถูกนำไปใช้จริงในหมวดหมู่การพัฒนาาระบบบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลโดยเน้นบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในขณะที่นโยบายอื่นๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา คุณภาพชีวิต และภูมิทัศน์เมือง จะกระจายกันไปในหมวดการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีสุขภาวะที่ดี มีรายได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งมีการใช้จ่ายจริงในทางงบประมาณเป็นลำดับรองลงมา

ข้อเท็จจริงนี้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อนโยบายที่หาเสียงไว้สอดคล้องกับโครงการที่นำไปใช้จริงอย่างไม่ถูกชะเลย แสดงว่าการเลือกตั้งมีนัยยะสำคัญต่อการกำหนดนโยบายในเบื้องต้นมากพอสมควร กล่าวคือ นายกเทศมนตรีตระหนักดีว่าข้อเสนอที่จับต้องได้ในรูปของผลงานที่ผ่านมานั้น เป็นปัจจัยสำคัญให้ตนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งกลับมาทุกสมัย นโยบายกลายเป็นสิ่งที่ถูกจับจ้องโดยประชาชนตั้งแต่สมัยที่สองของการลงสมัครฯ ความสำเร็จทางนโยบายได้สะสมและสร้างภาพจำของผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ ในทำนองที่ว่า ใจถึงฟังได้และเป็นคนจริง ความคาดหวังต่อนโยบายสำหรับผู้บริหารคนเดิมจึงไม่อาจเป็นเรื่องหลักลอยได้อีกต่อไป แม้ชาวบ้านอาจจะไม่ได้พูดคุยเรื่องนโยบายในชีวิตประจำวันหรือจดจำได้ว่าพวกเขาไปเลือกคนคนนี้เพราะนโยบายใดอีกต่อไปแล้วก็ตาม ความสำคัญของการเลือกตั้งคือการผลักดันให้นโยบายถูกนำไปใช้จริง กล่าวได้ว่ากลไกความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง นโยบาย และชาวบ้านผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ดำเนินไปอย่างซับซ้อนแต่มั่นคงและไม่อาจถูกแปรเปลี่ยนหรือตีค่าเป็นอย่างอื่นได้ง่ายๆ

เมื่อลองตั้งคำถามตรงกับชาวบ้านว่าคุณลงคะแนนให้นายกฯสมนึกเพราะชื่นชอบนโยบายอะไรของเขาเป็นพิเศษบ้าง ชาวบ้านจำนวนหนึ่งจะรู้สึกสับสนในการตอบคำถามนี้ และหลายรายต่อนึกอยู่นานกว่าจะตอบนโยบายเด่นๆออกมาได้สักข้อหนึ่ง ในขณะที่การถามว่าคุณลงคะแนนให้นายกฯ

สมนึกเพราะอะไร เราจะได้รับคำตอบที่รวดเร็วและง่ายกว่ามาก ในทำนองที่ว่า “เพราะเขาเป็นคน เก่ง” “เพราะเขาทำงานจริง” รวมถึง “เพราะเขาเป็นกันเอง ถ้าเจอตามงานนะ มีเรื่องอะไรก็เข้าไป บอกเขาได้เลย”⁸⁷ ข้อแตกต่างระหว่างท่าทีในการตอบสนองต่อคำถามทั้งสองข้อนี้ แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านไม่ได้เก็บเรื่องนโยบายมาเป็นภาพจำมากเท่ากับความเป็นผู้นำที่ดีของผู้ลงสมัครฯ ข้อค้นพบ ดังกล่าวหากพิจารณาอย่างหยาบๆหรือมีอคติแอบแฝง ดูเหมือนจะเป็นการชักชวนให้เข้าใจชาวบ้าน ในทางลบ ว่าไร้เดียงสาต่อเนื้อหาสาระทางนโยบายและยึดติดกับตัวบุคคล ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยที่จะกล่าว สรุพออย่างผิวเผินเช่นนั้น ในทางตรงกันข้าม ผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านได้ตัดสินใจเลือกผู้สมัครฯจาก นโยบายอย่างแน่นอน แต่ไม่จำเป็นว่าพวกเขาจะต้องมีท่าทีตื่นรู้หรือจดจำเนื้อหาการนำเสนอ นโยบาย ได้เสมอไป ความแข็งแรงของฐานทางนโยบายได้ทำงานพุ่งตรงไปที่ตัวผู้สมัครฯ เสริมสร้างให้มี ภาพลักษณ์ที่ดี ส่งผลให้ชาวบ้านจดจำเขาได้มากกว่าตัวนโยบายที่เขาเคยทำและตัดสินใจที่จะ ลงคะแนนให้ กล่าวคือ ภาพจำดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่มีผลงานทางนโยบายที่ดีในอดีต ควบคู่ไปกับการรักษามาตรฐานในปัจจุบัน

ท่าทีการตระหนักรู้ในเนื้อหาสาระของนโยบาย ไม่ได้สำคัญไปกว่าการที่นโยบายมีอิทธิพลต่อ การตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวบ้านจริงๆ โดยที่พวกเขาอาจไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่ง พูดว่า “ฉันเลือกตาสมนึกนะ ก็ไม่รู้หรอกนะว่าเขามีนโยบายอะไร แต่ตั้งแต่เขาเป็น(นายกฯ)มา ทุก อย่างมันก็ดีขึ้นเรื่อยๆ น้ำก็ไม่ท่วมด้วย”⁸⁸ จะเห็นได้ว่าชุมชนยังมี วิธีเชื่อมโยงตนเองกับนโยบายผ่าน ประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งโดยมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแก้ปัญหาปากท้อง ภัยพิบัติทาง ธรรมชาติ หรือเรื่องใหญ่ๆที่จับต้องได้ อย่างไรก็ตามพวกเขาผูกพันกับผู้ที่สามารถตอบสนองต่อปัญหา เหล่านั้นได้ดีมากกว่าวิธีการหรือคำโฆษณาชวนเชื่อทางนโยบายถึงอนาคตอันไกล และในหลายครั้ง ระบบคุณค่ากลางของชุมชนหรือความปรารถนาของชาวบ้านได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการเข้าไป กำกับกลไกการกำหนดนโยบายของผู้สมัครฯที่ใช้หาในการเสี่ยงได้อย่างแยบยลอีกด้วย

การรับรู้เรื่องนโยบายของนายกฯสมนึกในมุมมองของชาวบ้านเป็นไปในบรรยากาศที่เรียบ เฉย ทั้งในช่วงหาเสียงเลือกตั้งและการแถลงนโยบายต่อสภาเทศบาล การใช้คำขวัญ “ใจถึงฟังได้” หรือการนำเสนอเนื้อหาที่ต่อยอดจากเรื่องเก่าๆ รวมถึงการต่อยอดความสำเร็จของผลงานที่ผ่านมา

⁸⁷ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 19 กรกฎาคม 2557.

⁸⁸ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 19 กรกฎาคม 2557.

นับว่าไม่มีสีสันมากนักเมื่อเทียบกับผู้สมัครรายอื่นที่มุ่งเน้นนำเสนอสิ่งแปลกใหม่และการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามภาพจำของนายกฯ สมณีกกลับยังคงเป็นที่พูดถึงในวงกว้างกว่า ซึ่งนั่นแปลว่าทิศทางการรณรงค์หาเสียงของนายกฯ สมณีกแบบไม่หือหวานั้น ดำเนินมาถูกทางแล้ว ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า “เขารู้ว่าเขาไม่ต้องขายอะไรอะดีแล้ว ก็ทำมาให้เห็นอยู่ ขายเยอะไป ยิ่งไม่รู้ว่าจะทำได้จริงหรือเปล่า”⁸⁹ และยังสะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจของคนในชุมชนมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับความน่าเชื่อถือและการทำได้จริง ดังที่คณะกรรมการชุมชนคนหนึ่งได้สรุปให้ผู้วิจัยฟังว่า “คู่แข่งนี้เข้าไม่ถึงเลย มีหลายคนพยายามเข้ามา แต่คะแนนทิ้งห่าง ก็พอมีชื่อรู้จักกันในนพื้นที่แหละ บางคนเคยทำงานในกระทรวง ก็มาสมัคร ผมเคยเจอเขาที่อนามัย เขายื่นนามบัตรให้ บอกผมว่าช่วยลงให้เบอร์นี้หน่อยนะ ผมก็ไม่ลงแต่รับมา (หัวเราะ..) ประเด็นไม่ใช่เรื่องพวกเขาพวกเรานะ แต่มันไม่มีผลงาน อะไรจะทำให้เราวางใจได้ล่ะ”⁹⁰ ในอีกแง่หนึ่งการพยายามเตือนความทรงจำเรื่องนโยบายเด่นๆซึ่งทำได้จริงและเป็นเรื่องที่ชาวบ้านจับต้องได้ ก็ดูเหมือนว่าจะจัดวางความเหมาะสมพอดีได้อย่างลงตัว ดังที่ผู้หญิงในชุมชนคนหนึ่งยืนยันเหตุผลที่เธอเลือกนายกฯ สมณีกว่า “นโยบายอื่นนี่ก็ไม่ออกนะ แต่เขาช่วยเรื่องน้ำท่วมไง บ้านที่จริงๆต้องท่วมไปแล้ว เสียหายหมดตัวเลยนะถ้าท่วมอะ แต่เขาทำได้ดี เขาช่วยเอาไว้ พี่ก็เลยเลือกเขา”⁹¹

ในขณะที่มีนโยบายอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีการใช้งบประมาณในการดำเนินการที่สูง และเป็นเรื่องที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาทุกสมัยจนน่าจะเป็นอีกหนึ่งผลงานที่โดดเด่นของนายกฯ สมณีกได้ แต่กระนั้นกลับไม่ได้มีการนำเสนอผ่านการรณรงค์หาเสียงเลย ข้อจำกัดที่สำคัญของนโยบายประเภทนี้คือความซับซ้อนของการตีความคำว่า “การพัฒนา” และ “ความทันสมัย” ในด้านหนึ่งมันจะได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีกับภาพลักษณ์ของผู้ปกครองที่เข้าถึงง่ายและให้ความสำคัญกับประชาชน แต่ในขณะเดียวกัน การใช้งบประมาณที่สูงกับเรื่องที่ไม่ใช่การแก้ปัญหาใหญ่ๆที่จับต้องได้หรือทุกคนตระหนักรู้ร่วมกัน จะกลายเป็นจุดอ่อนสำคัญให้นักการเมืองฝ่ายตรงข้ามเข้าไปยึดพื้นที่ของระบบคุณค่าที่กำลังทำหน้าที่โต้กลับต่อความทันสมัยที่ฟังเพือนี่และกล่าวโจมตีเพื่อลดความน่าเชื่อถือจนสามารถดึงคะแนนความนิยมไปเป็นของตนได้ นโยบายที่กำลังพูดถึงนี้คือโครงการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งเน้นพัฒนา การให้บริการทุกระดับของเทศบาล ที่ประชาชน

⁸⁹ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 18 กรกฎาคม 2557.

⁹⁰ สนทนอย่างไม่เป็นทางการ พี่แดง(นามสมมติ), 20 กรกฎาคม 2557.

⁹¹ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 20 กรกฎาคม 2557.

จะต้องเข้ามาติดต่อโดยตรง เช่น การทำทะเบียนบ้านหรือการทำบัตรประชาชน เป็นต้น ให้มีความทันสมัย รวดเร็ว และสะดวกสบายที่สุด ทั้งนี้สภาพแวดล้อมของที่ทำการเทศบาลก็พัฒนาเป็นอาคารขนาดใหญ่หลายชั้น ติดเครื่องปรับอากาศทั้งอาคาร มีลิฟต์หลายเพื่อต้อนรับคนจำนวนมาก และห้องนำสะอาดคอยให้บริการ อาคารดังกล่าวเป็นอาคารใหม่สร้างติดกับที่ทำการเทศบาลเดิม ที่ยังคงใช้งานอยู่สำหรับเป็นที่ตั้งของหน่วยงานอย่างสำนึกและกองในสังกัดของเทศบาล

นอกจากระบบการติดต่อราชการที่เป็นการงานบริการหลักแล้ว อาคารใหม่ยังเป็นเสมือนศูนย์กระจายข้อมูลข่าวสารของเทศบาล โดยภายในอาคารชั้นหนึ่ง ได้จัดให้มีที่นั่งโซฟาจำนวนมากเพื่อรองรับประชาชนผู้มาใช้บริการ มีจอภาพLCD(จอผลึกเหลว)ฉายรายการข่าวของสถานีโทรทัศน์ทั่วไปตัดสลับกับข้อมูลประชาสัมพันธ์และภาพกิจกรรมต่างๆของเทศบาล ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติที่จะเห็นว่ามีประชาชนจำนวนมากให้ความสนใจมานั่งดูอย่างไม่เร่งรีบ ในวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เป็นการฉายรายการสารคดีสั้นที่ทางเทศบาลจัดทำขึ้นเองเกี่ยวกับการจัดงานตรุษจีนนนทบุรี 2015 ที่บริเวณริมเขื่อนท่าหน้านนทบุรี ในรายการดังกล่าวมีการนำเสนอภาพบรรยากาศพร้อมคำบรรยายความยิ่งใหญ่ของรูปแบบเวที แสง สี เสียงและการแสดงบนแม่น้ำเจ้าพระยา อาทิการแสดงชุด “มังกรเจ้าพระยาดิ่งเหินฟ้ามหานที” ที่มีความสวยงามไม่แพ้การแสดงเปิดงานสำคัญหรืองานเปิดตัวสินค้าของบริษัทเอกชนที่ต้องใช้งบประมาณสูงเลย โดยในระหว่างที่ดูสารคดีอยู่นั้นพี่ชาวบ้านที่อาสาพาผู้วิจัยมาที่ทำการเทศบาล ก็ได้เล่าถึงความใส่ใจของนายกฯสมนึกที่มีต่อความสุขของประชาชนผ่านการชื่นชมภาพรวมของงานตรุษจีนและความอลังการของการแสดงดังกล่าวไปด้วย

ด้วยความเหมาะสมด้านขนาดพื้นที่ใช้สอย บริเวณลานกว้างชั้นหนึ่งของอาคารใหม่จึงมักเป็นที่จัดกิจกรรมพิเศษที่เปิดโอกาสให้คนทั่วไปเข้าร่วมได้ อาทิ กิจกรรมสอนแอโรบิกส์แดนซ์ ที่จัดเป็นประจำในช่วงเย็นของวันทำการ ซึ่งได้รับความสนใจจากคนทั่วไปเป็นอย่างมากวัดได้จากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อมองลงไปจากชั้นสองจะเห็นเหมือนกองทัพนักเต้นจำนวนมากซึ่งประกอบไปด้วยชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เทศบาลต่างขยับร่างกายกันอย่างเอาจริงเอาจังโดยพร้อมเพรียง ชาวบ้านคนหนึ่งในกลุ่มชมรมังมิให้ความเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมนี้ว่า “พี่ไม่เต้น เต้นไม่เป็น แต่ไปดูเค้าเต้น ไปจำๆ มาเต้นเองที่บ้าน ว่างๆพี่ก็ไปดูตลอดแหละ”⁹² แสดงให้เห็นว่าในมุมมองของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งโครงการในลักษณะนี้นอกจากจะมีประโยชน์ต่อพวกเขาแล้ว มันยังช่วยทำให้ภาพความเป็นทางการ

⁹² ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 18 มีนาคม 2558.

และความเป็นผู้ปกครองของเจ้าหน้าที่ในเทศบาลลดลงไปด้วย ช่องว่างที่เล็กลงส่งผลให้การสื่อสารระหว่างกันเป็นไปอย่างคล่องตัวและเป็นกันเองมากยิ่งขึ้น

อีกหนึ่งนโยบายที่สอดรับกันดีกับบรรยากาศแบบไม่ตึงเครียดของที่ทำการเทศบาล คือการอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าพบหรือร้องเรียนปัญหาต่อตัวนายกเทศมนตรีได้โดยตรง ซึ่งหากนายกฯ สมนึก ไม่อยู่ สามารถฝากเรื่องไว้กับสำนักปลัดเทศบาลนครนนทบุรีได้ สำหรับขั้นตอนการเข้าพบก็ไม่มี ความยุ่งยากเชิงเทคนิคแต่ประการใด โดยห้องนายกเทศมนตรีและสำนักปลัดเทศบาลนครนนทบุรีจะอยู่ที่ ชั้น 3 ของอาคารใหม่เช่นเดียวกัน ชาวบ้านสามารถขึ้นมาติดต่อนำหน้าห้องนายกเทศมนตรีได้โดยไม่ต้อง มีการแลกเปลี่ยนหรือตรวจเข้มโดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยแต่อย่างใด อีกทั้งหากมีข้อสงสัยหรือ ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมสามารถสอบถามได้จากเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ซึ่งคอยอำนวยความสะดวกอยู่ที่ ชั้นหนึ่งได้เลย จะเห็นได้ว่าความรู้สึกที่ผ่อนคลายจากผู้บริหารสูงสุดย่อมทำให้แนวทางการให้บริการ ของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับไหลเวียนลงมาต้องแปรผันตามไปในทิศทางเดียวกันด้วย แม้ว่าในทางปฏิบัติ แล้วจะมีชาวบ้านที่เข้ามาร้องเรียนผ่านกลไกนี้เป็นจำนวนไม่มากนัก ซึ่งในมุมมองของชาวบ้านมองว่าไม่ใช่ ว่าพวกเขาไม่กล้าเข้าพบเพราะเกรงกลัวแต่ไม่ทำบ่อยเพราะเกรงใจมากกว่า ประกอบกับยังมีช่องทาง อื่นอีกมากที่สามารถพบเจอนายกฯ สมนึกได้ด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเองในระดับเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ด้ คุกูปการที่แท้จริงของนโยบายนี้กลับเป็นเรื่องผลลัพธ์ในทางบวกต่อการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความ มั่นใจในสถานะแห่งความเป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง โดยมีหลักประกันที่ยั่งยืนอย่างการเลือกตั้งเป็น เครื่องมือในการต่อรอง

จากการทบทวนถึงการแสดงออกในชีวิตประจำวันของชาวบ้านควบคู่ไปกับการนำเสนอและ การดำเนินนโยบายจริงของนักการเมืองท้องถิ่นผ่านมุมมองเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ได้ชี้ให้เห็นว่าในการ ให้คุณค่ากับการเลือกตั้งมีลักษณะที่ถูกทำให้เป็นสิ่งที่ต้องตอบสนองต่อความคาดหวังในระดับท้องถิ่น เป็นอย่างมาก กระบวนการที่ทำให้การเมืองเป็นเรื่องของการตอบสนองต่อปัญหา ถือได้ว่าเป็นส่วน หนึ่งของระบบคุณค่าในท้องถิ่นซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนดั้งเดิมกับการตีความคุณค่าของการพัฒนาและความทันสมัยที่หลากหลาย เมื่อมีการปะทะเรื่องความหมายใหม่ของการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นด้วยตัวแสดงที่ถูกกำหนดตำแหน่งแห่งที่ ที่ต่างกัน ระบบคุณค่าที่ชาวบ้านจะนำมาพิจารณาการเมืองจึงไม่สามารถอธิบายเป็นสูตรสำเร็จในแง่ ของรูปแบบความต้องการภายใต้มาตรฐานหนึ่งเดียวได้ ความซับซ้อนของการให้ความสำคัญต่อการ

เลือกตั้งผ่านการพิจารณาความสามารถในการบริหารจัดการของผู้ลงสมัครฯแต่ละคน เป็นเรื่องที่
 นักการเมืองท้องถิ่นต้องทำความเข้าใจไม่ใช่แค่ว่าชาวบ้านตระหนักรู้ต่อสิ่งที่ตนเองต้องการเพียงด้าน
 เดียวแต่หมายถึงนักการเมืองที่ต้องการจะประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งเองต้องสร้าง
 ความสัมพันธ์อันดีให้เข้ากันได้กับเงื่อนไขของการให้คุณค่าต่อการเลือกตั้งในความหมายของชาวบ้าน
 ด้วย

กรณีศึกษาของนายกาสมนีกได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความพยายามดังกล่าวผ่านวิธีคิดในการ
 กำหนดนโยบายทั้ง 2 ประการได้แก่ ประการแรก การต่อยอดภาพจำของผู้เป็นที่เชื่อมโยงกับนโยบาย
 ซึ่งทำได้จริง ความจำเป็นที่ต้องมีนโยบายประเภทนี้คือการเป็นเงื่อนไขตัดสินความสำเร็จของการได้รับ
 ชัยชนะในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง มันสะท้อนว่าการเลือกตั้งสำคัญต่อการกำหนดนโยบายอย่างแน่นอน
 โดยการเลือกตั้งได้กลายเป็นกลไกที่สะท้อนถึงความสำเร็จของระบบคุณค่าในท้องถิ่นที่เต็มเปี่ยมไป
 ด้วยความปรารถนาของชาวบ้านซึ่งนักการเมืองท้องถิ่นต้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
 ในขณะเดียวกันที่ชาวบ้านเองก็มีลักษณะที่ก้าวข้ามพ้นการยึดติดกับตัวบุคคลและนโยบายประชานิยม
 เพราะทั้งสองสิ่งนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบคุณค่าดังกล่าวซึ่งกว้างขวางและเกิดขึ้นมาก่อน
 นักการเมืองจึงไม่อาจเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ควบคุมการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านผ่านนโยบาย
 ได้ ในทางกลับกันพวกเขาต้องอยู่ภายใต้โครงข่ายแห่งสายใยอำนาจนี้ที่ไม่มีทางเลือกตราบเท่าที่
 การเลือกตั้งยังเป็นหนทางเดียวในการขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่นของพวกเขา

ประการที่สอง การจัดให้มีระบบการบริการประชาชนที่ดีและการยกระดับสภาพแวดล้อม
 ของที่ทำการเทศบาลให้มีความสะดวกสบายเพื่อลดความเป็นทางการลง ซึ่งแม้ว่าจะจะเป็นนโยบายที่มี
 ความสัมพันธ์ต่อการเป็นเป้าโจมตีของนักการเมืองและชาวบ้านผู้สนับสนุนอีกฝ่าย เห็นได้จากการที่
 นายกาสมนีกเลือกนำเสนอนโยบายนี้อย่างระมัดระวังในที่ทางที่เหมาะสมไม่สุดโต่งจนเกินไป โดย
 ตระหนักดีว่าความใจกว้างของนักการเมืองที่ใช้เงินหรืองบประมาณมหาศาลในการบันดลให้เกิด
 กิจกรรมต่างๆอย่างเอิกเกริก ทั้งยังไม่เชื่อมโยงกับเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่จับต้องได้เท่าที่ควร ย่อม
 ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบถึงการนำเสนอที่โจ่งแจ้งและฟุ้งเฟ้อ รวมถึงการถามหาความ
 โปร่งใสในเรื่องที่มาของเงินที่ใช้ไป การเลือกกำหนดภาพลักษณ์ของนักการเมืองผ่านการนำเสนอ
 นโยบายจึงกลายเป็นเรื่องซึ่งเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องคำนึงถึงอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่
 ความคาดหวังของชาวบ้านเป็นไปอย่างซับซ้อนและไม่มีทางที่จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ อย่างไรก็ตาม

ความจำเป็นในการมีอยู่ของนโยบายที่เป็นเสมือนดาบสองคมเช่นนี้ก็กลับมีพลังในการอธิบายถึงสำคัญต่อการยืนยันสถานะของชาวบ้านว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจต่อรองทางการเมือง กล่าวคือพวกเขามีตัวตนในสายต่านักการเมืองแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในห้วงเวลาของการเลือกตั้งหรือการนำเสนอโยบายก็ตาม โดยใช้การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือในการจัดวางอำนาจของตนเองในฐานะของผู้ใช้สิทธิ์ลงคะแนนเสียงเข้ากับโครงข่ายความสัมพันธ์ทางการเมืองได้อย่างลงตัว ด้วยพื้นฐานที่ตระหนักรู้ถึงโอกาสของตนในระบบการเมืองท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ในชุมชนมั่งมี การเลือกตั้งระดับท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่ฝังอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อน ด้วยการตีความสิ่งที่มีคุณค่าในบริบทของความคาดหวังจากตัวแสดงที่หลากหลายนั้นแสดงว่าชุมชนนี้ไม่ได้ถูกรอบงำด้วยระบบอุปถัมภ์ที่เด็ดขาดและตายตัว และเมื่อสิ่งที่เป็นรูปธรรมของความคาดหวังเหล่านั้น หมายถึงการที่ชาวบ้านให้คุณค่าต่อภาพจำของผู้สมัครฯแต่ละฝ่ายผ่านการตระหนักรู้ถึงนโยบายของพวกเขา การเลือกตั้งจึงมีนัยยะสำคัญต่อนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นทั้งทางตรง ที่นโยบายได้ถูกนำมาใช้ในฐานะส่วนหนึ่งของระบบคุณค่าสำหรับการกำหนดการตัดสินใจของชาวบ้านว่าจะสนับสนุนผู้สมัครฯคนใดในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง และทางอ้อม ที่คำว่าผู้ลงคะแนนเสียงได้กลายเป็นสถานะที่ถูกจัดวางอยู่บนโครงสร้างทางอำนาจในท้องถิ่นได้อย่างมั่นคงนั่นเอง

บทที่ 5 โลกทัศน์ และปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน⁹³

ในบทนี้จะเป็นการพิจารณาชุมชนมั่งมี ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยคนที่มีรายได้ต่ำ หาเช้ากินค่ำ หรือเป็นคนจนในเมือง และคนชนบทที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงาน ตามสภาพที่เป็นจริงมากที่สุด และไม่มองแบบเหมากับรวมภาพลักษณะในแบบที่ยึดติดกับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ จากข้อมูลพื้นฐานและบทวิเคราะห์ที่นำเสนอในบทที่ 4 จะเห็นได้ว่า ชุมชนไม่ได้มีลักษณะเรียงง่ายเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่เต็มไปด้วยความขัดแย้งของตัวแสดงที่หลากหลายอันมีลักษณะของการไม่สยบยอมต่ออำนาจใดเพียงหนึ่งเดียว ดังนั้นการต่อรองโดยเชื่อมโยงตนเองเข้ากับโครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ซับซ้อนผ่านการจัดวางตนเองบนสถานะของ “ผู้มีสิทธิ์ลงคะแนน” จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันก็มีเส้นแบ่งบางๆระหว่างกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงกับการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมประเภทจัดตั้ง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาเพื่อเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจโลกทัศน์ทางการเมืองของชาวบ้านในภาพที่กว้างออกไป

แน่นอนว่าเราไม่อาจนำกรณีศึกษาระดับชุมชนมาอธิบายประเด็นทางนโยบายและการเลือกตั้งระดับชาติได้ทั้งหมด และงานชิ้นนี้ก็ไม่ได้เสนอว่าชุมชนมั่งมีเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดในการนำเสนอภาพลักษณ์ของคนจนในเมือง หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้จะต้องเกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้านอื่นๆอีกด้วย หากแต่วิถยานิพนธ์ชิ้นนี้มีความสำคัญในแง่ที่เป็นการเผยให้เห็นถึงสภาพของสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนสมัยใหม่ที่ไม่ได้แยกขาดอย่างโดดเดี่ยวหรือแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับโลกภายนอก และผลจากการเฝ้าติดตามปฏิบัติการทางการเมืองซึ่งพิจารณาจากการนิยามจุดยืนและการให้เหตุผลในมุมมองของชาวบ้านเอง จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดทอนความชอบธรรมของวาทกรรมที่มุ่งประณามคนจนและคนชนบทลงได้บ้าง

5.1 โครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจ

โครงการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายด้านเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้เข้ามามีบทบาทต่อการรับรู้และความสนใจของผู้คนในชุมชนมั่งมีเป็นอย่างมาก โครงการดังกล่าวได้ถูกจัดสรรงบประมาณโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเทศบาลนครนนทบุรี

⁹³ ในบทที่ 4,5,6 นี้ ชื่อบุคคลและสถานที่จะเป็นชื่อสมมติทั้งหมด เพื่อการรับรองสิทธิส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

และส่งผลให้คณะกรรมการชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลกองทุนโดยเฉพาะอีกชุดหนึ่ง คณะกรรมการกองทุนจะต้องทำหน้าที่บริหารจัดการและกำกับการกู้ยืมเงินเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ อันได้แก่ การพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ บรรเทาเหตุฉุกเฉิน ไปจนถึง กระตุ้นเศรษฐกิจและเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของประชาชนในระดับรากฐาน เพื่อการนี้คณะกรรมการกองทุนที่มาจากการเลือกสรรกันเองของชาวบ้านจึงกลายเป็นบุคคลสำคัญที่ถูกพูดถึงอย่างมากโดยเฉพาะในระยะแรกของการดำเนินโครงการใหม่ๆ สายตาทุกคู่ในชุมชนล้วนจับจ้องไปที่คณะกรรมการชุดดังกล่าว ทั้งในแง่ของการตั้งคำถามต่อความโปร่งใส ความคาดหวังต่อตัวบุคคลที่มาทำหน้าที่ และการเสนอตัวเพื่อขอเข้าไปมีส่วนร่วมเอง นับได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้ภาพของตัวแทนชุมชนหรือประชาคมระดับชุมชนมีความคึกคักและชัดเจนขึ้นมาเป็นอย่างมาก

บุคคลที่มีบทบาทโดดเด่นในเรื่องนี้ก็คือ ตาน้อย ประธานชุมชนที่รับตำแหน่งต่อมาจาก ส.ท. เสรีผู้ช่วยคนสำคัญของนายเกษมณี ตาน้อย ในวัย 70 กว่าๆ ย่อมต้องมีประสบการณ์การทำงานในระดับชุมชนมาอย่างโชกโชน เป็นมาแล้วแทบทุกตำแหน่ง ตั้งแต่เป็นกรรมการจนมาเป็นรองประธาน หลายสมัยก่อนจะขึ้นเป็นประธานหลังจากการวางมือของ ส.ท. เสรี ประวัติคร่าวๆคือ ตาน้อย เป็นคนราชบุรี ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2518 แต่เดิมประกอบอาชีพเป็นช่างทำเฟอร์นิเจอร์และรับจ้างทั่วไป จนได้แต่งงานอยู่กับ ยายหรีด ซึ่งเป็นคนนนทบุรีดั้งเดิม จึงหันมาเปิดร้านขายของชำเล็กๆเป็นกิจการหลักเรื่อยมาจนถึงในปัจจุบันนี้ ในมุมมองของ ตาน้อย การทำงานตรงนี้คือเรื่องของการเสียสละเพราะไม่มีค่าตอบแทน แรงบันดาลใจคือ การที่อยากจะเห็นชุมชนที่เราอยู่อาศัยมานาน พัฒนาเติบโตขึ้นไปในแบบที่เราคาดหวัง “เพราะเราเห็นพื้นที่ไม่สะดวกสบาย ซอยหลังบ้านตอนแรกมาอยู่ใหม่ๆ เป็นลูกครึ่ง แล้วก็ยังมีที่ส่วนบุคคลอีกเยอะซึ่งพัฒนาไม่ได้ ต่อมาเราก็ขอเขา บอกว่ายกให้รัฐเถอะ เพราะเขาก็จะมาทำถนนให้เลย ส่วนใหญ่เป็นของเจ้าของที่เดิม ทำถนนเข้าไปได้ 200 กว่าเมตร เราอยากทำประโยชน์ให้สาธารณะบ้าง ทำฝาท่อ ตอนนี้เป็นคอนกรีตหมดแล้ว 20 กว่าปีที่เป็นการรวมกันมา”⁹⁴ ตาน้อยกล่าวถึงเหตุผลในการทำงานและผลงานบางส่วนของตนเอง

ร้านขายของชำของตาน้อย มีสถานะเป็นทั้งบ้านและที่ทำการของประธานชุมชน ตั้งอยู่บนที่ดินเช่าซึ่งอยู่ช่วงต้นซอยบริเวณทางเข้าของชุมชนมั่งมีพอดี จึงเหมาะสมสำหรับใช้เป็นสถานที่นัดพบของชาวบ้านหรือจัดทำประชาคมระดับชุมชน แม้ว่าทางเทศบาลจะสนับสนุนให้ใช้อาคารสาธารณสุข

⁹⁴ สทนทอย่างไม่เป็นทางการ ตาน้อย(นามสมมติ), 20 กรกฎาคม 2557.

อเนกประสงค์ที่ตั้งอยู่ติดกับบ้านของตาน้อยก็ตามที่ แต่ตาน้อยก็ยังเห็นว่า การจัดประชุมที่บ้านเป็นเรื่องที่สะดวกและให้บรรยากาศที่กันเองมากกว่า การที่ตาน้อยเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับในระยะแรกๆ ส่วนหนึ่งมาจากชื่อเสียงของ ส.ท.เสรี อดีตประธานชุมชนและภายหลังควบตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลด้วย ในชุมชนมั่งมีนั้นไม่มีใครไม่รู้ว่ ตาน้อย กับ ส.ท.เสรี สนับสนุนกันทั้งในฐานะเจ้านายกับลูกน้องและเพื่อนในวงเหล้า บารมีของ ส.ท.เสรี จึงเป็นตัวช่วยสำคัญในการเสริมภาพลักษณ์ด้านความนิยมและความน่าเชื่อถือให้แก่ตัวตาน้อยนั่นเอง

ตาน้อยในฐานะประธานชุมชน ก็ได้จัดให้มีคณะกรรมการกองทุนขึ้นมา ตามที่นโยบายได้ระบุไว้ อย่างไรก็ตามในสายตาของชาวบ้าน ผู้ที่มีอำนาจเด็ดขาดในกองทุนดังกล่าวอย่างแท้จริงนั้นไม่ใช่ใครอื่นแต่คือตัวตาน้อยเอง การบริหารจัดการเรื่องการให้กู้เงิน ได้กลายเป็นเรื่องที่สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านจำนวนมากโดยเฉพาะผู้ที่ถูกปฏิเสธในการได้รับสิทธิกู้ยืม พี่กล้วย ชาวบ้านเจ้าของสวนเก่าแก่เพียงไม่กี่รายที่ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน กล่าวสำคัญในเรื่องนี้โดยยกตัวอย่างกรณีของพี่ดวงแม่ค้าขายของดองที่มาขอให้พี่กล้วยช่วยลงนามคำประกันให้ พี่ดวงเป็นคนต่างจังหวัดแต่มาเช่าที่ส่วนหนึ่งของพี่กล้วยซึ่งทำการแบ่งสรรไว้สำหรับให้เช่าโดยเฉพาะ และมีการทำสัญญาเช่าต่อกันอย่างถูกต้องตามกฎหมาย พี่ดวงมีความประสงค์จะขอกู้เงินไปเป็นทุนหมุนเวียนในการค้าขาย แต่กลับถูกปฏิเสธด้วยเหตุผลที่ว่าพี่ดวงไม่มีทะเบียนบ้านอยู่ในชุมชนนี้ เรื่องดังกล่าวคงจะไม่เป็นประเด็นให้ติดใจอะไร หากว่าคณะกรรมการที่นำโดยตาน้อยไม่ไปอนุมัติเงินกู้นี้ให้แก่คนนอกชุมชนเช่นเดียวกับพี่ดวงแต่เป็นเครือญาติหรือเพื่อนฝูงกับคณะกรรมการชุมชนอีกหลายรายหลังจากนั้น

เรื่องของพี่ดวง กลายเป็นชนวนเหตุของความไม่พอใจที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากการบอกต่อ การติฉินนินทา และการกล่าวถึงในทางที่เสียหาย “ดูซิ เดียวๆก็ออกรถใหม่ไม่รู้กี่คันแล้วนั้น พวกกรรมการนะ”⁹⁵ ข่าวลือร้ายๆเรื่องการบริหารเงินกองทุนที่ล้มเหลวเริ่มค่อยๆเปิดเผยขึ้นหลังจากกรณีของพี่ดวงผ่านไปได้เป็นปี เมื่อพบว่ากลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์จากกองทุนเป็นคนหน้าเดิมๆและวนเวียนอยู่ในวงจำกัดมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ความเป็นจริงเกี่ยวกับผลกำไรของกองทุนกลายเป็นเรื่องลึกลับที่ไม่มีใครเข้าถึงข้อมูลได้เลย ตาน้อยเองจึงต้องเริ่มพยายามสื่อสารกับชาวบ้านมากขึ้นในทำนองว่า เขาจำเป็นต้องกำชับกับคณะกรรมการกองทุนว่าให้เข้ามาตรวจที่เข้มขึ้นในการคัดกรองผู้ที่จะขอใช้สิทธิในการกู้ยืม เพราะต้องคำนึงถึงความสามารถในการชดใช้หนี้และวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมด้วย

⁹⁵ สนทนาวางอย่างไม่เป็นทางการ พี่กล้วย(นามสมมติ), 6 กรกฎาคม 2557.

“ทางออมลินเขาให้เฉพาะคณะกรรมการได้สิทธิ์กู้เป็นกรณีพิเศษก่อนเลย ส่ง 5 ปี ส่งเฉพาะดอกหรือทั้งต้นทั้งดอกเลยก็ได้ ส่วนใหญ่ก็พวกกรรมการนี้แหละที่กู้ไปใช้ ส่วนชาวบ้านนี่เราก็ต้องดูแล มาขอแต่เป็นพวกประชากรแฝง พอส่งได้ครั้งหนึ่งก็หายไปแล้ว ดังนั้นก็ต้องดูดีๆ ที่ให้กู้ยู่ก็จะให้เฉพาะคนที่ส่งดีๆ ส่งหมดเราก็ค่อยให้เขากู้อีก หมุนเวียนอยู่ในวงเล็กๆแค่นี้ ตอนนี้มีหนี้ค้างชำระอยู่ ประมาณร่วม 4 แสน ในวงเงินล้านแรก”⁹⁶ ทั้งนี้ก็ยังมีชาวบ้านอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังสนับสนุนตายน้อยอยู่และเข้าใจในเหตุผลของเขา “ตายน้อยเกินไปเห็นใจนะ แกเสียสละมาทำงานที่คนอื่นไม่ยอมทำ มันลำบากใจแค่นั้นที่ต้องมาคอยทวง ไอ้คนที่บ่นมันก็แค่พวกที่เอกสารของกูไม่ผ่าน แล้วอีกอย่างถ้าเงินมันจะหายไป ก็ต้องโทษที่คนยืมสิ”⁹⁷

นอกจากความพยายามในการชี้แจงเรื่องความโปร่งใสและความยุติธรรมของการดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านแล้ว ตำนอยยังต้องเร่งผลิตผลงานที่เป็นรูปธรรม เพื่อตอกย้ำความสำเร็จของโครงการที่ตนเองกำกับดูแลอยู่ เพราะในอีกด้านหนึ่งก็เป็นที่คาดหวังว่าดอกผลที่ออกเวยจากกองทุนนี้จะต้องนำไปสู่การพัฒนาอันเกิดจากข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้าน ตำนอยไม่รอช้าที่จะซื้อคอมพิวเตอร์และเครื่องพิมพ์ไว้สำหรับบริการประชาชนตั้งแต่ในปีแรกๆที่เริ่มโครงการ โดยตั้งไว้ที่ร้านขายของชำของตน ชาวบ้านสามารถมาขอใช้ได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ตัวคณะกรรมการเองก็ได้ใช้เพื่อพิมพ์เอกสารการนัดประชุมหรือรายงานผลการประชุมเพื่อส่งไปตามบ้าน จากนั้นคณะกรรมการชุมชนก็เริ่มเพิ่มโครงการย่อยๆตามมาจากอีกจำนวนหนึ่ง อาทิ ขยายขอบเขตของเสียงตามสายให้เข้าถึงพื้นที่มากยิ่งขึ้น ติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มตามจุดเสี่ยง ถ้ามีของหายหรือมีการลักขโมยเกิดขึ้นชาวบ้านสามารถมาขอดูเทปบันทึกภาพหรือขอใช้เพื่อเป็นหลักฐานในการแจ้งความหรือติดตามคดีได้ เปลี่ยนฝาที่ระบายน้ำทั้งหมดให้ได้มาตรฐานเพื่อเพิ่มความปลอดภัยในการใช้ถนน และเงินที่เหลือจากโครงการหลักๆก็จะแบ่งส่วนหนึ่งไว้จัดกิจกรรมงานบุญของชุมชนประจำปี ซึ่งอย่างน้อยจะต้องมีเทศกาลปีใหม่พร้อมๆกับกิจกรรมวันเด็กและเทศกาลสงกรานต์เป็นพื้นฐาน โดยกิจกรรมทั้งหมดจะจัดขึ้นที่หน้าร้านขายของชำของตำนานอย

⁹⁶ สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ตำนอย(นามสมมติ).

⁹⁷ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 27 กรกฎาคม 2557.

กิจกรรมงานบุญและงานเฉลิมฉลองเทศกาลของชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือกับวัดประจำชุมชน ซึ่งจริงๆ แล้ววัดดังกล่าวไม่ได้อยู่ในเขตตำบลเดียวกัน แต่เมื่อเทียบระยะทางความใกล้ไกลแล้ว วัดนี้ตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนมากกว่าวัดที่อยู่ในเขตตำบลเดียวกัน ชาวบ้านทั่วไปจึงมีความผูกพันกับวัดแห่งนี้และมองว่าเป็นวัดประจำชุมชนไป สังเกตได้จากการที่ชาวบ้านหลายคนรวมถึงพี่กล้วยก็เลือกที่จะให้ลูกหลานบวชเรียนจำพรรษาที่วัดดังกล่าว นอกจากนี้เจ้าอาวาสยังเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ที่กว้างขวางในวงการพระสงฆ์ ทั้งยังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค จึงเป็นที่เคารพนับถือของลูกศิษย์ทั้งในและนอกชุมชน กรรมการชุมชนคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า เจ้าอาวาสรู้จักกันดีกับส.ท.เสรี เพราะส.ท.เสรีไปร่วมเป็นคณะกรรมการของวัดด้วย การใช้เงินชุมชนไปกับการทำบุญมีส่วนอย่างยิ่งที่ทำให้ความเดือดร้อนของการเผชิญหน้าและความไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อตัวตายน้อยจากกรณีกองทุนหมู่บ้านลดลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวบ้านบางคนพูดว่า “ถึงแกจะยังงี้ แต่ก็เป็นคนใจบุญนะ งานบุญนี้แกจัดไม่เคยขาด”⁹⁸ ในขณะที่ ตาน้อยให้ความเห็นเรื่องการพึ่งพาวัดกับผู้วิจัยว่า “ช่วยๆ กันนะ เราช่วยจัดงานบุญเอาเงินเข้าวัดวัดก็ช่วยบอกข่าวประชาสัมพันธ์กับชาวบ้าน จริงๆ วัดเขารวย สมัยนี้เขาเรียกพุทธพาณิชย์ มีชุมชนคอยค้ำจุน เอาสาธารณสุข อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) ไปช่วยพ่นยาอยู่หลายในวัด เวลาประชุมกับเทศบาล หน่วยวัดก็ไม่ค่อยเกี่ยว เกี่ยวแค่โรงเรียน ซึ่งอาจจะคาบเกี่ยวกับวัดบ้าง”⁹⁹

อย่างไรก็ดี ความสงสัยในเรื่องกองทุนหมู่บ้านของชาวบ้านก็ยังคงเป็นประเด็นที่คณะกรรมการชุมชนอีกส่วนหนึ่งแสดงความเป็นห่วงและอยากให้มีโปร่งใสมากขึ้น บ้างก็มองว่าความดีที่ทำมันคนละเรื่องกับความผิดพลาดในอดีตและจะนำมาหักล้างกันไม่ได้ เจ้าของความคิดดังกล่าวคือ เฮียเฉย หนึ่งในกรรมการชุมชน เป็นคนจีนแต่ใจ มีบุคลิกที่ตรงข้ามกับ ตาน้อย เฮียเฉยเป็นคนเรียบร้อยไม่ค่อยเอาเรื่องกับใคร และมักจะระมัดระวังคำพูดของตัวเองอยู่เสมอ ในขณะที่ตาน้อยเป็นคนตรงๆ นิสัยนักเลง และพูดจาฉะฉานเด็ดขาดกว่า เฮียเฉยประกอบอาชีพเปิดร้านขายของชำเช่นเดียวกัน แต่อยู่ลึกเข้ามาจนถึงประมาณกลางซอย ในที่แรกเฮียเฉยเลี้ยงที่จะพูดถึงเรื่องกองทุน “เป็นหน้าที่ของเหรียญอีกชุดหนึ่ง ไม่ใช่หน้าที่ของเรา” แต่หลังจากที่คุยเรื่องอื่นไปเรื่อยๆ ก็ทำให้ได้ฟังความคิดเห็นเพิ่มเติม “เวลาประชุม ไม่ค่อยมีการบอก คือควรจะมีหนังสือแจ้งให้กรรมการทุกคนรู้หรือไม่ก็ติดบอร์ดขึ้นมา แต่เขาไม่ทำ” “ผมเคยเสนอในที่ประชุม ว่าควรขึ้นบอร์ดหน่อย ให้ชาวบ้านรู้

⁹⁸ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 6 กรกฎาคม 2557.

⁹⁹ สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ตาน้อย(นามสมมติ).

ผมเคยเห็นที่แปดริ้วไปทำงานรับเหมา ชาวบ้านมาดู ขึ้นบอร์ด พอถึงเวลานัดหมายชาวบ้านจะรู้เลยว่า ต้องมาคืนเงิน เท่าไหร่ๆ เขาทำได้ดี ผมเสนอในที่ประชุม พวกเขากลับเฉย ผมก็แค่ตัวเล็กๆ กรรมการคนหนึ่ง ก็เลยแค่ครั้งเดียวพอ เสนอหลายๆครั้งเดียวเขาเกลียดเอา”¹⁰⁰ แม้ในเรื่องกองทุนเฮียเฉยจะมีมุมมองที่แตกต่างจากคณะกรรมการส่วนใหญ่ แต่เฮียเฉยก็ยังเลือกที่จะทำหน้าที่นี้ต่อไปอย่างไม่ขัดแย้ง ส่วนหนึ่งเฮียเฉยบอกกับผู้วิจัยว่า เป็นเพราะความศรัทธาที่เหนียวแน่นต่อตัวส.ท.เสรีประธานคนก่อน

ในขณะที่อีกฟากฝั่งหนึ่ง พี่เด่น อดีตกรรมการชุมชน ที่อ้างว่าตนถูกขับออกจากคณะกรรมการโดยไม่ผ่านประชาคมหมู่บ้าน และใช้วิธีนัดประชุมแต่ไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า จนทำให้พี่เด่นขาดการประชุมเป็นเหตุให้ต้องเสียสิทธิ์การเป็นกรรมการไป พี่เด่นมีพวกเป็นกรรมการรวมกันทั้งสิ้น 3 คน จากคณะกรรมการชุมชนทั้งหมด 15 คน กลุ่มนี้มองว่าเรื่องทั้งหมดเป็นความผิดของคณะกรรมการจริง และเรื่องกองทุนหมู่บ้าน คือประเด็นที่ควรผลักดันไปสู่ความขัดแย้งเพื่อเปิดโปงเครือข่ายพวกพ้องที่ยึดครองอำนาจในอยู่ชุมชนมั่งมี “พวกมึงได้พวกกูไม่ได้ คนหลังขอยก็ถามผมทำไมไม่ได้ พวกที่ได้มันพวกเขา เราก็ถามแทนชาวบ้านไปมันก็ไม่มีคำตอบให้เรา ตอนหลังเขาก็บีบให้ผมออก” พี่เด่นมองว่าคณะกรรมการทั้งหมดเป็นพวกเดียวกันไม่มีฝ่ายค้าน และนำไปสู่การเลือกปฏิบัติทางนโยบายและโครงการต่างๆ “ผมไม่ทราบนะ เหมือนกับว่าพวกเขาอิทธิพลในกลุ่มบางกลุ่มของเขา เราเหมือนกับชนกลุ่มน้อยหลังขอย เรามันเหมือนลูกเมียน้อยหรือไงนี่แหละ” วาทกรรมพวกหลังขอย เป็นวลีที่ได้ยินทั่วไปสำหรับชาวบ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในช่วงท้ายของชุมชนซึ่งไม่มีทางออกสู่ถนนใหญ่ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างแนวร่วมจากประเด็นเรื่องความเป็นชายขอบ เพื่อต่อต้านหรือทำทลายกับคณะกรรมการชุมชนภายใต้การนำของตาน้อย ตัวอย่างกรณีที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรม อาทิ การขอตัดตั้งกล่องวงจรปิดที่บริเวณหลังขอย โดยเฉพาะที่ซอยลวดหนาม ซึ่งเป็นที่ใช้หลบหนีของพวกกลุ่มลักลอบค้ายาเสพติดด้วย แต่ก็ถูกเพิกเฉยและไม่มีมาตรการดำเนินการอะไร เป็นต้น พี่เด่น เคยเกือบจะมีเรื่องกับกรรมการชุมชนคนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้านที่เขาไม่ยอมบอกว่าเป็นใคร “เพราะผมจะล้างมันมาหลายเที่ยวแล้ว ผมขัด

¹⁰⁰ สทนหาอย่างไม่เป็นทางการ เฮียเฉย(นามสมมติ), 6 กรกฎาคม 2557.

ผลประโยชน์กับพวกเขา”¹⁰¹ แต่เรื่องก็ได้สงบลงก่อนที่เหตุการณ์จะบานปลายด้วยการเจรจาที่มี ส.ท. เสรี เป็นเจ้าภาพ ซึ่งพี่เด่นเองก็ยังคงให้ความเคารพและเกรงใจเป็นอย่างมาก

หลังจากนั้นพี่เด่นก็ถอนตัว และเลิกยุ่งเกี่ยวกับกิจการในชุมชนไปพักใหญ่ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายของพี่เด่น ที่เขาเรียกว่า “กลุ่มนักเลง” ซึ่งเป็นที่รู้จักว่ามีฐานเสียงที่แน่นหนาพอสมควร ก็เริ่มได้รับการติดต่อทาบทามจากนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามของนายฯสมนึกและส.ท. เสรี อย่าง ส.จ. ไพบุลย์ ในทำนองว่า ขอให้พี่เด่นช่วยไปเป็นหัวคะแนนให้ พี่เด่นเองก็ลังเลใจในทีแรก ด้วยเพราะยังรู้สึกผูกพันต่อส.ท. เสรีทั้งในฐานะลูกน้องและเพื่อนร่วมงานที่ยาวนาน ในที่สุดพี่เด่นก็ตัดสินใจที่จะปฏิเสธการเป็นหัวคะแนนอย่างเปิดเผย แต่ให้คำมั่นว่าจะช่วยสนับสนุนอย่างไม่เป็นทางการโดยมีเพียงสัญญาใจเป็นข้อผูกมัด และพี่เด่นก็เริ่มได้รับความช่วยเหลือทางงบประมาณส่วนตัวจาก ส.จ. ไพบุลย์ นับแต่นั้นมา “แม้กระทั่งฉีดยุง ผมก็ได้เงินมาจากท่าน ส.จ. ไพบุลย์ เขาก็ให้ผมมา ใ้กรรมการมันบอก ยາหมดตลอด ผมเลยข้ามไปขอท่าน ส.จ. ซึ่งท่านคุมทั้ง 2 หมู่ ท่านก็มาฉีดยุงให้ผมด้วย แล้วมีอะไรผมก็ร้องเรียนไปผ่านท่าน”¹⁰² พี่เด่นเลือกวางตัวนิ่งเฉย ไม่รุนแรงโผงผางเหมือนสมัยแรกๆ การเชื่อมโยงตนเองกับนักการเมืองชั่วใหม่ช่วยให้ปฏิบัติการที่เอื้อต่อการสร้างความขัดแย้งที่นำไปสู่การเผชิญหน้าในชุมชนลดลงอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าการให้ร้ายใส่กันและกันจะยังคงเป็นสิ่งที่ดำเนินต่อไปก็ตาม

ข้อครหาต่อการทำงานของคณะกรรมการชุมชนอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญก็คือ ความไม่คืบหน้าในการแก้ปัญหาเสพติดที่คาบเกี่ยวกับเรื่องบ่อนการพนันและสิ่งผิดกฎหมายอื่นๆ ซึ่งเชื่อกันว่ามีผู้มีอิทธิพลและนายทุนจากภายนอกอยู่เบื้องหลัง ดังที่ตาน้อยเปิดเผยกับผู้วิจัยว่า “ผู้มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังพวกเขาพวกนี้ แต่ว่าเขาไม่ได้ทั้งหมดนะ บางทีไอ้ตัวใหญ่ไม่ได้ทำเสียทีเดียว แต่ลูกน้อง อาศัยชื่อเขา เป็นเพื่อนกับลูก ลูกนายตำรวจ” จุดที่เป็นแหล่งมั่วสุมได้แก่บริเวณ “หลังวัด” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวบ้าน แม้ว่าจะมีการร้องเรียนไปยังชุมชนรวมถึงแจ้งความกับตำรวจไปแล้วหลายครั้ง แต่ปัญหาก็คงไม่หมดไป “เจ้าของเดียวกัน ทั้งยาทั้งบ่อน มีบ่อนเล็กๆ แต่ก่อนก็มีตำรวจเข้าออกมาเก็บส่วยบ่อยๆ แต่งตัวนอกเครื่องแบบมาเก็บ ส่วนนายทุนก็เป็นที่รู้จัก ร่ำรวย อย่าง ต้อย ณ เมืองนนท์ มีค่ายมวย มีรถตู้ซีพ รถตู้ ยังมี ตู้สล็อต ตู้ม้า ตำรวจจับเข้า เข็นก็มาตั้งใหม่”¹⁰³ ความคิดเห็นดังกล่าว

¹⁰¹ สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ พี่เด่น(นามสมมติ), 20 กรกฎาคม 2557.

¹⁰² สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ibid.

¹⁰³ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 21 กรกฎาคม 2557.

ทำให้เข้าใจได้ว่า แม้จะมีความประสงค์ที่อยากให้มันหมดไป แต่ลึกๆชาวบ้านก็ตระหนักดีถึงเครือข่ายที่เข้มแข็งของสิ่งผิดกฎหมายเหล่านี้ ในขณะที่ชาวบ้านบางคน มองว่า นายทุนที่มีชื่อเสียงอย่างด้อย ฌ เมืองนนท์ นั้น เป็นคนที่มีความใกล้ชิดกับนักการเมืองและข้าราชการผู้มีบารมีในจังหวัด รวมไปถึงมีความเชื่อมโยงบางประการกับกรมการวัดบางคนอีกด้วย

ในอีกด้านหนึ่ง ปัญหาจากตัวผู้เสพเองก็มีความซับซ้อนไม่แพ้ผู้ค้า ตาน้อยพูดถึงเรื่องนี้ด้วยน้ำเสียงที่หนักใจว่า “เราก็คงได้แค่แนะนำ จะให้เราไปถามเขาตรงๆว่าลูกติดยาไหม(ติดปกติไหม) ทำไม่ได้อยู่แล้ว มันเกินหน้าที่ โดนด่าด้วย มันอันตราย แม้ว่าทางเทศบาลกับทางตำรวจเขาจะอยากให้เราช่วยก็ตาม บางครั้งเขาอยากให้เราไปคุย หรือ ให้เราเป็นสาย มันทำไม่ได้ ชัดใจกัน กฎหมายไม่ได้ให้อำนาจเรา จริงๆตำรวจควรเรียกผู้ปกครองไปอบรมเอง เพื่อให้เขาจัดการกันเอง”¹⁰⁴ ตาน้อยเน้นย้ำกับผู้วิจัยหลายครั้งให้แยกแยะปัญหายาเสพติดออกเป็นส่วนที่พอจะจัดการได้กับส่วนที่ได้แค่เพียงคาดหวังเท่าที่อำนาจของประธานชุมชนจะเอื้ออำนวย ในขณะที่ พี่เชียว กรรมการชุมชนที่รับผิดชอบด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดโดยตรง มองลึกไปกว่านั้นว่า ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อทำลายชื่อเสียงของคณะกรรมการชุมชนเท่านั้น เพราะเอาเข้าจริงแล้ว ชาวบ้านก็รู้เห็นกับสิ่งที่เกิดขึ้นรวมถึงการรู้วิธีรับมือและอยู่ร่วมกับมันด้วยซ้ำไป “เป็นเครือข่าย มีสาขา ใช้ชื่อคนนั้นตำบลนั้น มีคนช่วยประจำแต่ละท้องที่ เพราะพวกนี้จะสนับสนุนเงินให้กับตำรวจ ซึ่งการกระทำผิดทั้งหมด ตำรวจรู้ ชาวบ้านก็รู้ แต่ก็พึ่งพากันนะ เขาไม่ได้มาเอาไรต์เอาเปรียบนี่ ไม่อย่างนั้นชาวบ้านก็ไม่ยอมหรอก”¹⁰⁵ พี่เชียวยืนยันด้วยข้อมูลทางสถิติว่า ยังไม่เคยมีผู้ที่ถูกทำร้ายจากคนเสพยาในชุมชนแห่งนี้เลยแม้แต่รายเดียว

เมื่อกล่าวถึงพี่เชียว เราไม่อาจละเลยเรื่องใหญ่อีกหนึ่งเรื่องหนึ่ง ที่พี่เชียวเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มกำลัง และเกี่ยวพันกับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมากได้เลย เรื่องดังกล่าวก็คือปัญหาความขัดแย้งในการปรับปรุงตลาดสดเทศบาล ที่ก่อสร้างมากกว่า 50 ปี สภาพในปัจจุบันจึงเป็นอาคารทรุดโทรม มีความเสี่ยงที่จะเป็นอันตรายได้ ลูกค้าส่วนใหญ่ไม่ยอมเดินเข้าไปถึงตลาดส่วนใน ผู้ค้าเองก็ไม่ยอมขายของในแผงที่ตนเองเช่าไว้ แต่ออกมาตั้งแผงขายบริเวณรอบนอกของตลาด ส่งผลเสียต่อการจัดระเบียบความสะอาดเพื่อรักษาภูมิทัศน์ที่ดีของเขตเทศบาล นายกษสมนึกจึงริเริ่มโครงการปรับปรุง

¹⁰⁴ สทนทนายไม่เป็นที่ทางการ ตาน้อย(นามสมมติ).

¹⁰⁵ สทนทนายไม่เป็นที่ทางการ พี่เชียว(นามสมมติ), 27 กรกฎาคม 2557.

ตลาด โดยประกาศว่า จะดำเนินการเป็นโครงการขนาดใหญ่และใช้งบประมาณจำนวนมาก ออกแบบโครงสร้างใหม่ทั้งหมดเป็นอาคารอเนกประสงค์ 5 ชั้น มีที่จอดรถไว้บริการทั้งผู้ขายและลูกค้าของตลาด ตัวตลาดจริงๆจะค้าขายกันจนถึงชั้น 3 แบ่งออกเป็นส่วนๆตามประเภทของสินค้า สำหรับชั้น 4 และ ชั้น 5 จะพัฒนาเป็นศูนย์บริการของเทศบาล โครงการนี้ได้อ้างอิงมาจากรูปแบบความสำเร็จของตลาดเอกชนที่มีชื่อเสียงอย่างตลาดสี่มุมเมืองที่รังสิตและตลาดทะเลไทยที่สมุทรสาคร แม้จะเป็นโครงการที่ดีที่ยังคาบเกี่ยวกับเรื่องมาตรฐานด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย หากแต่ในมุมมองของผู้ค้าดั้งเดิมแล้ว การปรับปรุงตลาดใหม่จะทำให้พวกเขาเสียสิทธิ์ในการเช่าแผงที่เคยครอบครองมานาน ซึ่งเกี่ยวพันกับความได้เปรียบเสียเปรียบเรื่องทำเลที่ตั้งรวมถึงความเคยชินของลูกค้าประจำในการเลือกใช้บริการแต่ละร้านด้วย

พี่เชียว เข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงการดังกล่าว เพราะนอกจากพี่เชียวจะเป็นกรรมการชุมชนแล้ว เขายังมีอาชีพเป็นพ่อค้าขายผักสดที่ตลาดมายาวนานกว่า 20 ปี ขายทั้งปลีกและส่ง โดยรับผักมาจากตลาดสี่มุมเมือง ทุกคนในครอบครัวจะช่วยกันขายโดยแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ มีรายได้โดยเฉลี่ยคิดเป็นกำไรวันละสองพันบาท สามารถขายได้ทุกวันไม่มีวันหยุด รายจ่ายที่แน่นอนคือค่าเช่าแผงสี่พันบาทต่อเดือนและค่าน้ำค่าไฟ ซึ่งไม่ใช่จำนวนเงินที่เป็นปัญหาแต่อย่างใด สำหรับพี่เชียวแล้ว ตลาดสดเทศบาลแบบนี้เป็นอยู่ดี จึงนับได้ว่าเป็นแหล่งรายได้ที่แน่นอนเพียงหนึ่งเดียวซึ่งคอยจุนเจือครอบครัวของเขามาโดยตลอด เงื่อนไขดังกล่าวทำให้พี่เชียวจำต้องแสดงบทบาทบางอย่างโดยอาศัยความเป็นกรรมการชุมชนและการเป็นหนึ่งในสมาชิก “กลุ่มพลังหนุ่ม” ซึ่งเป็นเครือข่ายทางการเมืองอันเก่าแก่ของนายเกษมณีเอง ทำการระดมพวกพ้องเพื่อชุมนุมคัดค้านโครงการดังกล่าว โดยใช้ยุทธวิธีทางกฎหมายและการร้องเรียนที่แยบยลเป็นเครื่องมือในการเจรจาต่อรอง “มันเป็นสิทธิ์ของเทศบาลโดยชอบธรรมอยู่แล้ว ดังนั้นข้อกฎหมายหลักๆเอื้อให้ทำได้ไม่มีปัญหา เราก็เลยไปร้องในประเด็นอื่นแทน เช่น การทำเกินความจำเป็น ใหญ่เกินความจำเป็น ออกแบบใช้เงินเยอะ ทำไม่ไม่เล็กๆแล้วสะดวกสะอาดก็ได้ นี่ แล้วก็ติดในเรื่องของพื้นที่ว่ามันลงไม่ได้ด้วย ถ้าไม่ฟังกันเราจะฟ้องไปเรื่อยๆถึงเรื่องทุจริตก็เอา”¹⁰⁶

แม้จะไม่ได้เป็นแกนนำโดยตรง แต่พี่เชียวก็ค่อยๆได้รับความไว้วางใจมากยิ่งขึ้นจากกลุ่มแนวร่วม ในฐานะเบื้องหลังคนสำคัญของฝ่ายต่อต้านที่ในขณะนี้ผู้บริหารของเทศบาลประเมินว่าเป็นกลุ่มที่

¹⁰⁶ สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ibid.

มีพลังและจำเป็นต้องรับฟัง ดังที่พนักงานเทศบาลผู้รับผิดชอบโครงการดังกล่าวพูดถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ว่า “ในขณะนี้อยู่ในขั้นตอนที่พยายามจะคุยกับกลุ่มต่างๆ แล้วก็เตรียมการ ที่จะปรับปรุงเรื่องความสะอาดเป็นพื้นฐานก่อน แล้วหลังจากนี้ค่อยพูดถึงเรื่องการสร้างใหม่ นี้เราก็จะเชิญมาคุยเรื่อยๆ ครั้งเดิมที่ทำประชาพิจารณ์ผลลัพธ์มันแยกออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ กลุ่มหนึ่งเห็นด้วย แต่อีกกลุ่มไม่เห็นด้วยและเสียงเขาดังมาก นายกฯยังต้องฟัง นายกฯ สั่งลงมาเลย ก็เขามีเครือข่าย ประกอบกับ ไปร้องหลายที่แล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็ไป”¹⁰⁷ ที่สุดแล้ว บทสรุปของปัญหาตลาดสดเทศบาลจึงออกมาในรูปของการชะลอโครงการไว้ก่อน เพื่อเปิดพื้นที่ในการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายของผู้ที่ได้รับผลกระทบ รวมไปถึงการชี้แจงถึงขั้นตอนการเยียวยาผู้ค้ารายเดิมและความโปร่งใสของขั้นตอนการมอบสิทธิ์ในการจับจองแผงในตลาดใหม่หากสามารถดำเนินการได้จริงในอนาคต

เรื่องราวที่นำเสนอมาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่า การเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เป็นพื้นที่แห่งการช้อนทับและเอื้อประโยชน์ต่อกันอยู่เสมอระหว่างตัวแสดงที่หลากหลายซึ่งจัดวางตนเองอยู่บนโครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นอำนาจที่อ้างอิงกับความศักดิ์สิทธิ์ วัฒนธรรมการเมือง การใช้กำลัง กลุ่มทุน เครือข่าย กลุ่มผลประโยชน์ ไปจนถึงกิจกรรมเชิงพาณิชย์ในรูปของสิ่งผิดกฎหมาย ในขณะที่ชาวบ้านในชุมชนมีเองต่างก็ตระหนักถึงความจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ความขัดแย้งที่เกิดจากการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านนั้น ไม่เพียงได้รับการไกล่เกลี่ยโดยอำนาจทางสังคมของอดีตประธานชุมชนเท่านั้น หากแต่ได้รับการสถาปนาความชอบธรรมผ่านการยึดโยงรายได้ที่ออกเงยจากดอกเบี้ยของกองทุนนั้นเข้ากับการทำบุญและการสนับสนุนกิจการต่างๆ ของวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชาวบ้าน เช่นเดียวกันพื้นที่ของวัดและอำนาจเชิงเครือข่ายของเจ้าอาวาสก็ได้ถูกนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ของคณะกรรมการชุมชนในการสร้างการยอมรับและการผลิตคำอธิบายเพื่อระดมการสนับสนุนครั้งใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมๆ กับการเร่งสร้างผลงานในมิติอื่นๆ ควบคู่กัน ในขณะที่การสร้างพื้นที่ที่หมุนเวียนของเงินตราในรูปของพุทธพาณิชย์เพื่อส่งเสริมให้การเชื่อมโยงตนเองของเจ้าอาวาสเข้าไปสู่โครงข่ายทางอำนาจที่กว้างขวางยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง วงการสงฆ์ หรือทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับกลุ่มทุนนอกพื้นที่ ก็ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์บาง

¹⁰⁷ สัมภาษณ์ พิธีกร (นามสมมติ), 18 มีนาคม 2558.

ประการต่อชุมชนในแง่ของการพัฒนา เมื่อวัดสามารถกระตุ้นการเกื้อหนุนในทางบวกของชาวบ้านต่อนโยบายระดับชุมชนหรือเทศบาลได้

แต่ในทางกลับกัน กรณีกลุ่มต่อต้านโครงการปรับปรุงตลาดสดเทศบาล ก็ได้ช่วยย้ำเตือนว่าความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในแต่ละสังกัดมีลักษณะที่ไม่อาจถูกกำหนดด้วยความต้องการจากบนลงล่างได้เสมอไป รูปแบบความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่บอกให้เรารู้ว่าเมื่อความตึงเครียดได้เกิดขึ้นภายในเครือข่ายด้วยสาเหตุที่ไม่อาจตอบสนองความต้องการหรือมีการกระทำที่ขัดต่อข้อตกลงแห่งผลประโยชน์ร่วมกัน ความขัดแย้งเพื่อเปิดพื้นที่แห่งการต่อรองครั้งใหม่ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อยู่เสมอ การผูกโยงตนเองเข้ากับโครงข่ายความสัมพันธ์จึงเป็นเรื่องที่ปรับเปลี่ยนได้และต้องให้ประโยชน์ ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์ทั้งหมดไม่ได้กระจุกตัวอยู่ที่ผู้ใดผู้หนึ่งหากแต่กระจายไปตามโครงข่ายของเส้นสายที่การเชื่อมร้อยนั้นไปถึง¹⁰⁸ ความสุ่มเสี่ยงต่อการถูกตั้งคำถาม การถูกประณาม หนยามเหยียด หรือการต้องสูญเสียความนับถือไป ที่นักการเมืองหรือเจ้าหน้าที่รัฐต้องเผชิญเมื่อผนวก รวมตนเองเข้ากับโครงข่ายทางอำนาจที่ขยายไปจนถึงธุรกิจผิดกฎหมายบางประเภท หรือ การที่อดีตกรรมการชุมชนเลือกที่จะยอมไปเป็นหัวคะแนนอย่างไม่เป็นทางการให้กับนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม รวมถึง ความไม่โปร่งใสในการบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านของคณะกรรมการชุมชนต่างๆที่เคยมี ภาพลักษณ์ที่ดีซึ่งผูกโยงกับบารมีของนายกเทศมนตรีผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างมากในหมู่ชาวบ้าน จึงถือเป็นเรื่องปกติที่พวกเขาเหล่านั้นต้องแบกรับไว้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5.2 ระบบคุณค่าในวัฒนธรรมการเลือกตั้งท้องถิ่น

เราอาจพิจารณาระบบคุณค่าของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งในฐานะที่เป็น “ธรรมเนียมแห่งท้องถิ่น” แบบหนึ่ง ซึ่งเกิดจากข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ผ่านปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันที่ไม่อาจวัดคุณภาพได้จากปริมาณการเข้าร่วมประชาคมแบบจัดตั้ง หรืออาจเรียกได้ว่ามีลักษณะที่ก้าวข้ามพ้นความเป็นทางการของการเมืองแบบมวลชน ชุดของระบบคุณค่าทางการเมืองที่ว่านี้ จึงมีลักษณะที่ปราศจากการชี้แนะโดยใครคนใดคนหนึ่ง และการเปลี่ยนแปลงของระบบคุณค่าดังกล่าวจะเติบโตไปอย่างมีพลวัตเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมและความคาดหวังทางการเมืองของชาวบ้านอย่างแท้จริง ในส่วนต่อไปนี้จะผู้วิจัยต้องการนำเสนอถึง หน้าที่ในการ

¹⁰⁸ จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารถนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น." หน้า 44.

ควบคุมและการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจทางการเมืองของผู้แทนฯที่มาจาก การเลือกตั้ง รวมไปถึงรายละเอียดของการกำหนดลักษณะทางพฤติกรรมที่น่านิยมและเนื้อหาของ การประณามการใช้อำนาจในทางที่ผิด บทบาทดังกล่าวนี้ปรากฏผ่านการทำความเข้าใจรอบการตัดสินใจ ทั้ง 3 ประการ ได้แก่ ความเป็นท้องถิ่นนิยม การเกื้อหนุนนอกระบบงบประมาณ และความสามารถใน การบริหารจัดการ

ธรรมเนียมหรือกรอบการตัดสินใจประการแรก คือความเป็นท้องถิ่นนิยม มีสาระสำคัญอยู่ที่ ผู้แทนทางการเมืองซึ่งทำหน้าที่เชื่อมประสานสังคมการเมืองเข้ากับรัฐนั้น จะต้องเป็นตัวแสดงที่ฝังตัว อยู่ในท้องถิ่นหรือชุมชนอย่างเหมาะสม กล่าวคือ เป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันไม่ใช่คนจากภายนอก ซึ่ง สำคัญต่อการเข้าถึงได้ง่ายด้วยบรรยากาศที่คุ้นเคย อย่างการพูดภาษาเดียวกัน หรือ การคุยกันได้ อย่างถูกคอในเรื่องเดียวกัน ผู้สมัครฯจะถูกประเมินในแง่ที่ว่า เขามีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับท้องถิ่น มากน้อยเพียงใด ยิ่งเป็นการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นซึ่งได้รับการกระจายงบประมาณจำนวนมากมาจาก ส่วนกลาง ความรู้สึกของการต่อสู้แข่งขันในการแย่งชิงทรัพยากรเพื่อสนองต่อความคาดหวังของ ชาวบ้านเอง จึงเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการพิจารณาสำหรับการตัดสินใจที่จะลงคะแนนให้แก่คน ที่มาจากชุมชนเดียวกันได้เข้าไปมีที่นั่งในสภาระดับท้องถิ่นหรือไปเป็นผู้บริหาร โดยเกี่ยวเนื่องกับ ความเชื่อที่ว่าคนบ้านเดียวกันย่อมนำพางบประมาณและความเจริญมาสู่มาตุภูมิของตนได้ดีกว่าคน นอก

ในเวทีการเลือกตั้งระดับเทศบาล ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสังคม การเมืองของชาวบ้านในชุมชนมั่งมีมากที่สุดนั้น นายกษมนึกเป็นนักการเมืองเพียงผู้เดียวที่สามารถ รักษาเก้าอี้นายกเทศมนตรีมาได้ยาวนานกว่า 30 ปี ดำรงตำแหน่งมาแล้วทั้งสิ้น 8 สมัย ปัจจุบันอายุ 71 ปี ไม่มีใครในชุมชนมั่งมีและน่าจะมีในเขตเทศบาลทั้งหมด ที่จะไม่รู้จักนายกษมนึก ไม่ว่าจะ เป็น การส่วนตัวหรือเคยได้ยินชื่อของเขาผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวันทั่วไป ความเป็นท้องถิ่นนิยมมีความ ชัดเจนและสอดคล้องกับตัวตนของนักการเมืองผู้นี้เป็นอย่างมาก กล่าวคือ นายกษมนึก หรือ ที่ ชาวบ้านจะเรียกกันติดปากว่า “นายกฯเล็ก” หรือ “ป้าเล็ก” เกิดและเติบโตที่จังหวัดนนทบุรี มีความ สนใจและเป็นที่รู้จักในวงการพระเครื่องมาตั้งแต่สมัยช่วงวัยหนุ่ม ทำให้มีพรรคพวกที่หลากหลายและ เป็นคนในพื้นที่จำนวนมาก เริ่มแรกรับราชการที่กรมชลประทานเป็นเวลา 5 ปี ก่อนจะเข้าสู่วงการ การเมือง เมื่อปี พ.ศ.2517 และได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาล ในนาม “กลุ่มพลังหนุ่ม” ซึ่ง

เป็นเครือข่ายทางการเมืองที่เข้มแข็งและยังคงมีบทบาทอยู่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 จึงได้รับเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรีสมัยแรก และได้รับการเลือกตั้งติดต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน โดยชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2555 ได้รับคะแนนทั้งหมด 55,804คะแนน ในขณะที่คู่แข่งอันดับที่2 ได้ไปเพียง 4,931 คะแนน การมีพื้นที่สอดคล้องกับท้องถิ่นนิยมจะต้องควบคู่ไปกับการนำเสนอที่เหมาะสมและธำรงรักษาคุณค่าของมันไว้ให้ได้ด้วย นายกษสมนึกเป็นนักการเมืองคนหนึ่งที่ตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ในทางนโยบาย เขาเลือกที่จะเสริมภาพลักษณ์ของการเข้าถึงง่าย โดยการอนุญาตให้ประชาชนเข้าพบเพื่อร้องเรียนปัญหาต่อตัวนายกเทศมนตรีได้โดยตรง ส่วนในทางการใช้ชีวิตทั่วไป เขาก็เลือกที่จะวางตัวแบบเรียบง่ายและติดดิน อย่างการวิ่งออกกำลังกายในตอนเช้าไปตามเขตชุมชนต่างๆซึ่งมีการกำหนดเส้นทางที่แน่นอน ชาวบ้านสามารถมารอพบเพื่อพบปะพูดคุยหรือออกกำลังกายร่วมกันได้อย่างเป็นกันเอง

นอกจากตัวนายกษสมนึกแล้ว เครือข่ายของเขาก็ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งมาอย่างสม่ำเสมอเช่นกัน โดยในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด “กลุ่มพลังหนุ่ม” สามารถเอาชนะคู่แข่งและครองที่นั่งในสภาได้ทั้งหมด โดยเฉพาะสำหรับชาวชุมชนมั่งมีแล้ว ส.ท. เสรี เป็นเสมือนตัวแทนของพวกเขาที่สามารถยึดกุมพื้นที่ทางการเมืองและผลประโยชน์ส่วนหนึ่งไว้ได้ ส.ท.เสรี เป็นอดีตประธานชุมชนที่มีบทบาทโดดเด่นและเป็นที่นับหน้าถือตาของชาวบ้านมาอย่างยาวนาน ก่อนจะส่งต่อตำแหน่งประธานชุมชนให้แก่ตาน้อยได้เข้ามาสานต่อ อย่างไรก็ตามบทบาทของเขาต่อกิจกรรมชุมชนก็ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่เคยขาดตกบกพร่องลง ดังที่ชาวบ้านผู้ลงคะแนนจำนวนหนึ่งบอกกับผู้วิจัยว่า *“ถึงจะยังไงเขาก็คนกันเอง เจอกันบ่อยๆ มีอะไรเราก็บอกเขาได้ ดีกว่าเป็นคนอื่นที่เราไม่รู้จักถูกไหม” “ผมต้องเลือกสมนึกฯสิ กลุ่มของเขาเนาะ พวกของเราทั้งนั้น พี่เสรีไง” “ไม่เลือกเขาแล้วจะเลือกใคร ยังไงเขาก็เป็นคนของเรา พี่ก็จะช่วยเขาไปเรื่อยๆนะ”*¹⁰⁹

ความสำคัญของท้องถิ่นนิยมต่อการตัดสินใจของชาวบ้าน อาจพิจารณาได้จากการที่ผู้สมัครรายอื่นๆ ซึ่งพอจะได้รับการสนับสนุนอยู่บ้าง ต่างล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในทางใดทางหนึ่งด้วยกันทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าที่พูดแล้วจะตกอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าเพราะถูกมองว่าความสัมพันธ์ที่มีกับท้องถิ่นนั้นอาจจะ ยังไม่เพียงพอก็ตาม ในขณะที่บางคนถึงกับมีเครือข่ายที่ได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองคู่แข่งของนายกษสมนึก ซึ่งภายหลังเสียงไปลงสมัครฯในเวทีการเลือกตั้งอบจ.แทน การ

¹⁰⁹ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 20-22 กรกฎาคม 2557.

ตอบรับที่แตกต่างนี้บอกให้เราเห็นว่า แม้แต่คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นเวลานานก็อาจถูกมองเป็นคนต่างถิ่นได้เช่นกัน หากพวกเขาไม่ได้แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นพื้นเมือง หรือ ความเป็นคนบ้านเดียวกัน มาก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้งเลย เหตุผลดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์ชัดในกรณีความพ่ายแพ้ของผู้สมัครฯ คู่แข่งคนล่าสุด ซึ่งมีอาชีพเป็นทนายความ แม้จะเป็นคนจังหวัดนนทบุรีโดยกำเนิด แต่ออกไปทำงานนอกพื้นที่เป็นหลัก เพิ่งจะเข้ามาเป็นประธานกลุ่มและชมรมต่างๆ ในจังหวัดได้ไม่นานนัก ในขณะที่กลุ่มผู้สมัครฯ ส.ท. ส่วนใหญ่ของเขา ก็ไม่ได้เป็นที่รู้จักของชาวบ้านมากพอ

อย่างไรก็ตามความเป็นท้องถิ่นนิยมไม่ได้มีลักษณะเป็นตัวแบบสำเร็จรูปสำหรับการตัดสินใจทางการเมือง หากแต่เป็นแนวคิดที่มีความขัดแย้งในตัวของมันเองพอสมควร เมื่อชีวิตประจำวันในชุมชนท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนเกินกว่าที่แนวคิดท้องถิ่นนิยมจะถูกตีความจากความคาดหวังไปในทิศทางเดียวกันได้เสมอ หลายครั้งที่ปัจจัยอื่นๆ ได้เข้ามาบั่นทอนพลังเกื้อหนุนในทางบวกต่อผู้สมัครฯ ที่ยึดถือกรอบท้องถิ่นนิยมเป็นที่ตั้งเพียงหนึ่งเดียวมากจนเกินไป เช่น การรู้จักกันอย่างดีในท้องถิ่นทำให้เกิดการตระหนักถึงความไม่สมบูรณ์แบบของผู้สมัครฯ ทั้งหลาย ไม่ว่าจะมาจากข่าวลือที่เสียหายหรือการติฉินนินทา ซึ่งอาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงก็ดีหรือความโกรธแค้นอิจฉาริษยาส่วนตัวของผู้ปล่อยข่าวก็ดี ทั้งนี้ยังเกี่ยวพันไปถึงการตัดสินใจลงคะแนนเสียงที่อาจไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของท้องถิ่นนิยมเพียงอย่างเดียวอีกต่อไปด้วย เป็นต้น กรณีการเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมในการควรวรมสองตำแหน่งของส.ท. เสรีในระยะแรกก่อนที่จะตัดสินใจลาออกจากการเป็นประธานชุมชน การออกรถคันใหม่ติดต่อกันหลายครั้งในรอบหนึ่งปีของประธานชุมชนคนใหม่ การพยายามเชื่อมโยงนักการเมืองท้องถิ่นบางคนเข้ากับธุรกิจผิดกฎหมาย หรือ การกล่าวหาบรรดาสมาชิกสภาเทศบาลว่ามีการเล่นพรรคเล่นพวกในเครือข่ายของตนและเอื้อประโยชน์ให้แก่กันในการเลื่อนตำแหน่งอย่างโจ่งแจ้ง ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับกรอบของท้องถิ่นนิยมที่อาจจะไม่ใช่ท้องถิ่นนิยมที่บริสุทธิ์นัก เมื่อไม่อาจพิสูจน์ได้ว่ากระแสที่ถูกพูดถึงทั้งหมดนี้ เกิดขึ้นจากความคาดหวังและหวังแทนผลประโยชน์ของท้องถิ่นจริงๆ หรือเต็มไปด้วยอคติที่มุ่งบ่อนทำลายชื่อเสียงของอีกฝ่ายเท่านั้น

ธรรมนูญประการที่ 2 การเกื้อหนุนนอกระบบงบประมาณ ผู้แทนทางการเมืองจะต้องมีความสามารถในการดึงเอาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนกิจการทั่วไปของท้องถิ่นได้ ภาพลักษณ์ในการพยายามผลักดันให้ได้มาซึ่งช่องทางการเข้าถึงทรัพยากรดังกล่าวนี้ มีความสำคัญอย่างมากต่อการเลือกตั้ง กล่าวคือ ชาวบ้านมีความคาดหวังอย่างสูงว่าผู้แทนฯ จะทำหน้าที่ให้การ

ช่วยเหลือแก่ผู้ที่เป็นฐานคะแนนของเขา ซึ่งเป็นการเสียสละส่วนตัวไม่ใช่การใช้เงินงบประมาณในทุกกรณี จึงเป็นเรื่องปกติที่จะพบว่ามีการใช้เงินจำนวนมากในสังคมการเมืองท้องถิ่น แต่ไม่ใช่ในรูปแบบของการซื้อขายเสียงที่มีความหมายไม่ต่างจากการแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็นเพียงปฏิสัมพันธ์ในระยะสั้นเท่านั้น การใช้เงินไปกับกิจกรรมของชาวบ้านเป็นการตระหนักว่า พวกเขาเป็นตัวแสดงที่มีความสำคัญต่อการควบคุมการใช้อำนาจของนักการเมืองเอง ความช่วยเหลือจึงมีค่าเท่ากับการให้ “ของรับรอง” ไม่ต่างอะไรกับการที่ผู้น้อยซื้อของขวัญไปมอบให้แก่ผู้ใหญ่ในงานเทศกาลสำคัญ ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความสม่ำเสมอและเป็นสิ่งที่ไม่อาจประเมินราคาสำหรับการซื้อขายขาดได้ อย่างไรก็ตาม ต้องให้เห็นใจด้วยว่าเงินดังกล่าวเป็นเงินส่วนตัวที่ถ่ายโอนมาให้ส่วนรวมจริงๆ ไม่ใช่เงินส่วนรวมที่มากเข้ากระเป๋าสักแล้วแอบอ้างเอาอย่างเด็ดขาด

ในชุมชนมั่งมีการให้ความช่วยเหลือของผู้นำทางการเมืองปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน อาทิ การที่นายกาสมนึกเข้าร่วมงานพิธีต่างๆ ของครอบครัวชาวบ้านด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะป็นงานบวช งานแต่งงาน หรืองานศพ โดยหากติดภารกิจอื่น จะมอบหมายให้รองนายกฯ หรือ ส.ท. เสรีไปแทนในทุกงานอย่างไม่เคยขาด และร่วมทำบุญในงานพิธีเหล่านั้นด้วยวิธีการต่างๆ ตั้งแต่ การใส่ซองทำบุญ การหาร้านอาหารมาจัดเลี้ยง การส่งพวงหรีด ไปจนถึงการเป็นเจ้าของภาพงานศพ โดยกรรมการชุมชนและเครือข่ายพลังหนุ่มจะทำหน้าที่คอยแจ้งความเคลื่อนไหวของปฏิทินกิจกรรมไปยังผู้บริหารท้องถิ่นเอง โดยที่ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องร้องขอหรือส่งบัตรเชิญเสมอไป ดังที่ชาวบ้านหลายคนสัพให้ผู้นัยฟังว่า “สิ่งที่ทำให้เขาสนใจคนนี่ หลายอย่างเลย เวลา มีงานศพ งานบวช ไม่ว่าจะอะไร ก็จะไป ถ้าติด จะมีตัวแทนเป็นรองนายก เป็น ส.ท. หรือพวงหรีดนี่แน่นอน ยิ่งวันเผาส่วนใหญ่ก็จะไป งานแต่งก็ไปเสมอ” “อย่างพี่ชายผมเสีย ท่านสมนึกก็มาเป็นประธานงานศพ ทั้งๆ ที่ผมไม่เคยเข้าถึงเลย พอมางานแกลกลับคุยกับผมใหญ่เลย”¹¹⁰ หรือ การจัดงานสัมมนาอบรมในหัวข้อบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน โดยเทศบาลได้ขอความร่วมมือผ่านคณะกรรมการชุมชนให้ชักชวนลูกบ้านมาเข้าร่วมกิจกรรมอย่างไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ซึ่งมีลักษณะเป็นการไปดูงานต่างจังหวัด โดยครั้งล่าสุดได้จัดขึ้นที่จังหวัดอุดรธานีและประจวบคีรีขันธ์(พ.ศ.2557) กิจกรรมนี้เป็นที่รู้กันว่าชาวบ้านหลายคนอยากไปถึงขนาดที่เรียกได้ว่าแย่งกันไปเข้าร่วม เพราะเหมือนเป็นการได้ท่องเที่ยวฟรีไปในตัวด้วย “ปีๆหนึ่ง เขาจะต้องพาเราไปทัศนศึกษา ไปอุดร ไปประจวบ ไปค้างสองคืนบ้าง เหมือน

¹¹⁰ ข้อมูลจากการสนทนาวางอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 6 กรกฎาคม 2557.

ได้เที่ยว ได้อบรม ได้พบปะไปในตัว ชุมชนก็จะรู้จักกันหมด รู้จักกับตัวนายกฯมากขึ้นด้วย”¹¹¹ รวมไปถึง การช่วยเหลือทางการเงินส่วนตัวเกี่ยวกับค่ารักษาพยาบาล การแจกทุนการศึกษา การบริจาคเงิน ให้กับวัด และการออกค่าใช้จ่ายหรือส่งรถมารับเมื่อมีการให้ชาวบ้านเข้าร่วมประชุม เป็นต้น

การดึงเอาทรัพยากรภายนอกมาสมทบกิจการในท้องถิ่นโดยไม่ต้องใช้เงินส่วนตัว เห็นได้ชัด จากกรณีการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่ ซึ่งหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการน้ำ ของเทศบาลเมื่อปีพ.ศ. 2554 ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่งจนกลายเป็นตัวแบบที่มีชื่อเสียง ก็คือ การได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังจากเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวของนายกฯสมนึก โดยการ สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ กำลังเจ้าหน้าที่และสิ่งของต่างๆที่จำเป็นโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ความ ช่วยเหลือดังกล่าวประกอบไปด้วย เทศบาลตำบลทับสะแก เทศบาลเมืองชัยภูมิ และเทศบาลตำบล ศาลากลาง สนับสนุนเครื่องสูบน้ำและเจ้าหน้าที่, เทศบาลนครแม่สอด เทศบาลเมืองชลบุรี เทศบาล ตำบลหินคู่ และการไฟฟ้าฝ่ายผลิต สนับสนุนอาหารและน้ำดื่ม, บริษัทไซโจเด้นกิ สนับสนุนทรายและ ถูบบรรจุทราย ชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นหัวหน้ากลุ่มจิตอาสาบอกกับผู้วิจัยว่า “ท่านนายกฯ เป็นคนที่ รู้จักกว้างขวางในวงการท้องถิ่น ท่านมีเพื่อนเยอะ ท่านก็ขอความร่วมมือจากพวกเทศบาลอื่นๆที่เขา ไม่ได้ประสบเรื่องน้ำท่วม”¹¹² สอดคล้องกับที่พนักงานเทศบาลที่ปฏิบัติหน้าที่หลักในช่วงที่เกิด วิกฤตการณ์กล่าวว่า “ท่านยกหูโทรศัพท์ขอด้วยตัวเอง แล้วยก็ได้เลย ชาวบ้านดีใจกันมาก ไม่ต้องควัก ตั้งตัวเองด้วย”¹¹³

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกถึงความสามารถในการเกื้อหนุนนอกระบบงบประมาณ ไม่ได้ เป็นไปโดยปราศจากความเสี่ยงต่อภาพลักษณ์สำหรับการแข่งขันเลือกตั้งเสมอไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าการเสียสละอย่างเต็มอกเต็มใจนั้น เปิดเผยและโจ่งแจ้งเกินความพอดีในสายตาของชาวบ้าน จริง อยู่ที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีความเห็นในทำนองที่ว่า คนที่มีสถานะทางการเงินที่ดีและมั่นคงอยู่แล้ว ย่อม ไม่เข้ามาดำรงตำแหน่งเพื่อแสวงหาผลประโยชน์มากเท่ากับคนที่มีน้อย แต่ในขณะเดียวกัน การไม่ ระมัดระวังในการนำเสนอภาพลักษณ์ดังกล่าว อาจทำให้เกิดความสงสัยต่อการแสดงออกซึ่งความมี น้ำใจที่ไม่สมเหตุสมผลและไม่ได้เชื่อมโยงกับการพัฒนาในระยะยาวเท่าที่ควรนี้ได้ ดังเช่นในกรณีที่มี

¹¹¹ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 20 กรกฎาคม 2557.

¹¹² สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ที่เข้มน(นามสมมติ), 12 กรกฎาคม 2557.

¹¹³ สัมภาษณ์ พี่อนุรักษ(นามสมมติ).

ทายาทนักธุรกิจรายหนึ่ง ได้เข้ามาลงสมัครในตำแหน่งสมาชิกสภาท้องถิ่นและมีข่าวลือว่าเขาใช้เงินในการซื้อเสียงแบบตรงๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดความระแวงและความรู้สึกในทางลบทันทีว่า “เขาเป็นนักธุรกิจ ลงทุนไปเยอะก็ต้องถอนทุนคืนอยู่แล้วถ้าชนะ” “เขาว่่ากัันนะ อันนี้ผมไม่รู้ แต่ถ้าเป็นผมนะ ไม่รู้จักกันแล้วมาให้เงินด้วยเนี่ย ผมยังไม่เลือกมันเลย”¹¹⁴ หรือ การตั้งใจจุดประเด็นเรื่องการสร้างอาคารเทศบาลหลังใหม่ซึ่งใช้งบประมาณในการก่อสร้างสูง ทำให้ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่เกินความจำเป็นและชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์อะไรมากนัก ก็กลายเป็นเรื่องที่นายกฯสมนึกต้องพยายามอธิบายกับชาวบ้านกลุ่มนี้ต่อไป

ธรรมนูญประการที่ 3 ความสามารถในการบริหารจัดการ ให้ความสำคัญกับการบริหารที่เข้มแข็งและมีภาพลักษณ์ที่โดดเด่น ผู้แทนทางการเมืองต้องมียศประกอบหลักๆดังนี้ ความเป็นตัวของตัวเองสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว มีความสามารถในการพูด มีความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อท้องถิ่น มีความโปร่งใส และที่สำคัญที่สุดคือ มีความสามารถที่จะผลักดันนโยบายให้เกิดขึ้นจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม แน่นอนว่าในสายตาของชาวบ้านคุณสมบัติส่วนตัวหลายอย่างของนายกฯสมนึกนั้นถูกให้คุณค่าอย่างสูงภายใต้ธรรมนูญข้อนี้ นายกฯสมนึกได้รับคะแนนเสียงเพิ่มขึ้นอย่างมากในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด คะแนนที่เพิ่มขึ้นนั้นสอดคล้องกับกระแสความชื่นชมของชาวบ้านต่อความสำเร็จในการรับมือวิกฤตน้ำท่วมใหญ่เมื่อปีพ.ศ.2554 นายกฯสมนึกได้พิสูจน์ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่า เขายังคงเป็นนายกฯของทุกคนที่ทำงานหนักอยู่เสมอ และไม่ได้อยู่บนหอคองงานช่างพนักงานเทศบาลคนหนึ่งให้ข้อมูลและความเห็นว่า “ตอนนั้นงานเทศบาลเราไม่ได้ทำเลย ปิดไปเลยเรามาแบ่งหน้าที่ใหม่ขึ้นมารับมือวิกฤต และไปตั้งฐานอยู่ที่ศาลากลางหลังเก่า ตรงทำนํ้านนท์ โดยแต่ละวันท่านนายกฯจะต้องเรียกประชุม อาจจะ 2 ทุ่ม หรือ 3 ทุ่ม ก็จะต้องมานั่งคุยกันว่า ตรงนี้เป็นอย่างไรร จุดเสี่ยงจุดหรือยัง เห็นได้ชัดว่าท่านเป็นผู้บัญชาการเอง ผู้นำสูงสุดตัดสินใจ ทุกอย่างก็รวดเร็ว ท่านสามารถสั่งการได้ทันที คือถ้าผู้บริหารไม่กล้าตัดสินใจไม่กล้าสั่งการ ทุกอย่างย่อมไม่สามารถที่จะเดินได้”¹¹⁵ เช่นเดียวกันกับชาวบ้านจิตอาสาที่กล่าวว่า “ฉันเห็นป่าลงไปเคลียเองตลอดนะ ไม่ใช่ไป

¹¹⁴ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 29 มิถุนายน 2557.

¹¹⁵ สัมภาษณ์ พี่อารี(นามสมมติ), 18 มีนาคม 2558.

ยี่นๆเฉยๆ แต่ไปสั่งการ บางทีมันคุมกันไม่ได้ ปาลงไปที่เดียวเรื่องก็จบ งานก็เดิน”¹¹⁶ เราอาจสรุปคุณลักษณะที่โดดเด่นของนายกาสมนิกในช่วงเวลาแห่งวิกฤตินี้ได้เป็น 3 เรื่องใหญ่ๆดังนี้

- ความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อท้องถิ่น เมื่อคณะของเทศบาลได้นำสิ่งของไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมที่จังหวัดลพบุรี และได้ประจักษ์แก่สายตาว่าสถานการณ์น้ำท่วมในครั้งนี้น่ารุนแรงมาก และไปที่ศาลากลางได้ว่ามวน้ำทั้งหมดจากจังหวัดอยุธยาจนถึงลพบุรีนี้ จะต้องไหลบ่าเข้าท่วมจังหวัดนนทบุรีอย่างแน่นอน ดังนั้นนายกาสมนิกจึงสั่งการให้มีการประชุมกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อเตรียมการป้องกันอย่างเร่งด่วนทันที
- ความเป็นตัวของตัวเอง บุคลิกที่กล้าตัดสินใจอย่างรวดเร็วและกล้ารับผิดชอบ ปัญหาความล่าช้าและไม่ทันต่อสถานการณ์ในการสั่งซื้อวัสดุจำเป็นสำหรับการป้องกันน้ำท่วมภายใต้เงื่อนไขตามระเบียบพัสดุการจัดซื้อจัดจ้างปกติที่กำหนดให้ ต้องมีการทำบันทึกขออนุมัติและทำเรื่องสอบราคา เพื่อไม่ให้ราคาส่งของแพงเกินกว่าราคามาตรฐานมากจนเกินไป ในขณะที่ราคาวัสดุตามท้องตลาดในขณะนั้นเพิ่มสูงขึ้นจากราคาปกติเกินกว่าเท่าตัว ซึ่งแปรผันตามปริมาณความต้องการและความขาดแคลนที่เกิดขึ้น กล่าวได้ว่านอกจากราคาจะสูงมากแล้ว ถึงแม้จะมีเงินจ่าย แต่ถ้าตัดสินใจนานจนเกินไป คุณก็ไม่มีทางจะได้ของที่ต้องการ ส่งผลให้ทางเทศบาลตัดสินใจลดขั้นตอนตามระบบงบประมาณปกติ ซึ่งเป็นการผิดระเบียบตามที่กฎหมายกำหนดไว้ รวมไปถึงมีการสำรองจ่ายด้วยเงินส่วนตัวของผู้บริหารเอง ดังที่นายกาสมนิกได้บอกกับพนักงานเทศบาลและ หัวหน้ากลุ่มจิตอาสาที่เข้าร่วมประชุมแผนว่า “เสียดนะ แต่ก็ต้องทำ มันรอไม่ได้ ผมรับผิดชอบเอง”¹¹⁷ ซึ่งที่สุดแล้วเทศบาลสามารถชี้แจงถึงความจำเป็นในการดำเนินการดังกล่าวต่อคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินได้เป็นอย่างดีและคณะกรรมการก็ไม่ได้มีข้อติดใจอะไร
- ความสามารถในการพูด หัวหน้ากลุ่มจิตอาสาคนหนึ่ง เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึง คำพูดของนายกาสมนิกที่มีลักษณะปลุกใจและสามารถสยบข่าวลือในทางลบ ที่ว่าเทศบาลถอดใจยอมแพ้ต่อวิกฤตน้ำท่วมแล้ว ว่า “ท่านสั่งลงมาเลย และย้ำอยู่เสมอว่า เราต้องรักษาเมืองไว้เป็นที่มั่นสุดท้ายให้ได้ เหนื่อยแค่ไหนท่านก็จะทำ แล้วทุกคนจะเห็นว่ามันคุ้มค่าเมื่อ

¹¹⁶ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 17 กรกฎาคม 2557.

¹¹⁷ สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ที่เข้ม(นามสมมติ).

เทียบกับที่ต้องมาเริ่มฟื้นฟูกันใหม่ทั้งหมด ถ้าเราเสียเมืองไป” หรือ ในกรณีความขัดแย้งระหว่างผู้ที่ถูกน้ำท่วมและผู้ที่อยู่หลังคันกันน้ำ เมื่อผู้ที่ถูกน้ำท่วมเข้าใจว่า ถ้าทำให้น้ำท่วมทั้งหมด ก็อาจจะทำให้ระดับน้ำที่ตนเผชิญอยู่ลดลงได้บ้าง จึงมีการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อทำลายคันกันน้ำในบางจุด พนักงานเทศบาลคนหนึ่งซึ่งได้รับมอบหมายให้ลงพื้นที่ทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้ก่อเหตุ ได้นำเอาแนวคิดของนายกษสมนึกไปสื่อสารกับชาวบ้าน และสามารถทำให้ปัญหายุติลงได้ “ท่านบอกเสมอ ให้พูดกับกลุ่มที่มีแนวโน้มว่า ถ้าเราท่วมกันหมดแล้วใครจะคอยช่วยใครได้เล่า ถ้าพวกเขายอมฟังให้ความร่วมมือดี เราก็จะดูแลพวกเขาเป็นพิเศษ ทำสะพานให้ จัดหาเรือและอาหารให้ทุกอย่าง”¹¹⁸

แน่นอนว่านอกเหนือไปจากแง่มุมที่ชื่นชมความสามารถในการบริหารจัดการที่เข้าตาของนายกษสมนึกแล้ว ย่อมมีชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่มีความกังวลและตั้งคำถามต่อประเด็นเรื่องความโปร่งใสของเขา ที่ยังไม่ได้มีความเด่นชัดเทียบเท่ากับคุณสมบัติอื่นๆ ข้อครหาเรื่องความรักรวย ความเชื่อมโยงกับธุรกิจสีเทา การโกง และการเอื้อประโยชน์ให้แก่พวกพ้อง เป็นเรื่องที่เราจะได้ยินอยู่บ้างในชุมชนมั่งมี ความคิดเห็นของชาวบ้านในเรื่องนี้เป็นไปอย่างหลากหลาย ในขณะที่คนจำนวนหนึ่งมองว่า มันไม่ได้มีผลในทางลบต่อคะแนนเสียงแต่อย่างใด ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้แสดงทัศนคติที่น่าสนใจไว้ว่า “ไอ้ที่หาเสียงกันว่าไม่โกงไม่กิน มันจริงแค่ครึ่งเดียว ไอ้คนอย่างเราๆ ทุกคนต้องไม่โกงอยู่แล้ว แต่ต้องกิน สามมื้อมันต้องกิน เพราะเราทำงาน ผมถามจริงๆ เงินเดือน ส.ท. เนี่ย 18,000 แต่ก่อน 5000 มันพอไหม เวลาออกงานสังคมที่หนึ่ง งานหนึ่งก็ 500 แล้วลองคิดดูเดือนหนึ่งมีกี่งาน เงินเดือนอย่างเดียวไม่พอหรอก ทีนี้เราเลยขอว่า เออพอได้เป็นมาแล้วเนี่ยมีงบประมาณมาให้ 1,000 ทำเสีย 800 กินเสีย 200 มันก็เดินหน้าได้ถูกไหม ไม่ใช่ 500/500 ลองทำสิเราก็คจะรู้ ปีหนึ่งก็หยุดแค่นั้น บางทีก็กลายเป็นถอยหลัง ถ้าไม่เหลือพอให้กินเลย ชาวบ้านเขารู้ทันว่าทุกคนมันก็ทำแบบนี้ เขาเลยดูที่ผลงานและการพัฒนาที่ดี ไม่อย่างนั้นก็หยุดนิ่งลิ ประเทศชาติไม่เดินหน้า”¹¹⁹ ซึ่งทำให้เราเห็นว่า สำหรับชาวบ้านแล้ว กลไกการให้คุณค่ามีความซับซ้อนมากกว่าแค่คำว่าโกงหรือไม่โกงแล้วก็จะจบลงไปเฉยๆ มันจึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะตัดสินว่าความคิดดังกล่าวเป็นเรื่องที่ถูกหรือผิด อย่างไรก็ตามความคิดเช่นนี้ก็ไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป บางคนโต้แย้งโดยอ้างอิงกับเรื่องการใช้เงินส่วนร่วมเพื่อมาจุนเจือฐานคะแนนว่ามี

¹¹⁸ สทนทอย่างไม่เป็นทางการ พี่อนุรักษ(นามสมมติ).

¹¹⁹ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 19 กรกฎาคม 2557.

ความหมายเท่ากับการโกง และมันคือสิ่งที่พวกเขาไม่อาจจับได้โดยเด็ดขาด “ที่เกลียดเลยนะ สาปแช่งพวกมัน ถ้าเคยชอบแล้วมารู้ว่ามันโกง ก็จะตำมัน และไม่กลับไปเลือกมันอีกเลย” “มันเหมือนโดนตบหน้านะ ทำมาเป็นยกมือไหว้ดี แต่สุดท้ายก็มาเอาของของเราไป เรารับไม่ได้หรอก”¹²⁰

จะเห็นได้ว่าธรรมนูญทั้ง 3 ประการได้ถูกนำมาใช้ในฐานะกรอบที่ไม่เป็นทางการและยืดหยุ่นอย่างมากสำหรับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวบ้านในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ซึ่งผู้วิจัยขอเน้นย้ำและให้ความสำคัญกับน้ำหนัก ในเรื่องการเป็นกรอบที่ยืดหยุ่นของธรรมนูญ เพราะจำเป็นต้องยืนยันอย่างหนักแน่นว่า บทวิเคราะห์เรื่องระบบคุณค่าที่ซับซ้อนเช่นนี้ ไม่ได้นำไปสู่ข้อเสนอทั่วไปที่ว่าชาวบ้านทุกคนในชุมชนเป็นผู้ที่ตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนตามธรรมนูญอย่างชัดเจน กล่าวคือ มันไม่ได้ต่างอะไรจากชุมชนการเมืองและการเลือกตั้งในที่อื่น ๆ ที่มีคนอีกจำนวนไม่น้อยไม่ออกไปใช้สิทธิลงคะแนนหรือไปลงคะแนนด้วยพื้นฐานที่ไม่สนใจ หรือไม่มีความคาดหวังใดๆต่อระบบการเมืองเลย ในขณะที่เดียวกันการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับระบบคุณค่าดังกล่าวก็เต็มไปด้วยการให้คุณให้โทษที่หลากหลายภายใต้มาตรฐานในกรอบเดียวกัน อันเกิดจากความขัดแย้งทางความคิดและความคาดหวังของชาวบ้าน เราจึงไม่อาจกล่าวแบบฟันธงได้ว่า ฐานทางสังคมหรือคุณสมบัติของผู้สมัครแบบใด จะมีความชอบธรรมมากที่สุดอย่างเด็ดขาดในการระดมเสียงสนับสนุนและเป็นปัจจัยชี้วัดสำหรับชัยชนะในการเลือกตั้งได้เสมอไป

5.3 รากฐานแห่งมโนสำนึกทางการเมือง¹²¹

เพื่อสำรวจรากฐานแห่งมโนสำนึกทางการเมืองของชาวบ้าน ผู้วิจัยเห็นว่า ควรหยิบยกเรื่องราวของพี่แก้ว ชาวบ้านที่มีชีวิตและความคิดเห็นทางการเมืองที่น่าสนใจ มาพิจารณาเป็นเบื้องต้น พี่แก้ว มีพื้นเพเป็นคนจังหวัดอุบลราชธานี พ่อแม่มีอาชีพเป็นชาวนา เมื่อแต่งงานจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนมั่งมี ซึ่งเป็นบ้านของสามีบนที่ดินเช่าที่ทำสัญญากันมาตั้งแต่รุ่นแม่ พี่แก้ว ยึดอาชีพเป็นแม่ค้ารถเข็นขายกล้วยเตี๋ยมัดซีอิ๊ว ชีวิตประจำวันเริ่มต้นด้วยการจ่ายตลาดตั้งแต่ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เพื่อกลับมาทำอาหารเข้าให้ทันใส่บาตร ซึ่งเป็นกิจวัตรที่พี่แก้วบอกว่า “ไม่ทำไม่ได้เด็ดขาด” หลังจากนั้นก็จะเริ่มจัดเตรียมวัตถุดิบสำหรับนำไปขาย ตั้งแต่ หั่นผัก เตรียมเครื่องปรุง หมักหมูสันใน ไปจนถึงมัดเส้นกล้วยเตี๋ยเข้ากับซีอิ๊วดำ ซึ่งแต่ละเส้นก็จะมีขั้นตอนและระยะเวลาในการทำที่แตกต่างกัน เมื่อของ

¹²⁰ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 25 มกราคม 2558.

¹²¹ คำพูดและข้อมูลในส่วนนี้มาจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับ พี่แก้ว(นามสมมติ), 29-30 มิถุนายน 2557.

พร้อมแล้ว ก็จะออกเดินทางด้วยรถมอเตอร์ไซด์ส่วนตัว เพื่อไปยังจุดตั้งร้านที่ขายประจำมากกว่า 20 ปี สถานที่ตั้งคือหน้าโรงเรียนเอกชนชื่อดังแห่งหนึ่ง ช่วงเวลาในการขายจริงคือตั้งแต่บ่ายสองไปจนถึงห้าโมงเย็น จะเห็นลูกค้าเข้าคิวรอหน้าร้านตั้งแต่เปิดจนกระทั่งของขายหมด ขายดีเช่นนี้ทุกวัน ร้านของพี่แก้วเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ลูกค้าหลักซึ่งเป็นเหล่าผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่เข้ามาติดต่อกับโรงเรียน ด้วยความที่เป็นคนมีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ ชอบชวนลูกค้าพูดคุย บางครั้งก็มักจะแถมเครื่องที่ใส่ในถ้วยเดียวเพิ่มเป็นพิเศษให้แก่ลูกค้าที่คุยกันถูกคอ ทำให้เกิดความสนิทสนมกับบรรดาผู้ปกครองชั้นกลาง จนพัฒนาไปสู่ความไว้นื้อเชื่อใจ สังเกตได้จากที่มีเด็กนักเรียนหลายคน นำกระเป๋าและสัมภาระมาฝากไว้ที่ร้านของเธอเป็นประจำ เพราะได้กลายเป็นจุดนัดพบจำเป็นสำหรับผู้ปกครองกับเด็กๆ ไปโดยปริยาย ไม่เพียงเท่านั้นกับบุคลากรของโรงเรียนอย่างครูและพนักงานแทบทุกระดับ ก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกัน การเชื่อมโยงตนเองของพี่แก้วเข้ากับบรรดาลูกค้าที่หลากหลายสถานะเหล่านี้ ได้เอื้อประโยชน์บางประการให้การค้าขายเธอ ไม่ว่าจะเป็น การที่โรงเรียนอนุญาตให้พี่แก้วต่อสายพวงเพื่อใช้ไฟฟ้าได้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย หรือ การที่หนังสือจุลสารของโรงเรียนซึ่งจัดทำโดยสมาคมครูและผู้ปกครอง ได้นำเรื่องราวร้านถ้วยเดียวของพี่แก้วไปลงตีพิมพ์ในคอลัมน์ “รอบรู้โรงเรียน” โดยมีเพียงร้านของพี่แก้วเท่านั้นที่ถูกพูดถึง ทั้งๆที่ยังมีร้านค้าประเภทรถเข็นและแผงลอยหน้าโรงเรียนร้านอื่นอยู่อีกเป็นจำนวนมาก แนนอนว่าเรื่องดังกล่าวได้สร้างความปลาบปลื้มใจให้กับพี่แก้วเป็นอย่างยิ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร้านของพี่แก้วจะเปิดขายตามวันและเวลาทำการของโรงเรียน ดังนั้นถ้าไม่มีการสอนพิเศษในวันเสาร์ พี่แก้วก็ปิดร้านในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์เป็นปกติ สำหรับรายได้ของครอบครัวนั้น ก็มาจากกำไรในการค้าขาย โดยเฉลี่ยวันละประมาณ 1,400 บาท แม้จะดูเป็นจำนวนเงินที่ไม่น้อย แต่สำหรับพี่แก้ว ที่มีภาระค่าใช้จ่ายสูงแล้ว ไม่ว่าจะเป็น ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่าบ้าน ค่าเช่าที่เก็บรถเข็น ค่าใช้จ่ายส่วนตัวสำหรับสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงค่าตั้งแผงหน้าโรงเรียนซึ่งเรียไรโดยผู้ค้ารายหนึ่งที่เสมือนว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในบริเวณนั้น(พี่แก้วเรียกว่า มาเฟีย) จึงถือได้ว่าเงินจำนวนดังกล่าวยังไม่ไ้มากพอที่จะครอบคลุมค่าใช้จ่ายได้ทั้งหมด ทั้งยังต้องแยกเก็บไว้ส่วนหนึ่งสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายทั่วไปเพื่อชดเชยการขาดรายได้ในช่วงที่โรงเรียนปิดภาคเรียนอีกด้วย *“มันเหมือนจะเยอะ แต่สุดท้ายมันไม่พอหรอก พอสิ้นเดือนมันก็ชักหน้าไม่ถึงหลัง”* พี่แก้วจึงนิยามตนเองว่า เธอเป็นคนจนหรือคนหาเช้ากินค่ำ มาโดยตลอด ดังที่เธอมักจะชอบพูดเสมอว่า *“พี่มันเป็นคนจน ขายมาตั้งนานมันก็ไม่มีอะไร*

ดีขึ้นนะ มันแค่ทำให้เราอยู่ได้ มันไม่เหมือนพวกที่เค้ามีร้าน นั่นเค้าเป็นคนรวย เค้ามีเงินเก็บ” อย่างไรก็ตาม การกระทำของพี่แก้วกลับสวนทางกับปัญหาเรื่องรายได้ที่เธอมักจะพร่ำบ่น เพราะแทบทุกครั้ง ที่ลงมือทำอาหาร สำหรับรับประทานกันเองในครอบครัว เธอจะต้องจัดเตรียมส่วนหนึ่ง แยกใส่ถุงไว้ เพื่อนำไปแบ่งปันให้แก่เพื่อนบ้านในชุมชนอยู่เสมอ ยิ่งโดยเฉพาะเมื่อมีกิจกรรมงานประเพณีที่ชุมชน จัดขึ้น พี่แก้วจะคอยเป็นผู้สนับสนุนเรื่องอาหารการกินอย่างไม่เคยขาด จนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เธอ เป็นคนที่มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นอย่างไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย และที่สำคัญคือทำอาหารได้อร่อยมาก

เมื่อลงมือทำอาหาร ไม่ว่าจะในบทบาทของแม่ค้าผู้จริงจังหรือแม่ครัวผู้อารี พี่แก้วมักจะอยู่ใน ฐานะที่มีอำนาจต่อรองและเป็นที่ต้องการจากผู้คนรอบข้างอยู่เสมอ ในขณะที่ตัวพี่แก้วเองกลับหา คำอธิบายมาให้แก่ผู้วิจัยไม่ได้ว่า อะไรคือสาเหตุที่ทำให้เธอต้องแสดงน้ำใจต่อผู้คนรอบตัวเช่นนี้ เธอ ตอบได้เพียงว่า “พี่ก็ไม่รู้นะ อาจจะทำแล้วเราสบายใจ เราก็อำนาจ” ผู้วิจัยเห็นว่า คำตอบที่เป็นรูปธรรม ในความสบายใจนั้นน่าจะอยู่ที่คำชื่นชมสรรเสริญและเมตตริจิตร์ที่ถูกส่งกลับคืนมาถึงเธอ ซึ่งเป็นผล พลอยได้หรือสัญลักษณ์เพียงส่วนหนึ่งของการยอมรับทางสังคมจากผู้อื่นและการได้รับการปฏิบัติอย่าง เคารพเชิดเช่นปวงชนธรรมดาในบรรทัดฐานของสังคมเสรีประชาธิปไตย¹²² มันได้กลายเป็นความ พรารถนาส่วนลึกของชาวบ้านที่ค่อยๆ คลี่คลายออกมาจากการกดทับโดยทัศนคติเชิงลบซึ่งเกิดจาก ความอยุติธรรมของการจัดสรรงบประมาณและนโยบายจากภาครัฐมาเป็นเวลานาน ภาพชัดตรงข้ามที่ ต้องเผชิญทันทีที่พี่แก้วได้วางบทบาทที่ถนัดลง แล้วกลับไปเป็นเพียงชาวบ้านคนหนึ่งที่มาจากชนบท การเดินทางเท้าที่เปียกเสียดในเขตเมือง ด้วยกลิ่นน้ำมันผัดซีอิ๊ว เนื้อตัวที่มอมแมม รวมไปถึงต้อง ใช้ระบบขนส่งสาธารณะร่วมกับผู้อื่นโดยเฉพาะชนชั้นกลางคอปกขาว ไม่ว่าจะเป็รรถตู้ก็ดีหรือรถ โดยสารประจำทางปรับอากาศก็ดี จึงไม่ใช่เรื่องที่น่ารื่นรมย์นักสำหรับพี่แก้ว “พี่ก็ขึ้นรถเมล์กลับบ้าน นะแต่ก่อน แต่คนมันมองเราหัวจรดเท้า เดินหลบเราเหมือนเราเป็นตัวน่ารังเกียจ พี่ว่าพี่ก็ล้างหน้าล้าง ตาแล้วนะ ถอดผ้ากันเปื้อนแล้วนะ แต่จะให้แต่งตัวสวยสดมันก็ใช่ที่ สงสัยเรามันก็แค่แม่ค้าบ้านนอก เวลาเลิกงานพวกออฟฟิศเยอะๆนี่มองพี่กันตาจะถลน จากวันนั้น พี่บอกแฟน ซ้อมมอเตอร์ไซด์เลย ไม่ ไหวแล้วมันอึดอัด ถ้าเราเป็นภาระ เราก็อไม่ยากไปสร้างความลำบากให้พวกเขาแล้วละ” แรงเสียด

¹²² จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารถนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนา ท้องถิ่น." หน้า 53.

ทานทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นนี้ ช่วยทำให้เราเข้าใจว่าทำไมชาวบ้านถึงให้ความสำคัญและมีความปรารถนาต่อการยอมรับทางสังคมสูงยิ่งนัก

ครอบครัวของพีแก้วยังมีสมาชิกอีก 3 คนประกอบไปด้วย สามี ซึ่งเป็นพนักงานไปรษณีย์ มีเงินเดือนประมาณ 10,000 บาท แต่เมื่อหักค่าชำระหนี้สินจากที่บริษัทให้กู้ยืมไว้ เงินได้ต่อเดือนจะเหลือเพียง 500 บาทเท่านั้น ส่วนลูกชายคนโตเพิ่งได้เข้าทำงานที่ไปรษณีย์เช่นเดียวกัน มีนิสัยเคยเกรงไม่ค่อยเรียนหนังสือ อย่างไรก็ตามวันนี้มีความรับผิดชอบมากขึ้นโดยเริ่มกลับไปสมัครเรียนการศึกษานอกระบบเพิ่มเติม และสมาชิกคนสุดท้าย คือลูกสาวคนเล็ก เป็นเด็กเรียนเก่ง ตอนนี้อยู่กำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา พีแก้วมีทั้งความภาคภูมิใจและความคาดหวังในตัวลูกสาวคนนี้เป็นอย่างมาก “ที่ต้องกู้ เพราะบางทีมันก็ตรงกับช่วงที่ต้องจ่ายค่าเทอม ยิ่งไงเราก็ต้องเอาการศึกษาลูกไว้ก่อน มันเรียนเก่งชอบเรียน เราก็เสียดายใจ มันจะได้ไม่ต้องมาลำบากแบบเรา ส่วนถ้ามันจะกลับมาเลี้ยงดูเราบ้าง ก็เป็นเรื่องที่ดี” นอกจากนี้พีแก้วยังอธิบายถึงความจำเป็นในการกู้ยืมเพิ่มเติมอีกว่า “พีก็ไม่ได้อยากกู้นะ ถ้ามันไม่ได้ขาดจริงๆ เพราะเรากู้กับธนาคารก็ไม่ได้อยู่แล้ว เราไม่มีเครดิตอะไร นอกกระบบก็มาชวน แต่ไม่เอาหรอก ไหนจะต้องไปหาดอกมาจ่าย ได้เงินแสนหรือจะแสนสาหัส พีว่าแสนสาหัสมากกว่า ไม่คุ้มหรอก แต่พอดีที่ทำงานของแฟนเค้าให้กู้ได้ มันเหมือนสวัสดิการนะ อีกร้อยอย่างมันจะได้ไม่ไล่ออกด้วย เพราะมันก็ต้องเลี้ยงเราใช้หนี้ไปเรื่อยๆ เกษียณออกมา มีเงินก้อนสุดท้าย มันจะพอดีก็ทบต้นทบดอกแล้วจบบัญชีไป ป่านนั้นลูกพีก็เรียนจบ พีก็ไม่ห่วงแล้ว” คำพูดของพีแก้วชี้ให้เห็นว่า การกู้เงินเพื่อนำมาจุนเจือค่าใช้จ่ายในครอบครัวนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีค่าเท่ากับหนี้เสียที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เสมอไป เมื่อความสำเร็จในหน้าที่การงานของลูก คือจุดมุ่งหมายของพีแก้ว ในแง่นี้มันจึงไม่ได้แตกต่างอะไรไปจากการลงทุนในอีกรูปแบบหนึ่งเลย แม้ว่าผลตอบแทนที่ประมาณการณ์ไว้จะไม่ได้มีเส้นทางไปสู่เป้าหมายที่มั่นคงและชัดเจนมากนักก็ตาม แต่ความจำเป็นได้บีบบังคับให้พวกเขาต้องตัดสินใจและคว้าโอกาสที่มีความเสี่ยงนี้ไว้ ปฏิบัติการดังกล่าวเป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านได้สร้างทางเลือกให้กับตนเองผ่านการไตร่ตรอง การคิดคำนวณ และการตัดสินใจอย่างเต็มกำลังภายใต้ทางเลือกที่มีอยู่อย่างจำกัด บนพื้นฐานของความคาดหวังต่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นที่ก้าวข้ามพ้นการสยบยอมต่อความเป็นไปของโชคชะตาหรืออยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่ปราศจากการต่อรองใดๆ

อีกหนึ่งแง่มุมที่น่าสนใจของพีแก้ว คือความสนใจเรื่องการเมือง พีแก้วไม่เคยขาดการไปใช้สิทธิ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง รวมไปถึงเธอชอบติดตามข่าวการเมืองและฟังการอภิปรายในสภาเป็น

อย่างมาก ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติ พี่แก้ว และครอบครัว ยังได้เข้าร่วมกับการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดงในการเรียกร้องให้มีการเลือกตั้ง และอยู่ร่วมในเหตุการณ์ความรุนแรง ณ บริเวณที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็น การสลายการชุมนุมที่แยกคอกวัว และ การกระชกพื้นที่ครั้งใหญ่ที่แยกราชประสงค์ พี่แก้วเล่าให้ฟังว่า “ตอนมันยังแก๊สน้ำตามานะ คนแตกตื่นวุ่นวายไปหมด เพื่อนพี่ี่รูด ต้องลากมันมาด้วยกัน ทั้งๆที่ขาเรานั้นก็ไม่มีแรง ล้มลุกคลุกคลานเหมือนจะตายเอา น้ำหูน้ำตาก็ไหลมองอะไรไม่เห็น แสบไปหมด จังหวะนั้นก็มีความตัวเองนะ กูมาทำอะไรอยู่ตรงนี้จะ ถ้าเป็นอะไรไปลูกพี่วูกจะทำยังไง” อย่างไรก็ตามประสบการณ์ผ่านความเป็นความตายในจังหวะนาที่ชีวิตเหล่านั้น ก็ไม่ได้ทำให้อุดมการณ์ของพี่แก้วถดถอยกำลังลงแต่อย่างใด หากแต่มีความระมัดระวังมากขึ้น “พอกลับบ้าน เราก็เรียนรู้ว่า บางทีก็ไม่ต้องขนาดนั้น เราตายไปมันก็ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่หวังดี แต่ยังไงคือก็ไปอีกแหละ เพียงแต่ถ้าอันไหนที่มันเสี่ยง เราไม่เอาแล้ว” แรงบันดาลใจทั้งหมดเกิดจากความชื่นชอบนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือ 30 บาทรักษาทุกโรค ของอดีตรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เพราะแม่ของสาม พี่แก้วในขณะนั้นป่วยหนักและได้ใช้สิทธิ์ในการรักษาพยาบาล ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้อย่างที่พี่แก้วไม่เคยคาดคิดมาก่อน “ไม่เจอกับตัวไม่รู้นะ ต้องลองเกิดมาจน ถึงจะรู้ อย่าง 30 บาทนี่ บ้านพี่ได้ใช้เลย” โดยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมในครั้งนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ชีวิตของพี่แก้วดีขึ้นได้จริงๆ ในการไปร่วมชุมนุมทุกครั้งพี่แก้วก็จะไม่ลืมทำในสิ่งที่ตนเองถนัดที่สุด นั่นก็คือ การทำอาหารที่รับประทานง่าย ๆ ไปแจกจ่ายให้กับเพื่อนร่วมอุดมการณ์ หรือเข็นรถเข็นถ้วยเต๋ียวผัดซีอิ๊วเข้าไปเลี้ยงในที่ชุมนุมบ้างในบางครั้ง “ยังบางที่เราเห็นคนแก่ๆ อย่างลุงคนหนึ่งมาจากสุรินทร์นะ เขายังมาได้ แล้วเราจะมาอยู่บ้านเฉยๆมันไม่ใช่แล้ว ยิ่งทำให้เรามีใจจะออกไปสู้” “บางคนเขาน่าสงสารกว่าเรานะ ดังก็ไม่ค่อยจะมี ต้องมากินนอนในกรุงเทพฯ เราต้องทำอะไรดีไม่ติดมือไปเพื่อพวกเขา เพราะจากบ้านเราไปกลับได้ไม่ต้องนอนค้าง เราสะดวกกว่า ก็ต้องออกแรงมากกว่า” แม้ว่าเหตุการณ์ทางการเมืองเหล่านี้จะผ่านไปเป็นเวลาพอสมควรแล้วก็ตาม แต่ภาพความทรงจำต่อบรรยากาศที่หลากหลายความรู้สึกของคนกันไป ในที่ชุมนุมนั้น ยังคงอยู่ในใจของพี่แก้วและพร้อมที่ถูกรื้อฟื้นด้วยความภาคภูมิใจอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งทางการเมืองในระดับชาติ กลับส่งผลกระทบต่อ การปรับเปลี่ยนท่าทีของผู้คนในปฏิสัมพันธ์อันปกติของชุมชน ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะชาวบ้านมีความคิดไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด หากแต่ท่ามกลางความแตกต่างทางอุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองที่

ชัดเจนในชุมชนนั้น ชาวบ้านได้ร่วมกันออกแบบกลไกแห่งการอยู่ร่วมกันเพื่อหลีกเลี่ยงความบาดหมางหรือสถานะที่มองหน้ากันไม่ติด โดยการให้คุณค่าต่อการไม่พูดเรื่องการเมืองกับคนที่เห็นต่าง ข้อตกลงดังกล่าวไม่ใช่การห้ามปรามการพูดเรื่องการเมืองในที่สาธารณะ แต่หมายถึงการถนอมน้ำใจและการแสดงเคารพต่อความคิดเห็นที่หลากหลายและไม่มีคำว่าผิดหรือถูก โครงข่ายทางอำนาจที่พวกเขาผูกโยงไว้ ได้เชื่อมร้อยผู้คนในชุมชน ให้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันไม่ว่าจะในทางใดก็ตามหนึ่งอย่างมีนัยยะสำคัญเสมอ ดังนั้นการไม่ลงรอยกับเพื่อนบ้านในเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวพันกับผลประโยชน์ที่เคยตกลงกันได้โดยตรงหรือการละเมิดต่อคุณค่าเชิงศีลธรรมบางประการของชุมชน จึงไม่ใช่ทางเลือกที่ควรเกิดขึ้นเลย เมื่อความสัมพันธ์อันดีกับผู้คนรอบข้างคือจุดเริ่มต้นที่สำคัญสำหรับการแสวงหาโอกาสและช่องทางการพัฒนาตนเอง ในขณะที่ความขัดแย้งภายในก็เป็นเรื่องหลีกเลี่ยงได้ยากอยู่แล้ว มันจึงน่าจะมากพอที่จะทำให้ชาวบ้านไม่ประสงค์จะต้องสร้างศัตรูเพิ่มขึ้นอีก อันจะนำไปสู่การบรรลุความคาดหวังต่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับพวกเขาทุกคนนั่นเอง ดังที่พี่แก้วได้บอกกับผู้วิจัยว่า *“เราดีได้หมดกับทุกคนนะ มันอยู่ด้วยกันเจอกันหน้าทุกวัน อย่างพี่กล้วยใจ บ้านนั้นดูอีกช่องหนึ่งเลย แต่สนิทกันแกทำกับข้าวอร่อยเหมือนบ้านพี่แหละ คือเราก็ไม่ค่อยเรื่องการเมืองอย่างเดียว”*

เรื่องราวของพี่แก้วดังที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดนี้ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดและแรงกดดันจากความจำเป็นที่ตึงเครียดในการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ควบคู่ไปกับการพยายามดิ้นรนต่อสู้และเผชิญหน้ากับความเสี่ยงบนทางเลือกที่มีการคิดคำนวณไว้แล้วภายใต้ข้อจำกัดเหล่านั้น การมีอยู่จริงของความคาดหวังในการมีชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองในชีวิตประจำวันที่ชาวบ้านต้องการ ภายใต้ปฏิบัติการที่ดูเรียบง่ายแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยความปรารถนาต่อการยอมรับทางสังคม ได้ก่อให้เกิดสำนักทางการเมือง ที่ศรัทธาต่อช่องทางใดก็ตามที่จะเป็นเครื่องรับรองความมีตัวตนของพวกเขาอย่างเป็นทางการ เพื่อต่อยอดไปสู่เป้าหมายของความคาดหวังในด้านอื่นๆต่อไป ดังนั้นการเมืองในชีวิตประจำวันนี้เองจึงมีฐานะเป็นรากฐานหรือที่มาแห่งมนัสสำนักทางการเมืองของชาวบ้านในชุมชน

5.4 ข้อเท็จจริงเรื่องการซื้อเสียง

ในการเลือกตั้งระดับเทศบาลครั้งล่าสุด สำหรับชุมชนมั่งมีแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีการซื้อเสียงทางตรง ในลักษณะที่เป็นการให้เงินแก่ชาวบ้านเพื่อแลกกับคะแนนเสียง ดังที่ชาวบ้านหลายคนให้ข้อมูลดังนี้ *“ทุกวันนี้ไม่มีเลย หมดเกลี้ยงแล้ว แต่สมัยก่อนมันก็เคยมี ให้หัวละ 200 ซัดๆ ในชีวิตเห็น*

อยู่ 2 ครั้ง” “สมัยก่อนมี เอาเงินมาให้เลย นับหัวว่าบ้านนี้มีกี่คน แต่ 10 กว่าปีมานี้ไม่มีแล้ว ” “เคยมีฉันจำได้ก่อนทักษิณเป็นนายกฯ ฉันได้มาเองเลย ” “ตั้งแต่อยู่มาก็ไม่มีนะ หรือมีแต่มาไม่ถึงเราก็ไม่รู้ เราไม่เคยได้” “จะมีด้วยหรือ ฉันไม่เคยได้นะ แต่เราก็ไม่รู้คนอื่น”¹²³ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะชุมชนตั้งอยู่ในเขตเมือง แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่จะมีรายได้น้อย และอยู่ในสถานะเป็นคนจนในเมือง หรือเป็นคนชนบทที่ย้ายเข้ามาหางานทำก็ตาม แต่ด้วยความเป็นสมัยใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับความดั้งเดิมและพื้นเพของพวกเขาผ่านช่องทางการเชื่อมต่อกับสังคมภายนอกที่กว้างขวาง กว่าหมู่บ้านชนบทในพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลจากส่วนกลางมากกว่านี้ การได้รับเงินเพียงจำนวนไม่มากนักในช่วงที่มีการหาเสียงเลือกตั้งเพียงครั้งเดียว จึงไม่อาจยกระดับคุณภาพชีวิตของพวกเขาให้ดีไปกว่าที่เป็นอยู่นี้ได้มากนัก ในขณะที่กลไกการแสวงหาช่องทางในการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับแหล่งผลประโยชน์ที่จับต้องได้อื่นๆ นั้น ก็ดำเนินควบคู่กันไปในฐานะทางเลือกใหม่ๆ อยู่เสมอ ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในส่วนที่ 5.3 ส่งผลให้การจ่ายเงินให้กับชาวบ้านจึงไม่ใช่วิธีการที่นำไปสู่ความได้เปรียบในการเลือกตั้งอย่างเด็ดขาดมากพอที่จะต้องเสี่ยงต่อการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่ได้พาดพิงว่าชาวบ้านในชนบทมีลักษณะที่เอื้อต่อการถูกชักนำด้วยการซื้อเสียงแต่อย่างใด เพียงแต่อภิปรายว่าการใช้เงินเพื่อการซื้อเสียงในพื้นที่ชนบท ที่ยึดโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายนั้น ยังคงมีความสำคัญอยู่ เพราะเงินที่นักการเมืองจ่ายให้กับผู้ลงคะแนนเสียง ได้ทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ของการตระหนักถึงการมีตัวตนทางการเมืองของชาวบ้าน¹²⁴ รวมไปถึงมีความซับซ้อนอันเกิดจากการให้ความหมายที่อิงกับความต้องการของชุมชนดังที่ยุคติ มุกดาวิจิตร(2555)¹²⁵ ได้เสนอว่า ความหมายของเงินในบริบทของคนชนบทนั้นแตกต่างจากวาทกรรมกรซื้อเสียง เพราะมีฐานะเป็นสินน้ำใจ ที่ต้องคำนึงถึงความสำคัญของแต่ละบุคคลในชุมชน ไม่ได้เป็นสิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยนเหมือนกับการซื้อขายสินค้าทั่วไป ดังนั้นการใช้เงินในเชิงธนาภิบาลเมืองในสังคมชนบทจึงมีอยู่จริง แต่เงินที่ใช้ไปดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าจะจายทั้งหมดที่จะซื้ขาดชัยชนะในการเลือกตั้งได้ด้วยเช่นกัน

¹²³ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 25 มกราคม 2558.

¹²⁴ จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นซื้อปรารถนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น." หน้า 59.

¹²⁵ โปรตดู ยุคติ มุกดาวิจิตร, "เงินไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดการเลือกตั้ง: มานุษยวิทยาการเมืองของ "การซื้อเสียง" ใน การเมืองของราชอาณาจักรไทย ยุค(หลัง)ทักษิณ, วสันต์ ปัญญาแก้ว, บรรณาธิการ. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555).

กลับมาที่ชุมชนมั่งมี ถึงแม้ว่าการซื้อเสียงในทางตรงจะหมดลงไปแล้วก็ตาม แต่การใช้เงินในวาระการเลือกตั้งของผู้สมัครฯ ผ่านไปยังห้วคະແນน หรือ ที่ชุมชนจะเรียกกันว่า “การปันหุ้น” ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด ดังที่ตาน้อยประธานชุมชนแจกแจงให้ฟังว่า “ก็จะมีห้วคະແນนนะ เขาได้เงินมาจากนายกฯ ภาษาเขาเรียกว่าการปันหุ้น แต่ก็ไม่ใช้การซื้อจริงๆ เป็นเงินให้ไปช่วย เลี้ยงข้าว จัดประชาคมเล็กๆ ซื้อของให้หุ้นนี้ ผมเองไม่ได้เป็นห้วคະແນนนะ นายกฯเคยมาขอให้ปันให้ แล้วให้คนละสองพัน ให้ลูกน้องไปเดินขอยนั่นขอยนี้ แต่ไม่ได้ไปตั้งให้ชาวบ้านนะ ไปชวนคุยทำกิจกรรม ไร่เราก็ ไม่เอาหรอก เขาได้ก็ดีไปถ้าเขาไม่ได้เราชวยนะ เอาตั้งเขามาแล้วเขาไม่ได้ทำอะไรอย่างทำไม่ดีคนก็เกลียด” เป็นที่รู้กันดีว่ามีห้วคະແນนอยู่ในคณะกรรมการชุมชนหลายคน แต่พวกเขาเลือกที่จะไม่เปิดเผยสถานะนี้ “อย่าไปพูดถึงเขาเลย ก็เป็นกรรมการด้วยกันนั่นแหละ เขาก็ไม่มาคุยกับเรา เราช่วยบ้างแต่ต้องบังคับไปเลือกเราไม่ทำ เขาก็ไม่ทำ ถึงทำก็ไม่มีผล บางครั้งมันกลายเป็นการปันหุ้นกันเองในวงแคบ เพราะบางทีเขาขยับเยอะจะโดนชาวบ้านด่า ไอ้ที่ควรได้มันจะเสีย”¹²⁶ ทั้งนี้มีข้อครหาว่า พวกห้วคະແນนมักกินเงินของผู้สมัครฯกันเองในหมู่แกนหลัก ทำให้เงินของนักการเมืองไม่ค่อยตกถึงชุมชนในรูปของการจัดเลี้ยงหรือการช่วยเหลือและการประชาสัมพันธ์เท่าที่ควร “พวกห้วคະແນนมันได้มา ก็กินกันเองในวงในทั้งนั้น”¹²⁷ ในขณะที่จำนวนเงินซึ่งใช้ในการปันหุ้นก็ไม่มีผลในทางตรงต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวบ้าน เมื่อกลุ่มของนายกฯสมนึกมีฐานผู้สนับสนุนที่ชัดเจน พวกเขาจึงใส่ใจกับการทุ่มเทเม็ดเงินสำหรับช่วงการรณรงค์หาเสียงภายใต้แนวทางนี้น้อยมาก เมื่อเทียบกับผู้สมัครฯหน้าใหม่ที่ต้องพยายามสร้างตัวตนและผลงานให้เป็นที่รู้จักในระยะสั้น ดังที่กรรมการชุมชนคนหนึ่งอธิบายไว้ว่า “พวกนี้หรือ ใช้เงินเยอะมาก ถ้าอยากทำแล้วรวยจริงๆละก็ ไปช่วยอีกฝ่ายดีกว่า พวกที่มาใหม่นี้เขาใจถึง เขาต้องรีบไป ประเดี๋ยวจะไม่ทัน แต่หน้าอย่างเราๆมันชัดเจนอยู่แล้ว ถ้าไปเปลี่ยนข้างมันก็ไม่ดี ชาวบ้านเขาก็มีแต่จะด่าเอา ไม่คุ้มค่าอยู่ดี ส่วนไอ้คนที่เขาทำเราก็ไม่ต้องไปพูดถึงเขาหรอก”¹²⁸ หรือที่ชาวบ้านซึ่งได้รับประโยชน์จากเรื่องนี้ เล่าให้ฟังว่า “พอจะเลือกตั้งที่ อีกคนหนึ่งเขาจะให้มาเยอะเลยนะ ไหนจะส่งลูกน้องมาตามบ้านอีก แต่เราก็มีของเราในใจอยู่แล้ว”¹²⁹

¹²⁶ สทนทอย่างไม่เป็นทางการ ตาน้อย(นามสมมติ).

¹²⁷ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 18 มกราคม 2558.

¹²⁸ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 19 มกราคม 2558.

¹²⁹ ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 18 มกราคม 2558.

คุณสมบัติประการสำคัญของหัวคะแนนคือการเป็นคนที่รู้จักพื้นที่และจัดลำดับความสำคัญของตัวแสดงในชุมชนได้อย่างแม่นยำ “พวกนี้เขาเลือกมาแล้วว่าต้องรู้งานนะ จะเที่ยวไปทำแบบมั่วซั่วเหมือนๆกันหมดทุกบ้านไม่ได้ บางบ้านให้ไม่ได้เลยนะ เขาต่ำส่งเลย การช่วยเหลือพวกนี้มันคือสร้างภาพว่าง่ายๆนะ ในสายตาหลายคน มันต้องรู้ไม่อย่างนั้นคนจะยังไม่เอา กลายเป็นเด็คร้อนแทน”¹³⁰ ความเข้าใจในตำแหน่งแห่งที่ของสมาชิกในชุมชนด้วยการให้ความช่วยเหลือในระดับที่แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมที่แปรผันตามความต้องการในระดับที่ไม่โจ่งแจ้งจนเกินไป อาทิ การให้ช่างมาตรวจสอบสภาพเครื่องใช้ไฟฟ้าตามบ้าน การให้บริการตัดแต่งกิ่งไม้ที่ยื่นเข้าไปในบ้าน หรือ การนำกระเช้าปีใหม่มามอบให้แก่บ้านที่มีผู้สูงอายุ เป็นต้น ควบคู่ไปกับ การกระทำอย่างสม่ำเสมอและเป็นเวลาต่อเนื่องยาวนาน เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของระบบหัวคะแนน “ไม่ใช่มันทำแล้วหายไปเลยนะ ปีหนึ่งสัก 2 รอบ อย่างน้อย มันต้องมาให้เห็นเรื่อยๆ ไม่อย่างนั้นชาวบ้านก็ด่านะ ว่าพวกนี้เอาหน้า ตอนจะให้เลือกก็มาตลอด ตอนหลังหาย มันใช้ไม่ได้ มันไม่จริงใจ”¹³¹ จะเห็นได้ว่าหัวคะแนนในชุมชนมั่งมี ไม่ได้มีสถานะที่อยู่เหนือชาวบ้าน ทั้งยังไม่สามารถครอบงำการตัดสินใจผ่านเงินและความช่วยเหลือได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ความต้องการเหล่านี้กลับถูกกำหนดขึ้นอย่างละเอียดอ่อนจากล่างสู่บน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าระบบหัวคะแนนได้กลายเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการในการแสดงออกทางอำนาจของชาวบ้านมากกว่าผลประโยชน์ของนักการเมืองเอง

กลไกของระบบหัวคะแนนที่เป็นไปอย่างระมัดระวังดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของชาวบ้านที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการยอมรับทางสังคมและการเมือง เพราะมีลักษณะที่ข้ามพ้นการยึดติดกับคำร้องขอ ของผู้นำชุมชนหรือหัวคะแนนในระบบอุปถัมภ์ที่ชาวบ้านไม่มีปากมีเสียงแต่อย่างใด มันแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านรู้ทันและฉวยใช้ประโยชน์จากช่องทางเหล่านี้ กล่าวคือ ชาวบ้านไม่ได้ให้คุณค่าต่อความช่วยเหลือของหัวคะแนนว่าเป็นเรื่องบุญคุณที่ต้องชดใช้ หากแต่เป็นการแสดงออกถึงการให้การยอมรับในตัวตนและอำนาจของพวกเขา ดังนั้นชาวบ้านจึงสามารถจัดวางตนเองบนสถานะของผู้มีสิทธิลงคะแนนที่สมควรจะได้รับของกำนัลเหล่านี้ได้อย่างภาคภูมิใจ ทั้งที่ยังคงครอบครองอิสรภาพในการตัดสินใจของตนเองไว้ได้ โดยไม่ต้องผูกพันกับเงื่อนโซ่ที่นำไปสู่การต่างตอบแทนอีกต่อไป ดังที่ชาวบ้านหลายคนบอกกับผู้วิจัยไว้ ดังนี้ “คือมีอะไรมาให้เราบ้าง แสดงว่าเขาใส่ใจเรา แต่

¹³⁰ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 29 มิถุนายน 2557.

¹³¹ ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 25 มกราคม 2558.

ไม่ได้แปลว่าแค่นี้ใจแล้วเราต้องเลือกเขาเนี่ย ทุกคนมันก็ต้องมาใส่ใจทั้งนั้นแหละ เราก็รับไว้หมด จะเลือกใครก็เรื่องของเรา” “รุ่นแม่พี่บางทีมันก็มีผลนะ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช่ เรารู้ตัวเราเอง เราฟังเยอะ เราผ่านประสบการณ์มาหมด ซื่อเสียงเราก็ผ่านมาแล้วรู้ว่ามันได้ไม่ได้อะไร แต่ในนั้นมันก็ต้องมีเป็นส่วนที่จะเอาจะรับเงิน แต่ก็ไม่ใช่ทุกคน อย่างพี่สมัยก่อนเลยนะ ตอนที่ซื้อเสียงเอาพูดก็พูดตรงๆ เราก็รับเงินมา แต่แล้วไง ก็ไม่เลือก” “ไอ้พวกที่เอาของมาให้มันไม่ใช่ซื้อเสียงหรอก มันรู้ว่าต้องให้กลัวเราไม่เลือก แต่เรารับมาจะเลือกมันหรือไม่ เรากาของเราเองใครจะไปรู้” “ส่วนใหญ่รู้กันหมดชอบสีไหน ชอบฝ่ายไหน คุณดูงาน(งานรับสัญญาณดาวเทียม)หน้าบ้านก็รู้แล้ว พวกหัวคะแนนจะเข้าบ้านไหนต้องดูดีๆ เราก็รับของไป แต่เราก็เลือกคนในใจเรา แต่อย่าพูดไม่เข้าหูเขียวนะ”¹³²

¹³² ข้อมูลจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน, 18 มกราคม 2558.

บทที่ 6 บทสรุป

วาทกรรมว่าด้วยการซื้อเสียง ซึ่งเกี่ยวกับการดูแลคนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เป็นคนจนและคนชนบท ส่งผลอย่างมากต่อความเข้าใจทั่วไปที่นำไปสู่การสร้างเหตุผลแห่งความชอบธรรมสำหรับการลดทอนคุณค่าและความเหมาะสมของประชาธิปไตยในสังคมไทย ดังที่ William A. Callahan (2005)¹³³ เสนอว่า วาทกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดความหมกมุ่นต่อการแก้ปัญหาการซื้อเสียง เพื่อซ่อนเร้นกระบวนการอันแนบเนียนในการต่อต้านประชาธิปไตยผ่านข้อเสนอว่าด้วยการปฏิรูปการเมืองจำนวนมาก และบิดเบือนเรื่องเล่าเหล่านี้ด้วยการนิยามอัตลักษณ์ทางการเมืองของไทยในทางลบ ซึ่งเป็นภาพชัดตรงข้ามกับตัวแบบเชิงบวกอย่างประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ การปฏิรูปที่นำไปสู่สิ่งที่ Joseph A. Schumpeter (1943)¹³⁴ เรียกว่า ประชาธิปไตยที่เป็นทางการหรือประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ (Procedural Democracy) ทางออกภายใต้แนวทางเช่นนี้คือการตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่าง การเลือกตั้งกับตำแหน่งทางการบริหารและการตรวจสอบ การออกแบบระบบเลือกตั้งที่จำกัดการใช้สิทธิและอำนาจของประชาชน และการสร้างองค์กรในอุดมคติที่ได้รับการยกย่องว่า “บริสุทธิ์” เพราะมีคุณลักษณะที่ปลอดจากการเมืองโดยสิ้นเชิง Frederic C. Schaffer (2002)¹³⁵ ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ความคลั่งไคล้ต่อการปฏิรูปเพื่อสร้างการเมืองที่ใสสะอาด ไม่ได้เป็นการสร้างการยอมรับต่อกติกาในจินตภาพที่ควรตระหนักถึงร่วมกัน หากแต่ การทำให้ทุกอย่างเป็นเรื่องของวินัยเพื่อกำหนดสิ่งที่ถูกหรือผิดภายใต้มนต์เสน่ห์ของชนชั้นนำที่ทำการปฏิรูปแต่เพียงด้านเดียวนั้น กลับกลายเป็นการสร้างความแปลกแยกให้กับผู้คนในสังคมที่ขัดแย้งอยู่แล้วอย่างร้ายลึกลงไปยิ่งขึ้น มันจึงไม่ใช่แค่การแลกเปลี่ยนหรือการประสานความเข้าใจร่วมกันต่อคุณค่าประการหนึ่งประการใด แต่เป็นการสร้างความแตกต่างที่ไม่ได้วางอยู่บนบรรทัดฐานเดียวกันตั้งแต่ต้น ดังนั้นการโต้กลับในรูปของความรุนแรงในเลือกตั้ง ซึ่งเกิดจากการปะทะกันของรหัสทางศีลธรรม เพื่อไม่ให้การเลือกตั้งเกิดขึ้นก็ดีหรือเพื่อเปลี่ยนแปลงผลการเลือกตั้งก็ดี จึงไม่ใช่เรื่องที่สามารถจะจัดการและควบคุมได้ภายใต้แนวทางการปฏิรูปดังกล่าว

นอกจากผลลัพธ์ที่เกิดจากวาทกรรมการซื้อเสียงอย่างการปฏิรูปที่ไขว่เขวและความรุนแรงในการเลือกตั้งแล้ว งานชิ้นนี้ยังพยายามที่จะชี้ไปที่ประเด็นเรื่องการซื้อเสียง ว่าแท้จริงแล้วเป็นปัญหาใน

¹³³ Callahan, "The Discourse of Vote Buying and Political Reform in Thailand."

¹³⁴ Joseph A. Schumpeter, *Capital, Socialism and Democracy* (London: George Allen & Unwin, 1943).

¹³⁵ Frederic C. Schaffer, "Disciplinary Reactions: Alienation and the Reform of Vote Buying in the Philippines."

(paper presented at the Trading Political Rights: The Comparative Politics of Vote Buying, Cambridge, MA August 26–27 2002).

ตัวของมันเองหรือไม่และมากนักน้อยเพียงใด งานของ Katherine A. Bowie (2008)¹³⁶ ได้นำทางให้เห็นในเบื้องต้นว่า การซื้อเสียงเป็นเพียงนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในบริบทหนึ่งทางประวัติศาสตร์ ไม่ใช่สิ่งที่ฝังรากลึกในการเลือกตั้งของคนชนบท ดังนั้นมันจึงมีพลวัตของการเมืองระดับหมู่บ้านที่มีความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา คำอธิบายทั่วไปที่ขาดมุมมองเชิงประวัติศาสตร์นั้น ย่อมลดทอนความสำคัญของรูปแบบการซื้อเสียงที่หลากหลาย และไม่อาจนำไปสู่ความเข้าใจต่อการแก้ปัญหาในระยะยาวได้จริง

ภาพจำในประเด็นเรื่องการขายเสียงของคนจนและคนชนบท เกิดจากการแยกเมืองและชนบทโดยวิเคราะห์เป็นภาพชัดตรงข้ามตามกรอบคิดเรื่องประชาสังคมและเครือข่ายอุปถัมภ์ งานของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2538) เรื่อง “สองนคราประชาธิปไตย”¹³⁷ ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างข้อนี้โดยมองว่า ปัญหามูลฐานของประชาธิปไตย มีรากเหง้ามาจากความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันระหว่างทั้งสองนครา อย่างไรก็ตามผู้ตีความส่วนหนึ่งจากงานดังกล่าวมักยึดยึดคุณค่าที่ไม่ควรจะมี เพื่อเป็นเกณฑ์วัดระดับคุณภาพของประชาธิปไตยในคู่ขัดแย้งนี้อยู่เสมอ และกลายเป็นคนจนที่ต้องมีคุณสมบัติต่ำกว่าอยู่ร่ำไป แต่กลับมีที่นั่งในสภาผู้แทนคิดเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าตัวแทนจากเขตเมืองอย่างมีนัยยะสำคัญ สร้างความคับข้องใจให้แก่ผู้ตีความชนชั้นกลางจนนำไปสู่การเกิดอคติที่ว่า คนยากไร้คือศูนย์กลางของปัญหาประชาธิปไตยไทย ข้อค้นพบจากกรณีศึกษาของงานชิ้นนี้ จึงได้พยายามอธิบายในหลากหลายประเด็นเพื่อทำให้เรามองปฏิบัติการทางการเมืองของคนยากจนในมิติที่ไปไกลกว่าข้อเสนอของอเนกได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก พ้นไปจากความไม่เชื่อว่า พื้นที่ชนบทจะเกิดประชาสังคมได้ กับเหตุผลที่ว่าด้วยการปราศจากสำนึกความเป็นพลเมืองในหมู่คนยากจน ที่ขาดความเป็นปึกแผ่น ไร้สังกัด ขาดคุณธรรมและวินัย ทำให้มีสำนึกแบบไพร่ ตกอยู่ภายใต้การปลุกเร้าและการจูงใจด้วยผลประโยชน์เฉพาะหน้าโดยง่าย ทักษะแบบเครื่องสีธรรมดั่งกล่าวนี้นำเสนอทางออกต่อปัญหาการซื้อเสียงด้วยการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาชนบทแบบบนลงล่าง เพื่อให้ชนบทหลุดออกจากการครอบงำของระบบอุปถัมภ์ ให้กลายเป็นเมืองเล็กๆที่ประชากรล้วนมีรายได้ดีและเป็นชนชั้นกลาง ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อนำเอากรอบการให้คุณค่าซึ่งอ้างอิงกับศีลธรรมที่ตัดสินข้อเสนอนี้ออกไปจากการวิเคราะห์ จะพบว่า การพัฒนาชนบทและการพยายามขจัดความยากจน ไม่ใช่การตอบโจทย์เพื่อแก้ปัญหาความไม่ก้าวหน้าของประชาธิปไตยไทยแต่อย่างใด กล่าวคือ มันเป็นเพียงการแก้ต่างให้กับนโยบายรัฐรวมศูนย์ที่เกิดขึ้นภายใต้ระบอบที่ราชการเป็นใหญ่เท่านั้น เพราะความหมายของความเป็นเมืองและชนบท มี

¹³⁶ Bowie, "Vote Buying and Village Outrage in an Election in Northern Thailand: Recent Legal Reforms in Historical Context."

¹³⁷ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, สองนคราประชาธิปไตย: แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย.

ลักษณะที่เป็นการสร้างภาพจำอย่างง่ายซึ่งแอบแฝงไปด้วยการประเมินคุณค่าและความคาดหวังต่อวิถีไทยที่ดีซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นไปที่แท้จริงของแต่ละสังคมภายใต้บริบทของความเป็นสมัยใหม่แต่อย่างใด

ประการที่สอง เมื่อการประเมินคุณค่าเชิงศีลธรรมแบบชนชั้นนำไม่อาจวัดระดับคุณภาพของความเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยได้ การซื้อ-ขายเสียงในความหมายเดิมๆจึงไม่ใช่ปัญหาทางวัฒนธรรมของชีวิตคนชนบทอีกต่อไป เพราะนอกจากจะไม่ได้ปรากฏออกมาในรูปของการซื้อและขายไปโดยตรงแล้ว ยังมีลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ระยะยาวซึ่งผูกพันอยู่กับการตระหนักรู้ในตำแหน่งแห่งที่และตัวตนของชาวบ้าน ดังนั้นข้อเสนอว่าด้วยการสร้างจิตสำนึกใหม่ให้แก่คนชนบทและคนยากจน จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ผิดฝาผิดตัวเสียมากกว่า ยิ่งหากพิจารณาโดยรวมเข้ากับบริบททางประวัติศาสตร์ ที่นักปฏิรูปชนชั้นกลางมักอ้าแขนรับการรัฐประหาร และพัวพันกับการทำธุรกรรมที่ไม่โปร่งใส หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540¹³⁸ ไม่ต่างอะไรจากนักการเมืองที่เป็นเจ้าพ่อท้องถิ่นตามภาพลักษณ์ด้วยแล้ว เราจึงไม่อาจประเมินอย่างมีหลักประกันได้เลยว่าจิตสำนึกที่จะถูกสร้างขึ้นแบบรวมศูนย์เช่นนี้ จะมีระดับความจอมปลอมเจือปนอยู่มากน้อยเพียงใด

ในทางกลับกัน พื้นที่ชนบทและชุมชนคนยากจนในเขตเมือง สามารถสร้างแบบแผนทางวัฒนธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันได้ ท่ามกลางปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจที่บีบคั้น รวมไปถึงการรับมือกับความตึงเครียดอันเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติได้อย่างแยบยล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ความเจริญเติบโตของเมืองและผลกระทบจากการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมอย่างเป็นทางการได้สร้างเงื่อนไขแห่งความยากจนภายใต้ระบอบการปกครองที่การแบ่งสรรผลประโยชน์ยังคงกระจุกตัวอยู่ในมือชนชั้นนำเพียงไม่กี่กลุ่ม ระหว่างนั้นเอง ชาวบ้านค่อยๆแสวงหาช่องทางเพื่อขยับเข้าใกล้พื้นที่ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการต่อรองทางอำนาจที่มากขึ้นในทุกขณะ จนกระทั่ง หลังจากรัฐนโยบายประชานิยมได้ทำให้ความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์เปลี่ยนไป ชาวบ้านตระหนักถึงศักยภาพของตนเองซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับทางการเมืองผ่านกลไกการเลือกตั้ง ระบบคุณค่าในชุมชนท้องถิ่นจึงกลายเป็นสิ่งที่มีความหมายมากยิ่งขึ้นสำหรับนักการเมืองในฐานะเงื่อนไขในการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจให้แก่พวกเขา ทั้งนี้ยังไม่รวมข้อเท็จจริงที่ชนบทซึ่งมักถูกมองว่าอ่อนแอและไร้สำนึกอยู่เสมออยู่นั้น กลับเป็นแหล่งกำเนิดขบวนการทางสังคมแบบประชาธิปไตยที่สำคัญ อาทิ สมัชชาคนจน เป็นต้น คำอธิบายเหล่านี้ช่วยทำให้การครอบงำด้วยภาพของวัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้าที่เหมารวมคนไทยส่วนใหญ่ไว้ ได้พังทลายลงไป ด้วยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนภายใต้วิธีวิพากษ์ที่

¹³⁸ วิลเลียม เอ. คัลลาฮาน, "วาทกรรมเรื่องการซื้อเสียงและการปฏิรูปการเมืองในประเทศไทย" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตของชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555). หน้า 64.

เปิดกว้างและมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยงานชิ้นนี้เสนอว่า แทนที่พวกเขาจะยากจน เพราะ/จึงไร้มนโสำนิกที่บริสุทธิ์ ชาวบ้านกลับแข่งขันในการโต้ตอบต่อสภาพปัญหาที่จำต้องเผชิญและมีมนโสำนิกในแบบของตนเองอย่างเต็มเปี่ยม อันเนื่องมาจากความยากจนของพวกเขาเป็นมูลฐาน กล่าวคือปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนั่นเอง คือรากฐานแห่งมนโสำนิกทางการเมืองที่ไม่ได้มีลักษณะอันเป็นปฏิปักษ์ต่อความก้าวหน้าของประชาธิปไตยตามที่ถูกกล่าวหาแต่อย่างใด

ภายใต้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมานุษยวิทยาการเมือง ที่เน้นการทำวิจัยภาคสนาม ด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ช่วยทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับความหมายที่ผู้เลือกตั้งมีให้กับการตัดสินใจทางการเมืองของพวกเขา ในบริบทของระบบคุณค่าที่พวกเขาสังกัดได้ การตีความข้อมูลดังกล่าวถือเป็นการร้อยเรียงระบบเหตุผลของการให้คุณค่าต่อการกระทำต่างๆที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเลือกตั้งจากมุมมองของผู้เลือกตั้งเอง ซึ่งไม่อาจได้มาด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ อย่างไรก็ตาม งานชิ้นนี้ยังมีข้อแตกต่างจากงานวิจัยต้นแบบอย่าง Andrew Walker (2008)¹³⁹ และ จักรกริช สังขมณี (2555)¹⁴⁰ ที่บุกเบิกการศึกษาการเลือกตั้งตามแนวทางมานุษยวิทยาการเมือง นั่นก็คือ การที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาชุมชนคนจนในเขตเมืองแทนที่จะเป็นหมู่บ้านในชนบท และพบว่า ข้อเสนอเรื่องเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมในความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของสังคมชาวนานั้น มีข้อจำกัดเมื่อนำมาพิจารณาภาวะทางสังคมในชุมชนมั่งมี ซึ่งการทำมาหากินของชาวบ้านได้ก้าวพ้นความต้องการเพียงแค่การยังชีพ ไปสู่การสร้างรายได้จากโอกาสทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย รวมไปถึงการเชื่อมต่อความคาดหวังเพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นเข้ากับเครือข่ายผลประโยชน์และโครงการพัฒนาระดับท้องถิ่นที่จับต้องได้ ชาวบ้านชุมชนมั่งมีจึงอาจมีลักษณะที่ต่างไปจากชาวชนบทโดยแท้ ที่ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและต้องผนวกเอาเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมและเศรษฐกิจการเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในขณะที่กรณีคนจนในเขตเมืองกลับอาศัยเพียงข้อจำกัดด้านรายได้ที่มักนำไปสู่ความขัดแย้ง และแรงกดดันของการไม่ยอมรับในตัวตนของชาวบ้านจากสังคมเมืองที่แวดล้อมพวกเขาอยู่ ก็เพียงพออย่างยิ่งแล้ว ในการทำให้ชาวบ้านมีความพร้อมเสมอที่จะสรรสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันทั่วไป ด้วยการแสวงหาช่องทางที่เป็นรูปธรรมอื่นๆในการสร้างหลักประกันและลดความเสี่ยงให้กับตนเอง การเปลี่ยนชั่วอำนาจในการเมืองระดับชาติและการเกิดขึ้นของนโยบายประชานิยม จึงเข้ามามีส่วนสำคัญในการตอบโต้และสนับสนุนความพร้อมดังกล่าว ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นจากภายในของชุมชนของคนยากไร้ที่ไม่จำกัดว่าจะต้องอยู่แค่ในพื้นที่ชนบทอีกต่อไป

¹³⁹ Walker, "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand."

¹⁴⁰ จักรกริช สังขมณี, "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารธนา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น."

กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์เอกสาร การทบทวนงานศึกษาด้านแบบ การลงพื้นที่เพื่อทำการวิจัยภาคสนาม และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาโลกทัศน์และปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการเลือกตั้งในท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับโครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจ การดิ้นรนแสวงหาโอกาสเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น ความเชื่อมั่นต่อศักยภาพในการพัฒนาตนเอง นัยยะสำคัญของการเลือกตั้งต่อการพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนการก่อตัวของระบบคุณค่าแห่งความคาดหวัง ผลการศึกษาในวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในการทำความเข้าใจการเมืองท้องถิ่นของไทยได้ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นมีลักษณะที่ก้าวข้ามพ้นระบบอุปถัมภ์แบบเก่าและการยึดติดกับตัวบุคคล ในแง่ที่ว่า ผู้อุปถัมภ์ปราศจากอิทธิพลอย่างเด็ดขาดในการบังคับหรือข่มขู่ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าตน และผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์เองก็มิได้ต้องอยู่อย่างจำใจไร้ทางเลือกในการประกอบอาชีพ การเมืองในชีวิตประจำวันที่ดำเนินมาอย่างยาวนานและมีพลวัต ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเชื่อมโยงตนเองของชาวบ้านเข้าไปสู่โครงข่ายความสัมพันธ์ทางอำนาจเพื่อต่อรองและเข้าถึงผลประโยชน์ที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ที่มีการช้อนทับกันระหว่างอำนาจที่หลากหลายของตัวแสดง การปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการที่ลงตัว และความเปราะบางต่อการเกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ ในขณะที่เราไม่อาจแยกการเมืองที่เป็นทางการของการเลือกตั้งออกจากการเมืองในชีวิตประจำวันได้ ในแง่นี้ชาวบ้านจึงไม่ได้เป็นผู้ที่ล่าหลัง เฉยชา หรือไม่ประสีประสาในสังคมการเมืองท้องถิ่นแต่อย่างใด

ประการที่สอง ในสังคมการเมืองท้องถิ่น แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้เป็นผู้กำหนดและเสนอนโยบายโดยตรง แต่การเมืองในชีวิตประจำวันได้ทำให้ผู้แทนฯต้องหันมาใส่ใจในความคาดหวังของชาวบ้านเพื่อผลักดันไปเป็นนโยบายต่อไป ทั้งนี้เพราะความสำเร็จในการพัฒนาที่จับต้องได้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบคุณค่าซึ่งเป็นกรอบการตัดสินใจที่ยึดหยุ่นของชาวบ้านว่าจะสนับสนุนผู้สมัครฯคนใดในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง การจัดวางตนเองอยู่บนสถานะของผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนนั้น ได้สร้างการยอมรับทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรมให้แก่ชาวบ้าน มากพอที่จะทำให้ พวกเขาตระหนักถึงความสำคัญในความปรารถนาของตนเองว่ามีผลอย่างยิ่งต่อความมั่นคงและอนาคตทางการเมืองของเหล่าผู้แทนฯ トラบเท่าที่การเลือกตั้งยังคงเป็นวิธีการหลักเพียงหนึ่งเดียวสำหรับการขึ้นสู่อำนาจในท้องถิ่นได้ ในขณะที่เดียวกัน นักการเมืองจึงมีสถานะเป็นเพียงตัวแสดงหนึ่งในความสัมพันธ์นี้เท่านั้น ไม่ใช่ผู้ควบคุมทิศทางหรือผู้นิยามความหมายของระบบคุณค่าในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายการพัฒนาได้อย่างเบ็ดเสร็จ

ประการที่สาม ระบบคุณค่าในวัฒนธรรมการเลือกตั้งของชาวบ้าน มีฐานะเป็นธรรมเนียมแห่งท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเกิดจากข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ผ่านปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน มีหน้าที่ในการควบคุมและการสร้างความชอบธรรมให้การใช้อำนาจของนักรการเมือง ด้วยการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพวกเขา และนำเสนอบทบาททางการเมืองในอุดมคติของชาวบ้าน ดังนั้นในอีกแง่หนึ่ง มันจึงถูกใช้เป็นกรอบที่ไม่เป็นทางการสำหรับการตัดสินใจของชาวบ้านในการลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนฯ ภายใต้ธรรมนูญดังกล่าว อำนาจอธิปไตยจึงได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง และการไม่สยบยอมต่อการครอบงำอย่างผูกขาดอยู่ฝ่ายเดียวของตัวแสดงใดตัวแสดงหนึ่ง โดยที่ชาวบ้านจะถกเถียง ต้าทอ โต้แย้ง นินทา รวมไปถึงสรรเสริญและชื่นชม ต่อบทบาทของผู้สมัครฯ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดหวังในด้านต่างๆของพวกเขาไม่ว่าจะเป็น ความใกล้ชิดเข้าถึงได้ง่าย ความมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามารถในการบริหารจัดการ เหล่านี้ได้กลายเป็นองค์ประกอบของธรรมนูญแห่งท้องถิ่นที่ยืดหยุ่นและเปิดกว้างสำหรับทุกแง่มุมที่เกิดจากการตีความอันหลากหลายของชาวบ้านเอง

ประการที่สี่ ข้อเท็จจริงเรื่องการซื้อเสียงในสังคมการเมืองท้องถิ่น มีลักษณะที่แตกต่างไปจากมายาคติของทวิลักษณ์การเมืองไทย และวาทกรรมที่มุ่งประณามคนชนบทและคนยากจนในทำนองที่ว่า คำนี้ถึงแต่เพียงผลประโยชน์ส่วนตนเฉพาะหน้ามากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม จมปลักอยู่ในเครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ ฟังพาดตนเองไม่ได้ ต้องยอมแลกคะแนนเสียงกับการฟังฟังทางเศรษฐกิจและการเมืองจากผู้มีอิทธิพลเท่านั้น จากผลการศึกษาผู้วิจัยพบว่า 1) การซื้อเสียงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดสำหรับชัยชนะในการเลือกตั้ง เมื่อมองสำนักทางการเมืองของชาวบ้านมีลักษณะที่ไม่ยึดติดกับตัวผู้นำในระบบอุปถัมภ์ ในทางตรงกันข้ามพวกเขาู้ทันและฉวยใช้ประโยชน์จากช่องทางเหล่านี้ หากพิจารณาจากความหมายเชิงวัฒนธรรมของเงินและความช่วยเหลือที่ได้รับ จะพบว่าชาวบ้านไม่ได้ประเมินคุณค่าต่อสิ่งที่หัวคะแนนมอบให้ ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุญคุณที่ต้องตอบแทน หากแต่เป็นเพียงการแสดงออกถึงการให้การยอมรับในตัวตนและอำนาจของชาวบ้านเท่านั้น ดังนั้นในแง่นี้ระบบหัวคะแนนจึงเป็นเสมือนสิ่งตอบสนองความต้องการในการแสดงออกทางอำนาจของชาวบ้านมากกว่ากับการเป็นผลประโยชน์ของนักรการเมือง 2) ในปัจจุบันการจ่ายเงินเพื่อซื้อเสียงโดยตรงกับชาวบ้านนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ที่มีความยากจนเสมอไป

รายการอ้างอิง

- Anyarat Chatthrakul. "Thai Electoral Campaigning: Vote-Canvassing Networks and Hybrid Voting." *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 29.4 (2010): 67-95.
- Arghiros, Daniel. *Democracy, Development and Decentralization in Provincial Thailand*. London, New York: RoutledgeCuzon, 2001.
- Boas, Franz. *Race, Language, and Culture*. New York: Macmillan, 1940.
- Bourdieu, Pierre. *The Logic of Practice*. Stanford, California: Standford University Press, 1990.
- Bowie, Katherine A. "Vote Buying and Village Outrage in an Election in Northern Thailand: Recent Legal Reforms in Historical Context." *The Journal of Asian Studies* 67.02 (2008): 469-511.
- Bowie, Katherine A. . "Unravelling the Myth of the Subsistence Economy: Textile Production in Nineteenth-Century Northern Thailand." *The Journal of Asian Studies* 51.04 (1992): 797-823.
- Brownell, Baker. *The Human Community: It's Philosophy and Practice for a Time of Crisis*. New York: Harper & Row, 1950.
- Callahan, William A. "The Discourse of Vote Buying and Political Reform in Thailand." *Pacific Affairs* 78.1 (2005): 95-113.
- Chua, Beng Huat. "Political Election as Popular Culture." In *Election as Popular Culture in Asia*, edited by Beng Huat Chua. Oxon & New York: Routledge, 2007.
- Cresswell, John W. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.
- Goodenough, Ward Hunt. *Culture, Language and Society*. Addison-Wesley: Harold Garfinkle, 1971.
- Hart, Charles William Merton, Arnold R. Pilling, and Jane Carter Goodale. *The Tiwi of North Australia*. New York Henry Holy & Company, 1960.
- King, Daniel, and Jim LoGerfo. "Thailand: Toward Democratic Stability." *Journal of Democracy* 7.1 (1996): 102-17.

- LeCompte, Margaret Diane, and Jean J. Schensul. *Designing & Conducting Ethnographic Research (Ethnographer's Toolkit Vol.1)*. Walnut Creek, CA: Altamira Press, 1999.
- LoGerfo, Jim. "Attitudes toward Democracy among Bangkok and Rural Northern Thais: The Great Divide." *Asian Survey* 36.9 (1996): 904-23.
- Nishizaki, Yoshinori. *Political Authority and Provincial Identity in Thailand: The Making of Banharn-Buri*. Ithaca, New York: Southeast Asia Program Publications, Southeast Asia Program: Cornell University, 2011.
- Paley, Julia. "Toward an Anthropology of Democracy." *Annual Review of Anthropology* 31 (2002): 469-96.
- Pitch Pongsawat. "Middle-Class Ironic Electoral Culture Practices in Thailand: Observing the 2005 National Assembly Election and Its Aftermath." In *Election as Popular Culture in Asia*, edited by Beng-Huat Chua. Oxon & New York: Routledge, 2007.
- Rohner, Ronald P. *The Ethnography of Franz Boas: Letters and Diaries of Franz Boas Written on the Northwest Coast from 1886 to 1931*. Chicago: University of Chicago Press, 1969.
- Schaffer, Frederic C. "Disciplinary Reactions: Alienation and the Reform of Vote Buying in the Philippines." Paper presented at the Trading Political Rights: The Comparative Politics of Vote Buying, Cambridge, MA August 26–27 2002.
- Schumpeter, Joseph A. *Capital, Socialism and Democracy*. London: George Allen & Unwin, 1943.
- Scott, James C. *Weapons of Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press, 1985.
- Scott, James C., and Benedict J. Kerkvliet, eds. *Everyday Forms of Peasant Resistance in South-East Asia*. London: Frank Cass, 1986.
- Spencer, Herbert. *The Principles of Sociology*. New York: Appleton, 1896.
- Tria Kerkvliet, Benedict J. "Everyday Politics in Peasant Societies (and Ours)." *The Journal of Peasant Studies* 36.1 (2009): 227-43.

- Tylor, Edward Burnett. *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. New York: Harper Torchbooks, 1871.
- Voget, Fred W. *A History of Ethnology*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975.
- Walker, Andrew. "The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand." *Journal of Contemporary Asia* 38.1 (2008): 84-105.
- Warren, Roland Leslie. *The Community in America*. Chicago: Rand McNally, 1963.
- กองวิชาการและแผนงานเทศบาลนครนนทบุรี. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลนครนนทบุรี พ.ศ. 2558-2561. 2557.
- คณาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- . "สังคมและวัฒนธรรม." กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- จักรกริช สังขมณี. "ชุมชนแห่งนั้นชื่อปรารภณา: วัฒนธรรมการเมืองในชีวิตประจำวันกับเครือข่ายความสัมพันธ์ในการพัฒนาท้องถิ่น." (ร่าง)รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ภายใต้การสนับสนุนของแผนงานสร้างเสริมการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทย เพื่อการพัฒนา นโยบาย สาธารณะที่ดี (นสธ). 2555.
- จิตรา พรหมชุติมา. พฤติกรรมการเลือกตั้งของประชาชน ในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร: รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2541.
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2553.
- ชาย โพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัดมหาชน, 2552.
- ตาน้อย(นามสมมติ). (20 กรกฎาคม 2557).
- ทวี ทิมขำ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2528.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ และ สีดา สอนศรี. โครงการวิจัยสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. ทฤษฎีและแนวคิด: การปกครองท้องถิ่นกับการบริหารจัดการท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2551.

- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. ชุมชนศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. "มายาคติและการเมืองของนิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้ง
ชนบท" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย, ประจักษ์
ก้องกีรติ, บรรณาธิการ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555.
- ประธาน เขียวขำ. "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมชุมชน และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต:
ศึกษากรณีชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญามนุษยวิทยา
มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พรศรี กิจธรรม. ฝ่าวิกฤตน้ำท่วมมหาโหด 2554 เทศบาลนครนนทบุรี. ปทุมธานี: บริษัท คู่อ้อ-อาร์ต
จำกัด, 2557.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. แบบแผนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของชาวกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2529.
- พัฒนา กิตติอาษา. ท้องถิ่นนิยม. เชียงใหม่: กองทุนอินทร์-สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา, 2546.
- พิชัย คงอยู่. "พฤติกรรมการเลือกตั้งทางการเมืองของประชาชนในเขตเลือกตั้งที่ 2 จังหวัดลพบุรี."
วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2520.
- พิกุลย(นามสมมติ). (6 กรกฎาคม 2557).
- พีแก้ว(นามสมมติ). (29-30 มิถุนายน 2557).
- พีเข้ม(นามสมมติ). (12 กรกฎาคม 2557).
- พีเชียว(นามสมมติ). (27 กรกฎาคม 2557).
- พีเด่น(นามสมมติ). (20 กรกฎาคม 2557).
- พีแดง(นามสมมติ). (20 กรกฎาคม 2557).
- พื่อนุรักษ์(นามสมมติ). (18 มีนาคม 2558).
- พื่อารี(นามสมมติ). (18 มีนาคม 2558).
- เมธาวิ ปรีตโตทกพร. "การเมืองท้องถิ่นกับการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นโดยตรงขององค์การบริหาร
ส่วนตำบล อำเภอบ้านนาถ จังหวัดชลบุรี." วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชา
การปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. "คนละชนบทเดียวกัน : อ่านรายงานวิจัยของ ดร. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ [ออนไลน์]."
แหล่งที่มา [http://www.blogazine.pub/blogs/yukti-
mukdawijitra/post/5222?page=8&utm_source=feedburner&utm_medium=feed](http://www.blogazine.pub/blogs/yukti-mukdawijitra/post/5222?page=8&utm_source=feedburner&utm_medium=feed)

<https://www.feed3a.com/blogazine%20%28blogazine.in.th%20%E0%B8%9A%E0%B8%A5%E0%B9%87%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%99%20%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%97%29> [1

กุมภาพันธ์ 2558].

———. "เงินไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดการเลือกตั้ง: มานุษยวิทยาการเมืองของ "การซื้อเสียง" ใน การเมืองของราษฎรไทยยุค(หลัง)ทักษิณ, วสันต์ ปัญญาแก้ว, บรรณาธิการ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2524.

วิลเลียม เอ. คัลลาฮาน. "วาทกรรมเรื่องการซื้อเสียงและการปฏิรูปการเมืองในประเทศไทย" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตของชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555.

ศิริรัตน์ แอดสกุล และคณะ. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การอ้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. 2542.

สตีธร ธนานิธิโชติ. รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยประกอบการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2545.

สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สุภัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม: ครอบครัว: ศาสนา: ประเพณี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541.

สุวิทย์ รุ่งวิสัย. ปัจจัยประกอบการตัดสินใจของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร : รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2541.

เสถียร เหลืองอร่าม. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพรวพิทยา, 2518.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

อารียา เสวตามร์. ผ้าป่าข้าว: บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. สอนนคราประชาธิปไตย: แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อ
ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มติชน, 2538.

แอนดรู วอล์คเกอร์. "ธรรมนูญแห่งชนบท" ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และ
พลวัตชนบทไทย, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555.
เสียเฉย(นามสมมติ). (6 กรกฎาคม 2557).

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ-นามสกุล นายหัชชากร วงศ์สายัณห์

เกิดวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2531

การศึกษา

พ.ศ.2550-2553 ศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตที่คณะรัฐศาสตร์ (เกียรตินิยม)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาการปกครอง

พ.ศ.2554-2557 ศึกษาระดับปริญญาโทที่คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาการปกครอง

ผลงานทางวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่

การเมืองในชีวิตประจำวันกับการศึกษาโลกทัศน์และมีโนสำนึกในการเลือกตั้งท้องถิ่น